Karmøy

MULIGHETSSTUDIE FOR BÆREKRAFTIG UTVIKLING AV KOPERVIK, **ÅKREHAMN** OG SKUDENESHAVN

Mars 2021

VILL

Innhold

4 Forord

6 Bærekraftige Karmøy
- Forankring
- Byenes rolle i realiseringen av FNs bærekraftsmål
- Eksempler på arbeidsmåter
- Attraktiv stedsutvikling
- Oversette SDG til planbestemmelser

22 Stedsanalyse
- Regionen
- Historisk utvikling
- Topografi
- Klima
- Mobilitet
- Struktur
- Offentlig rom
- Grøntstruktur
- Tilgang til sjø
- Kulturminner
- Historiske bilder
- Åkrahuset

54 Mulighetsstudie
- Innledning
- Bærekraftige Åkrehamn
- Byens dynamiske sammenhenger
- Det offentlige rom
- Vedtatte reguleringsplaner innenfor sentrum
- Overordnet plangrep
- Situasjonsplan
- Mobilitet
- Byliv
- Rekreasjon
- Bebyggelse
- Eplehagefortetting
- Rådhusgaten
- Torget
- Oppsummering
- Prinsipper for sosial, lokal stedsutvikling

Forord

VILL har på vegne av Karmøy Kommune utført stedsanalyser med påfølgende mulighetsstudier for de tre byene Kopervik, Åkrehamn og Skudesneshavn. Stedsanalysene er i stor grad basert på tidligere arbeid utført i regi av kommunen med enkelte justeringer ifht. dagens situasjon. Kommunen er i gang med å revidere kommuneplanen med samfunnsdel og FNs bærekraftsmål skal være førende for hvordan denne skal utvikles. Dette ligger også som en premiss for dette arbeidet.

For mulighetsstudien var det fra kommunens side ønsket at VILL fokuserte på hvordan Karmøy bedre kan utnytte/utvikle arealer som allerede er bebygd eller satt av til utbygging, byrom og mobilitet.

Mulighetsstudien skal være en visjonær, men ikke urealistisk ide for de tre sentrumsområdene og fremme en bærekraftig og fremtidsrettet fortetting og utbygging av byene og et fungerende konsept for byrom, som sikrer liv i gater og plasser, og en allsidig bruk av uteområdene.

Sivilarkitekt Fredrik Barth
Daglig leder og partner Vill Arkitektur
Prosjektleder

Om VILL

Vill er et kollektiv for alle som arbeider med bærekraftig urbanisme. Kollektivet er lokalisert i Bergen, bestående av firmaene og satsingene Vill Arkitektur (arkitekturtjenester), Vill Mer (tjenester innen prosess, design, produktutvikling og interiør), Vill Opp utvikling av miljøvennlige materialer basert på oppsirkulering og gjenbruk, Vill Design – designtjenester, Vill Scene – scenografi og teater, Vill Interiør – interiørarkitektur, Bergen Vill – en digital plattform for samskaping av byliv, og Nordic Circles vårt nyeste selskap som har fått støttemidler for å gå opp mulighetene for å kunne oppsirkulere og gjenbruke maritimt metall (oljeplattformer og skip) til byggematerialer i byggebransjen. Vi kombinerer de tradisjonelle arkitekturfagene med energi og miljø, kultur, kunst, design, scenografi, kulturhistorie, profilbygging og teknologi. Dette gjør oss annerledes, og bedre rustet til å kunne håndtere urbane utfordringer. Vi er synlige og del av samfunnsdebatten. Vi er en tydelig stemme som kjemper for bærekraftige løsninger og banebrytende design. Og målsetningen er mye større. Vi arbeider med å støtte knoppskytinger innen urbanisme, kunst, kultur, samfunnsfagene, landskap, jordbruk mm. Så lenge noen er best til det de gjør, og ønsker å jobbe med byutvikling, komplekse utviklinger i byer og tettsteder og bærekraftig urbanisme, er de velkommen inn i vårt kollektiv.

Bærekraft er et konkurransefortrinn. Bærekraft er et markedsfortrinn, og en enklere sti mot støttemidler og lån. Og dette bli viktigere og viktigere i tiden som kommer. EU kanaliserer nå over 50% av støttemidlene sine mot bærekraft og sirkulære prosesser. Banker gir ikke lån til bedrifter som ikke kan bevise bærekraftige businessmodeller. Taksonomien til EU har i tillegg forandret fokuset på forståelsen av bærekraft – i kampen mot grønnvasking.

I det bærekraft nå har blitt et økonomisk fortrinn ser vi at markedet raskt justerer kursen. Bedrifter må kanalisere krefter inn mot bærekraftige områder. Dette påvirker lokaliseringer og investeringer.

Vi ser også at bærekraftige løsninger tiltrekker seg boligkjøpere og påvirker flyttestrømmer. Dette har gått fort, og vil øke i hastighet fremover.

Med dette i tankene slår vi fast at bærekraft er et konkurransefortrinn.

Stedsanalysen og mulighetsstudien har tatt bærekraft på alvor. Vi har latt FNs bærekraftsmål ligge som grunnlaget for alle tiltak, og vi knytter det vi gjør opp mot disse målene. Vi har jobbet med dem alle. Vi har ikke like mange tiltak på alle målene, men vi har forsøkt å vise muligheter for hvordan Karmøy kommune kan arbeide for å skape flere tiltak innenfor alle mål. For bærekraftig utvikling er også en organisatorisk oppgave. Kommunen kan og bør gå inn i rollen som igangsetter og koordinator heller enn passiv og kontrollerende. Dette krever mye i tiden som kommer.

Vi anbefaler å bruke dette aktivt i markedsføring. Karmøy, en UN17 Municipality. Over hele verden dukker liknende prosjekter opp, både UN17 bygg, og UN17 områder. Dette refererer til prosjekter der alle FNs 17 bærekraftsmål er til stede og påvirker utviklingen. Å gjøre et slikt grep på kommunenivå er meget sjeldent. Dette kan, dersom gjort riktig gi internasjonal oppmerksomhet, utløse internasjonale støttemidler og gi hele Karmøysamfunnet en ny giv.

Vi har to hovedmål for arbeidet med byene på Karmøy:
1) Legge grunnlaget for en UN17 municipality.
2) Gi innspill til å lage best mulig lokalsamfunn for folk.

Vi håper arbeidet kan bidra i denne retningen.

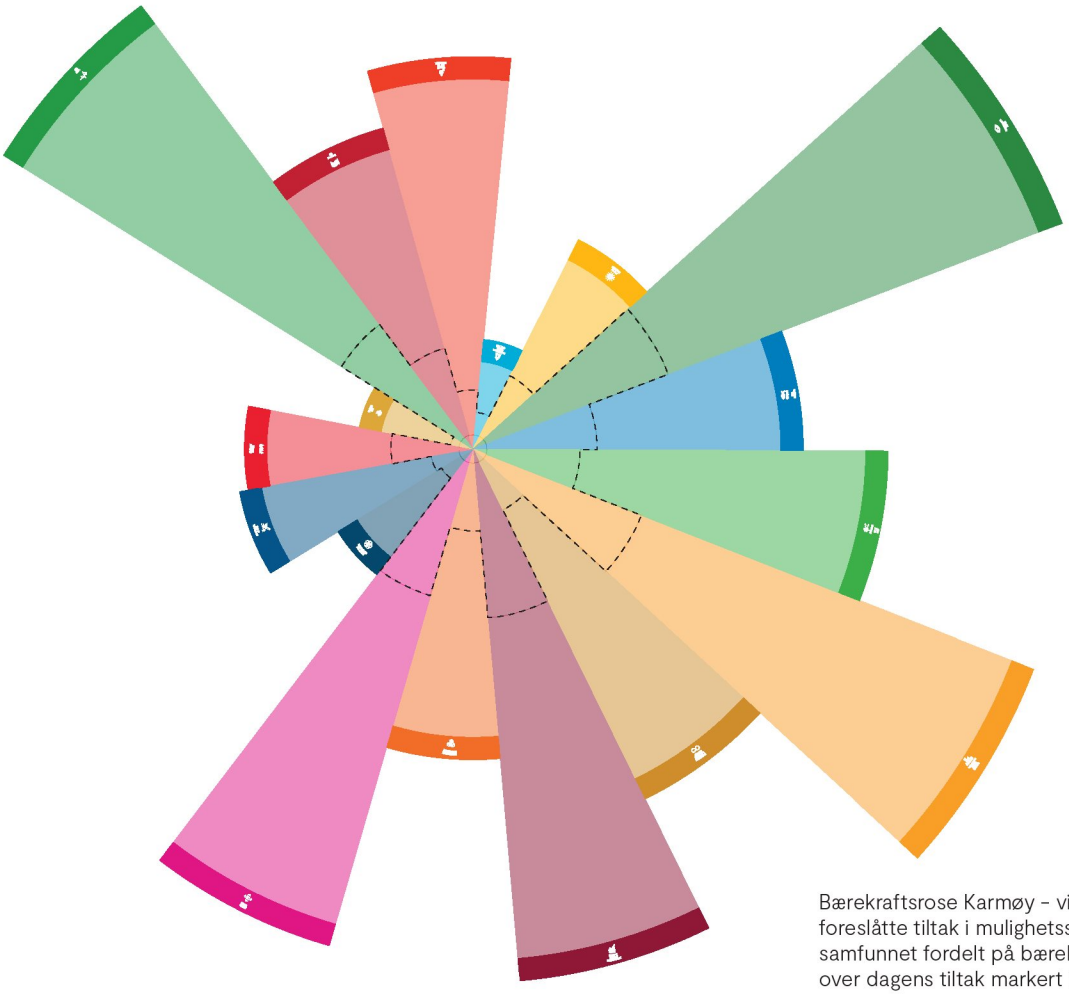

Bærekraftsrose Karmøy – viser fordeling av alle foreslåtte tiltak i mulighetsstudien og i lokal-samfunnet fordelt på bærekraftsmål (analyse over dagens tiltak markert i svart

Innledning

Bærekraftige Karmøy

Forankring

Karmøy kommune har satt seg ambisiøse mål om å «bidra til en utvikling som imøtekommer dagens behov uten å ødelegge mulighetene for at kommende generasjoner får dekket sine behov». FNs 17 bærekraftsmål er det politiske hovedsporet, veikartet og verdens felles arbeidsplan for den framtidige samfunnsutviklingen frem mot 2030, noe kommunen slutter seg til.

I Rådmannens forord til kommunebudsjettet 2021 skriver hun;

«Karmøy skal være et bærekraftig samfunn. [...] Overordnet har Norge vedtatt å knytte seg til FN sine 17 mål for bærekraft. Fordi bærekraftmålene ser miljø, økonomi og sosial utvikling i sammenheng, innebærer oppfølgingen av målene en helhetlig tilnærming til framtidig oppgaveløsing på lokalt, regionalt, nasjonalt og internasjonalt nivå. Regjeringen har nasjonale forventninger til regional og kommunal planlegging og har til hensikt å fremme en bærekraftig utvikling gjennom felles, retningsgivende målsettinger for stat, fylke og kommune. [...]
Samarbeid mellom kommuner, næringsliv, utdanningsinstitusjoner og frivillighet kan skape nye og bærekraftige løsninger på samfunnsutfordringene vi står ovenfor.

Samfunnsdelen i kommuneplanen vil være forankret i FNs bærekraftmål. Vår oppgave blir å finne lokale løsninger på globale utfordringer. Bærekraftmålene er et helhetlig rammeverk. Kunnskapen og engasjementet om bærekraft skal skje i samspill med befolkningen. Med bakgrunn i dette planlegger Karmøy kommune for at innbyggere og næringsliv inviteres til å delta i utviklingen av kommuneplanens samfunnsdel. Det er av stor betydning at vi får kunnskap om utviklingsområder og utarbeider scenarier for by-, bolig- og næringsutvikling. Karmøy kommune skal etablere en overordnet strategi som setter fremtidens signatur i vår kommune. Sammen skal vi bidra til at Karmøy forblir en god plass å bo og leve.»

Reell bærekraft er krevende endringsarbeid, som ikke bare skal være synlig i målsettinger og strategidokument, men som skal gjennomsyre daglige diskusjoner og mikrovalg ute i feltet. Bærekraft er ikke primært en aktivitet, men et tankesett og en ny kurs som får merkbare konsekvenser i aktivitetene våre. Kulturen og tankegodset som har ført oss hit vi er nå, har vært effektiv for å heve levestandarden og få majoriteten av befolkningen ut av sosiale utfordringer som fattigdom, samt store sosiale og kunnskapsmessige forskjeller. Samtidig har vi ikke vært tilstrekkelig bevisste på naturens

tålegrenser og økologiens tilbakeslagseffekter. Vår tid må rydde opp, og for å klare det er FNs bærekraftmål et veikart, og verdens lands, fylkers og kommuners forpliktelser sentrale nøkler og svært viktig grep.

Likefullt, det er ikke tilstrekkelig å sette de rette målene. For å oppfylle målsettingen om reell bærekraft kreves modne og modige organisasjoner, som kan håndtere en høy grad av kompleksitet og nye måleparametere i alle avgjørelser fra politiske vedtak, via den enkelte saksbehandler og ut til sluttleverandør av tjenester. I tillegg til tverrfaglighet og informasjonsflyt på tvers i organisasjonen, kreves det helhetlige strategier for å slippe til befolkningen i reelle medvirkende prosesser og derigjennom sikre forankring og lokalt eierskap til nye vedtak og kursendringer. Endringskraften som bor i sivilsamfunnet er stor, og per i dag ikke utnyttet optimalt i noen norske lokalsamfunn eller kommuner. Våre offentlige strukturer og krav om kontroll, sikrer kvalitet, men er samtidig et hinder for reell involvering og samarbeid om langsiktige løsninger tidlig nok i forløpet. Ofte finner man eksempler på symbolsk medvirkning som ser fint ut på papiret, men uten reell mulighet for å påvirke resultatet nevneverdig. Slike eksempler kan virke mot sin hensikt.

Omstillingen til et bærekraftig samfunn skjer ikke uten motstand. Til syvende og sist vil hver enkelt av oss bli utfordret i alt fra enkle hverdagsvaner til forretningsmodeller, felles tankesett og kultur. Kommunens totale evne til åpent å håndtere og kommunisere kompleksitet helhetlig, ikke fragmentert, er avgjørende for det langsiktige resultatet og graden av måloppnåelse. Synergiene som oppstår når mange enkelttiltak skubber og trekker i samme retning, er langt høyere enn den samlede summen av enkelttiltakene alene. FNs 17 bærekraftsmål peker vei mot et radikalt bærekraftig samfunn for alle, dypt forankret i likeverd, verdighet og empati for alle mennesker, i alle livssituasjoner og -faser. Endringsprosessen er krevende, og forutsetter et tett samarbeid mellom kommune, næringsliv, utdanningsinstitusjoner og sivilsamfunn, som rådmannen skriver i utdraget på forrige side. Målet med alt kommunalt utviklingsarbeid, herunder stedsutvikling, er å skape gode liv for alle innbyggere uavhengig av alder, sosial og økonomisk stand, eller øvrig bakgrunn. Det er fort gjort å miste det av syne når vi jobber med detaljplaner og mindre brikker av et stort bilde. For oss i VILL er vår bærekraftsmetode Bærekraftrosen en måte å holde fast i en felles kompasskurs, og legge sten på sten i en ny retning

For den nye virkeligheten påvirker også oss, og formsvaret i en stedsanalyse og mulighetsstudie. Der man for kun få år siden kunne levere arkitekttegninger av fine bygg og være fornøyd med det, mener vi at en mulighetsstudie nå må påvirkes av paradigmet og verden vi lever i. Dette betyr at vi også må lete etter organisatoriske svar på en kommunes utfordringer. Sosiale svar. Økonomiske svar. Miljømessige svar. Og at det er disse svarene tilsamme som gir retning for arkitektur..

Zoom ut et øyeblikk. Tenk på stedet ditt som et blankt lerret. Ingenting er bygget, ingen veier er lagt, all natur er uberørt. Du skal planlegge det samfunnet du, barna dine, og senere barnebarna dine skal bli gamle i. Når du planlegger og bygger samfunnet, vet du ikke hvor du selv vil havne. Du kan bli den du er i dag, et tre, en fugl eller en krabbe i fjæresteinene.
Tankeeksperimentet er bare et tankeeksperiment, men kan være et nyttig retningsgivende verktøy for å hjelpe barn, ungdom, voksne og eldre til å utforske idéer og delta i samtaler knyttet til rettferdighet, moral, likeverd og sosial status i et samfunn. I et bærekraftig samfunn med fokus på like rettigheter, et deltakende demokrati og redusert ulikhet mellom innbyggerne, kan det være verdifullt å prøve ut et spenn av ulike metoder for å nå langsiktige, felles mål og bryte gamle mønstre.

Byenes rolle i realiseringen av FNs bærekraftsmål

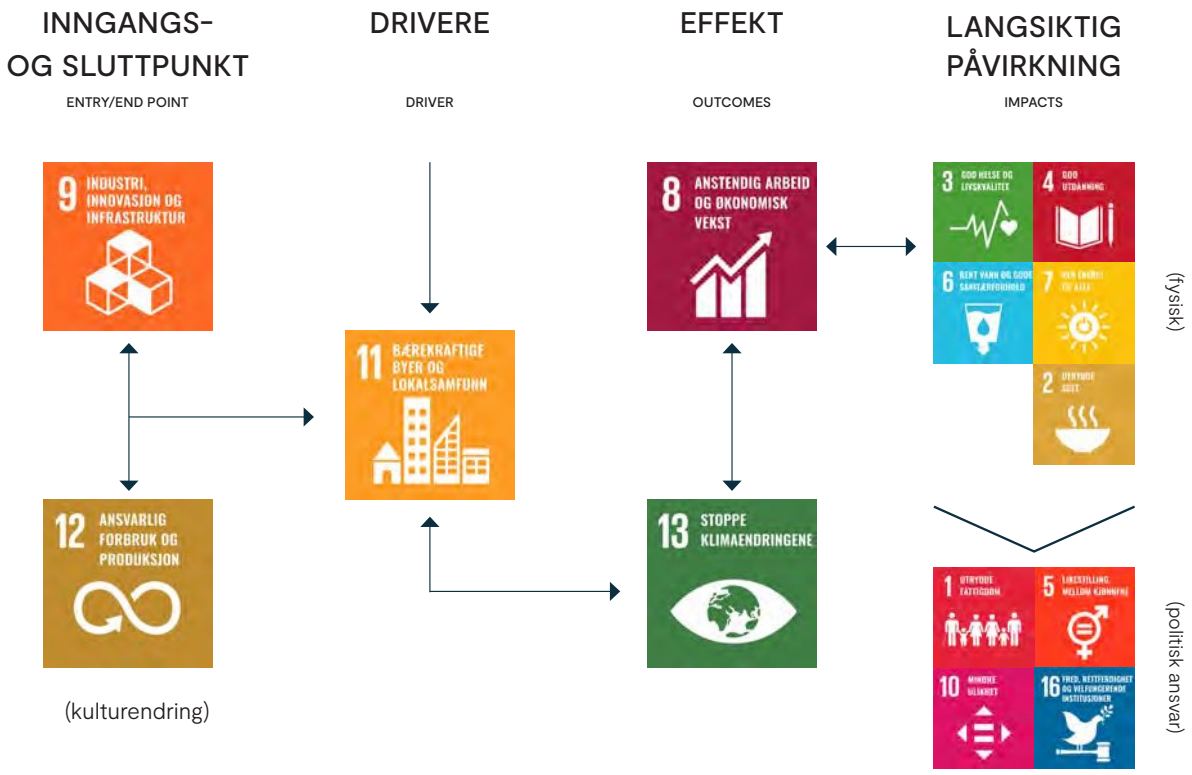

Da FNs 17 bærekraftmål ble vedtatt i 2015, dannet det grunnlaget for Parisavtalen og «New Urban Agenda. Disse utgjør en felles visjon og en politisk forpliktelse til å fremme og gjennomføre bærekraftig byutvikling. Vår tid har en historisk mulighet til å utnytte byer og bosettingers nøkkelrolle som drivkrefter mot transformasjon i en stadig mer urbanisert verden.

Rapporten The weight of cities (UNEP) peker på muligheten til å skifte retningen for urban utvikling til noe mer bærekraftig og sosialt rettferdig. Rapporten vektlegger viktigheten av lav-utslipp, ressurseffektivitet og inkluderende byer og steder og peker på at noen av de største og mest presserende utfordringene å rette det politiske blikket mot er ressursbruk, arealbruk og energibruk.

Siden 2007 har flere mennesker bodd i byer enn de som ikke gjør det, globalt sett. Verdens byer står for 70% av den globale ressursbruken og 60-80% av utslippene. Innen 2050 sier prognosene at 2/3 av alle mennesker vil bo i byer. Det peker mot at vi må begrense ressursbruk og klare å bevege oss mot et sirkulært system i byene våre der vi klarer mer med mindre. I dag forbruker vi årlig en samlet mengde ressurser tilsvarende 1,6 jordkloder. Vi må skape byer som er ressurseffektive, klimavennlige, motstandsdyktige og rettferdige. Urban metabolisme hjelper oss å forstå hva som skjer med ressursene i en by, fra de kommer inn i byen, til de går ut som avfall. Ved å se på byene som en organisme som forbruker ressurser og produserer avfall, kan vi finne måter å forbedre og effektivisere material- og ressursforbruket og samtidig redusere mengden avfall som kommer ut i den andre enden.

De fleste byer har i dag en lineær metabolisme, hvor ressurser inn i byen, forbrukes og kommer ut som avfall i form av gass, flytende eller fast materiale. En nøkkel til den bærekraftige og motstandsdyktige byen er å se på alle verdistrømmene som går gjennom byen, som ressurser. Resultatet av det er et nytt mulighetskart for ressursgjennvinning, oppsirkulering og innovasjon. En sirkulær bymetabolisme.

The doughnut economy. Et lands mål er å ligge balansert i den grønne smultringen, og dermed ikke skåre for lite eller for mye på noen klasser.

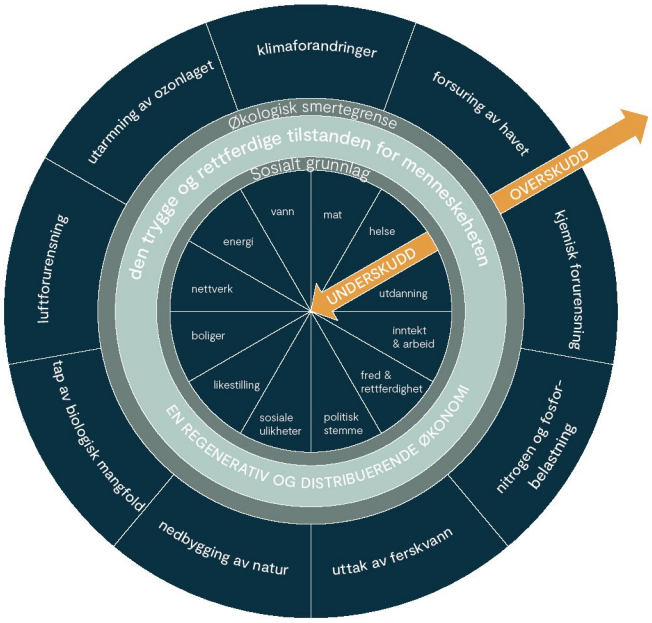

I figuren på forrige side defineres byene som en sentral driver for endring. Ved å få oversikt over byens metabolisme, kan vi kontrollere og stille krav til ressursforbruk og produksjon, samt byens industri. Det nye kartet gir rom for innovasjon og synliggjør behovet for ny infrastruktur. Fordi vi reduserer avfallet fra byen, bidrar vi til reduksjon i utslipp og direkte og indirekte årsaker til klimaendringer. På denne måten blir industri og produksjon både utgangspunktet og motivet for nye systemer, og det blir sluttpunktet i modellen og selve systemet som må forandres.

Som eksempel kan vi se på vannrensing i et sirkulært perspektiv. Mer enn å filtrere forurenset vann, kan vi se på det som et punkt der en rekke næringsstoffer passerer som behøves i landbruket og i hager og parker i tilknytning til byene våre. Ved å høste disse verdiene og bruke dem igjen i byene, reduserer vi behovet for ressurser og avfall fra byen samtidig. Ved å studere den urban metabolismen i byene våre kan vi identifisere nødvendig ny infrastruktur og behov for planlegging, som på sikt vil spare ressurser og redusere det økologiske avtrykket fra byene våre. Dette reduserer ikke bare kostnader på lang sikt, men kan også gi direkte besparelser i utslipp av klimagasser av CO2 og metan.

Den britiske økonomen Kate Raworth (University of Oxford og University of Cambridge) har gjennom sitt arbeid med Doughnut Economics, eller smultringmodellen på norsk, vist at ingen land pr i dag har oppnådd noe som kan kalles et bærekraftig samfunn. Modellen erstatter målet om økonomisk vekst og har fått navnet fordi den er visualisert som en sirkel. Den innerste sirkelen representerer det sosiale grunnlaget samfunnet må dekke for at innbyggere skal kunne leve gode liv (f. eks god helse, sosial likhet, likestilling, tilgang på mat, drikke og bolig, politisk frihet o.l.) Ytterlaget viser 9 parametere, utviklet av Stockholm Resilience Center, som samfunnet må holde seg innenfor for å ikke overskride planetens tåleevne. Det er altså i «smultringen» mellom indre og ytre yttergrense, vi finner det reelt rettferdige og bærekraftige samfunnet.

Modellen handler om å se det indre og ytre laget i sammenheng, og samtidig se de ulike parametrene i sammenheng. Tilgang på mat og drikke skal ikke gå på bekostning av helse, og heller ikke på bekostning av natur og biomangfold. Ved å finne nye måter å jobbe helhetlig vil vi kunne dekke flere mål og sikre at samfunnet blir sunnere både for innbyggere og planetens helse.

I utviklingen av den siste delen av Bjørvika tas det utgangspunkt i Doughnut Economics-modellen for å sikre at både sosiale, økonomiske og økologiske perspektiver blir tatt med gjennom hele arbeidet. Arbeidet får støtte fra FutureBuilt, Grønn Byggallianse og Enova.

Hva kan denne modellen bety for norske byer og steder? Hvordan kan rammeverket tas i bruk og bidra inn i kommunenes omstillingsarbeid?

Hvordan norske kommuner jobber målrettet med steds- og byutvikling er sentralt i det nasjonale arbeidet med oppnåelsen av våre felles forpliktelser.

Karmøy kommune har, sammen med en rekke andre norske byer, inngått samarbeid med FN, under prosjektet United for Smart Sustaianble Cities (U4SSC). 16 FN organisasjoner, regioner og kommuner samarbeider om smart bærekraftig utvikling i byer og lokalsamfunn. Rammeverket utgjør en helhetlig tilnærming til smart bærekraftig samfunnsomstilling og skal frembringe et kunnskapsgrunnlag for videre planlegging. Det gir et tidsbilde av hvor kommunen står i forhold til de 110 KPIene man måles på. I tillegg gir det mulighet for sammenligning, erfarings- og kompetansedeling med andre kommuner både i Norge og i andre land.

Prosjektet redegjør for viktige aktiviteter og prosesser, og gir dermed kommunene et nyttig styringsverktøy for å ta stilling til hvilke aktiviteter og aktører som skaper forutsetninger for hverandre. Målet er å øke hastigheten på omstillingsarbeidet i kommunene.

Rapporten som forelå høsten 2020 identifiserer en rekke innsatsfelt som direkte og indirekte er knyttet til hvordan vi bygger og organiserer byene og stedene våre.

City Performance Benchmark

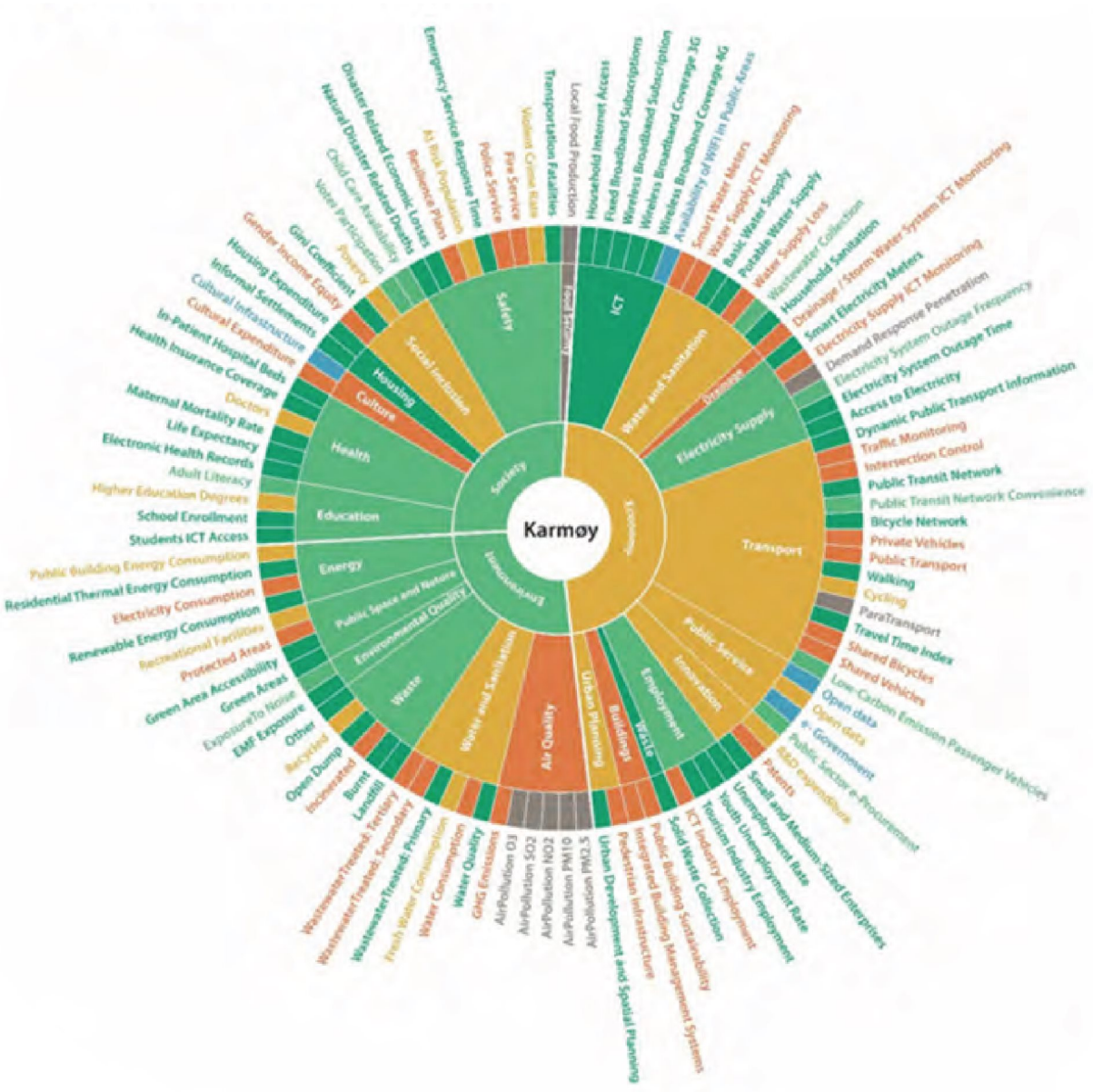

Det siste året har vi i VILL lest alle FNs underlagsrapporter for de 17 bærekraftsmålene. Vi har plukket ut og oversatt alle delmål, og startet arbeidet med å operasjonalisere dem i norsk planlegging. Gjennom dette arbeidet har vi skapt en dialogplattform for hvordan internasjonale mål kan gjøres gjeldende i ethvert nabolag av enhver størrelse. Dette danner plattformen for bærekraftig forståelse og utvikling. Vi har kalt dette VILLmetoden, og er et supplement til tradisjonelle analyser. Gjennom metoden fanger vi opp bærekraftige muligheter, og skreddersyr løsninger lokalt for måloppnåelse. Enkel metodebeskrivelse:

Trinn 1 - bærekraftig fokus
Gjennomgang av kommunens planer (KPA arealdel og samfunnsdel, KDP, samt pågående tiltak og planer innenfor prosjektområdene). Identifikasjon av enkelttiltak i planene, og kategorisere disse i henhold til FNs 17 bærekraftsmål.

Kartleggingen viser hvor fokus på bærekraftige tiltak har vært frem til nå. Metoden sier ikke noe om effekt, eller gjennomføringsgrad, men viser hva en kommune, en organisasjon eller andre har jobbet mye med og mindre med. Resultatet av denne kartleggingen kan sees i bærekraftsrosen over.

Trinn 2 - bærekraftig innovasjon
Trinn 2 handler om å fremskaffe nye handlinger som ikke er tenkt på enda.

Trinn 3 - bærekraftig visjon
På bakgrunn av identifiseringen av mulige tiltak og handlinger, og pågående tiltak og handlinger utarbeider vi fremtidsbilder. Fremtidsbildene baker inn løsninger fra trinn 2, og svarer på ønsket fokus fra trinn 1. Bærekraft blir på denne måten grunnpilaren i mulighetsstudien og kraften i den viste arkitekturen.

Trinn 2 og 3 er resultatet i mulighetsstudien som kommer i denne rapporten. Vi har her synliggjort tiltak og vist hvordan man kan jobbe med bærekraft på hvert enkelt sted.

Bærekraftig fokus på Karmøy:
Studerer vi det bærekraftige fokuset i de tiltakene Karmøy har sett på til nå ser vi en klar trend. (Dette representerer ikke alle tiltak på alle nivåer, men de tiltakene vi har fått tilgang til som del av analysearbeidet, del av offentlige planer og det grunnlagsmaterialet vi har sett gjennom). På Karmøy har man fokusert mye på tiltak som kan kobles til bærekraftsmålene om byutvikling, god helse og mindre ulikhet. Det er ikke jobbet noe særlig med mål som tar sikte på å utrydde fattigdom (3) og sult (1), fred og rettferdighet (3), rent vann (1) og sirkulære materialstrømmer. (5) Tiltak innen "livet under vann" (9) er kanskje uforholdsmessig høyt, da flere av tiltakene som handler om å gi tilgang til sjø for mennesker også naturlig hører hjemme her, uten at det bidrar til livet under vann i særlig grad.

I utviklingen av mulighetsstudiene vil vi fokusere på tiltak i alle bærekraftsmålene, men med særlig vekt på en del mål som ikke i det daglige får nok fokus. Vi vil prøve å vise at alle SDG målene kan gi innhold til byutvikling på ulikt vis.

Karmøy kan gjennom arbeidet frontes som UN17 municipality, der de tre byene Kopervik, Skudeneshavn og Åkrehamn får egne bærekraftsoppdrag de skal gjennomføre. Dette vil gi kommunen store kommunikasjonsmuligheter i å fronte seg som en bærekraftig kommune, samtidig som hver enkelt by gis lokale muligheter til å lage en egen identitet. Samtidig sikrer vi at de tre byene arbeider for samme overordnede mål, og at "bykampen" på denne måten trekker i samme retning.

Bærekraftsfokuset påvirker gjennom dette utførelsen av byvisjonene på hvert sted.

Eksempler på arbeidsmåter

I møte med alle KPI-er, alle rapporter og alle dilemma er det lett å miste av syne det som er kjernen av det bærekraftige, fremtidsrettete samfunnet. Det vi virkelig prøver å finne er de nye måtene å leve sammen på. Hva er den sosiale infrastrukturen som holder samfunnet sammen, som gir trygghet, trivsel og tillit, og samtidig skaper stabilitet, forutsigbarhet og vågemot for å prøve nye veier? Hva er de nye jobbene og den nye mobiliteten? Kort sagt; hvordan skal vi sikre at så mange som mulig trives, blomstrer og opplever gode liv uten at vi setter mer enn et bærekraftig avtrykk etter oss? I arbeidet med bærekraftmålene er det lett å miste det mer filosofiske spørsmålet om det gode liv av syne, men de 17 bærekraftmålene åpner for det spørsmålet på en måte som inviterer nye grupper inn i samtalen om retning for fellesskapet og fremtiden. Dette er en mulighet lokalsamfunn over hele landet griper, og slik arbeider for å sikre dypere og reell innbyggerinvolvering, medvirkning og forankring for krevende retningsvalg i omstillingen.

I de videre avsnittene skal vi gi eksempler og dele erfaringer, som peker mot ulike spor for å jobbe helhetlig med stedsutvikling og trekke samfunnet mot reell bærekraft. Dette er slik vi har arbeidet med bysamfunnene senere i rapporten.

En transformasjon mot et lavutslipps, ressurseffektivt, rettferdig og likeverdig samfunn for alle er en forutsetning for å oppnå bærekraftmålene til fulle. Ved å se nærmere på vår urbane metabolisme kan vi lære mye om materialstrømmer og verdikjeder i byene våre. Slik kan vi fokusere på løsninger som bygger gode samfunn for alle med likeverdig tilgang til sentrale fellesgoder i samfunnet, samtidig som vi sikrer ansvarlig ressursforvaltning og minimalt med avfall. Denne omstillingen kan vi styre mot ved hjelp av følgende prinsipper:

Urban metabolisme er en modell for å analysere strømmen av materialer og energi i byer. Det gir et rammeverk for å studere samspillet mellom naturlige og menneskelige systemer i spesifikke regioner.

1. Den urbane metabolismen må skifte fra lineær til sirkulær

Vi må finne nye måter å få oversikt over materialstrømmene som flyter gjennom byene våre. Heller enn materialkrevende produkter må vi i langt større grad omsette høyverdige tjenester; vi må selge lys heller enn lyspærer slik Philips gjør på Schiphol Flyplass. Vi må planlegge for mobilitet heller enn veier og biler (ikke nødvendigvis det samme). Vi må selge tjenesten 'varme' heller enn enda en ovn. Vi må lære oss å tenke sirkulært i en helt annen skala enn i dag og slik sikre fortsatt gode liv, uten høyt forbruk. 'Urban mining' hjelper oss til å bli bevisst råvarene som allerede finnes rundt oss og som må gjenbrukes og sikres nye liv i nye verdikjeder. I dette nye tankesettet skjuler det seg også en rekke av morgendagens arbeidsplasser.

Sirkularitet er ikke primært en rekke tiltak, men en måte å se verden på.

Møbelprodusenten Ope fra Stavanger er en designprodusent av høykvalitets møbler laget av eierløs havplast. Som en del av et internasjonalt forskningsprosjekt er forretningsmodellen sirkulær, de eksperimenterer med nye modeller for tilgang-fremfor-eierskap og de har et uttalt mål om både å redusere bruken av ikke fornybare ressurser, samtidig som de rehabiliterer ødelagt natur.

2. En sirkulær forståelse må bli førende for strategisk planlegging

Ansvarlige myndigheter må kartlegge lokale og regionale 'inputs' (feks lokale råstoffer og stedsspesifikk kompetanse) og 'outputs' (feks avfall og utslipp) for å utvikle strategier som løser disse utfordringene i tråd med bærekraftmålene. Eventuelle negative «skyggesider» må tas på alvor for å få på plass effektive insentiver for atferdsendring.

3. By- og stedsplanlegging må endres

Stedene våre må planlegges for mennesker heller enn biler, og alle innbyggere må ha likeverdig tilgang til byens tilbud uavhengig av inntekt, funksjonsevne eller livssituasjon for øvrig.

- Bygg kompakt; ved å hindre for stor spredning av sentrale funksjoner, sikrer vi at alle kan bruke tilbudene, også uten førerkort. Barn, unge, voksne og eldre uten mulighet for å kjøre selv må kunne bruke den bærekraftige byen selvstendig, uten å være avhengig av andre.
- Planlegg i en menneskelig skala som skaper rom for god funksjonalitet, sosialt blandete nabolag og myk mobilitet (feks tilrettelegging for gående og syklister)
- Tenk ressurssmart og tilrettelegg for deling; Stedene våre er allerede fulle av ting som kan deles, hvis vi bygger infrastruktur og kultur for det. I Norge har de fleste av oss et godt forhold til deling av bøker (bibliotekene), et tankesett som må overføres til flere områder. Bil- og sykkeldeling er stadig vanligere, også i privat eie, og lokalsamfunn over hele verden samarbeider om nye energiløsninger.
- Bygg kultur for bærekraftig atferd; Underbygg og støtt systematisk opp om bærekraftig atferd fra resirkulering, bruken av bytte-/deleordninger, kollektiv, gange og sykkel, dyrking i fellesområder, ny bruk av gamle ressurser og annen atferd som kan inspirere og gi nye idéer.

Hvor mange kommuner har egne strategier for inkluderende og aktive lokalsamfunn? Et inviterende nabolag kan være en viktig nøkkel til aktivt medborgerskap og bærekraftig transformasjon. Med startpunkt i Bergen har det nasjonale nettverket Bærekraftige liv eksperimentert med kreativ bærekraftig handling siden 2008. Under slagord som «Vi tar klimakampen fra protest til fest» har et økende nettverk av enkeltindivider over hele landet lett etter måter å invitere naboene sine til noe de selv skulle ønske de ble invitert til. Resultatet er et mylder av aktiviteter og invitasjoner omkring tema som transport, mat og matproduksjon, forbruk, energi og lokalt fellesskap. Nettverket, som ikke er en medlemsorganisasjon, men åpent for alle, opererer med to enkle regler; alt som skjer under merkevaren Bærekraftige liv skal sikte mot å redusere det økologiske fotavtrykket vi setter samtidig som det øker livskvaliteten. Innenfor den rammen er det fritt spillerom for lokal kreativitet, lokale ferdigheter, behov og drømmer. Erfaringene fra nettverket er at handling skaper holdning, langt raskere og mer effektivt enn holdning skaper handling. Mennesker fra ulike yrkesgrupper, alder, utdanningsnivå, nasjonalitet og andre «kategorier» som skiller oss, finner sammen forankret i felles lidenskap og ønske om å gjøre noe. Nok prat – nå må vi gjøre! Folk dyrker og lager mat, reparerer klær og ting, inviterer til sykkelkveld og transportgruppe (som blant annet har hjerte for smartere mikromobilitet), holder foredrag og arrangerer byttefester, lager kurs i økokjøring og prøver å få naboene til å se det smarte i felles lokale energiløsninger. Det myldrer av handlekraft i det uorganiserte sivilsamfunnet, og når den kraften slippes fri utløses mye samfunnsbyggende energi.

Parallelt med de synlige aktivitetene, skjer det noe som (kanskje) er enda viktigere; Det vokser frem tillit og nye relasjoner på tvers av polariserende skillelinjer. Mennesker som er uenig i mye, oppdager at de bindes sammen av begeistring for å skape noe nytt eller hogge skog. Tilgjengelig og synlig dyrking i fellesrommet blir et ordløst språk som snakkes av egne subkulturer i samfunnet. Det dannes nye «vi» og vi rokkes i fastgrodde forestillinger om «de andre».

Når vi adresserer makro utfordringer med mikro løsninger bygger vi «bygden i byen». Vi bygger fellesskap som mobiliserer raskere i motgang og øver opp en kollektiv kapasitet til kreativ nytenking og leken eksperimentering. Kommunens oppgave må være å legge til rette for en ny og moderne form for frivillighet, uten å kvele det man forsøker å tilrettelegge for. Det er en hårfin balanse, som flere og flere norske lokalsamfunn har skalerbar erfaring med. Noen ganger kan smått være skikkelig stort.

4. Let etter synergi mellom 'endringsagenter' og tilrettelegg for innovasjon og nytenking

Ta en aktiv rolle som visjonær fasilitator. Innenfor kommunegrensene finner man en bred potensiell koalisjon av aktører som deler utfordringer og mulighetsbilde knyttet til bærekraftmålene. Kommunen kan ta mål av seg til å aktivere latente endringsagenter ved å lete etter synergier mellom de lokale aktørene. Nye forretningsidéer og prosjekter for et levende, grønt og sosialt inkluderende samfunn kan oppstå, samtidig som det fremmer eksperimenter i 'levende laboratorier'. Ved å tilrettelegge aktivt for nedenfra-og-opp samfunnsutvikling, vinner fellesskapet erfaring som kan deles med andre steder og byer over hele verden, i nettverk som feks U4SSC som Karmøy allerede er part i. Alle er på jakt etter det samme; veien til gode, bærekraftige samfunn for alle i en balanse mellom økonomisk, sosial og miljømessig bærekraft.

#LOVESE SDG – jakten på synergier mellom endringsagenter

I forskningsprosjektet #LoVeSeSDG, drevet av Senter for vitenskapsteori ved Universitetet i Bergen, arbeider de med hvordan man kan lokalisere og utvikle bærekraftstenking i lokalsamfunn. Prosjektet skjer i Andøy kommune i Vesterålen og har som mål å ta i bruk nye tverrfaglige metodologier fra samfunnsvitenskap, humaniora, havbruksvitenskap og matematikk for å vurdere og kritisk analysere nåværende kunnskap relatert til det internasjonale mandatet om å møte bærekraftmålene til FN; spesielt #2 (utrydde sult), #13 (stoppe klimaendringene), #14 (livet under vann) og #17 (samarbeide for å nå målene).

I forskningsprosjektet kartlegges de 169 underpunktene til FNs 17 bærekraftmål, og deres daglige relevans for ulike aktører på grasrota i kommunen. Her deltar fiskere og andre aktører med beina trygt plantet i den lokale kulturen.

Utgangspunktet for prosjektet er en antakelse om at det er et gap mellom samfunnets bærekraftmål og hvordan det oppleves i hverdagen som fisker, i den lokale konteksten med hensyn til tradisjon, vaner og bærekraftige bestandsmål som ytre rammer.

Metoden de bruker til kartleggingen består av intervjuer/spørreskjema og samler innsikt om hvilke mål som er viktigst og/eller mest krevende sett fra respondentens ståsted. Resultatet er en bred kartlegging av ulike aktører lokalt som opplever høy relevans for de samme bærekraftmålene.

Fra det utgangspunktet er det mulig å koble ulike aktører og enkeltindivider sammen for å lete etter felles synergier, løsninger og veier mot nye forretningsidéer.

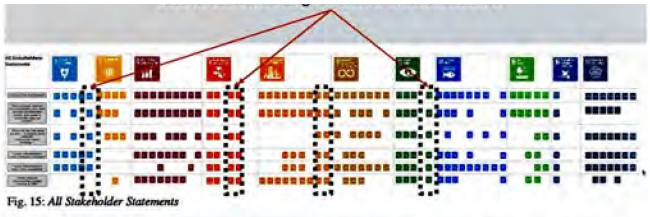

Fig. 15: *All Stakeholder Statements*

Osterøyprosjektet – Alle vil bu på Osterøy. Når kommunen går foran og viser vei for de unge innbyggerne

Osterøyprosjektet er initiert av sektor for oppvekst i kommunen og er et innovativt prosjekt med utgangspunkt i en konkret tilnærming til bærekraft og skole, tungt forankret i kommunen selv.

Prosjektet startet i 2019 med mål om å støtte de unge i kravet om handling i møte med bærekraftutfordringene og finne veier fremover, sammen med barn og unge. Kommunen har forpliktet seg langsiktig og helhetlig, og prosjektet er forankret i alle politiske partier og i alle sektorer. Barnehage- og skoleledere er med, og næringsforeningen uttrykker støtte til innovasjonskraften i de unge.

Mindre kommuner har fortrinnet av å være små nok til å kunne forankre bredt, innovere smart og utveksle læring på tvers av sektorer, samtidig som de er mange nok til å ha relevans for alle andre lokalsamfunn og kommuner.
Kommunen representerer førstelinjen i alle de viktigste transformasjonsprosessene som pågår. Hvordan kan vi møte barn og unge som en ansvarlig kommune, vise vei og slippe til, utforske nye og reelle former for medvirkning og samskaping, eksperimentere med metoder for innovasjon og nytenking, gi de pedagogiske lederne drahjelp i realiseringen av Fagfornyingen, og knytte tettere bånd mellom skole/barnehage og lokalsamfunnet. Ved å adressere disse sentrale temaene systematisk og gjennomgripende, helt fra barnehage og ut videregående, samtidig med innsats internt i kommunen, i det lokale næringslivet og i lokalsamfunnet for øvrig, er strategien i Osterøy kommune at man sakte, men sikkert påvirker hele den lokale kulturen i en mer bærekraftig retning. Slik tenker kommunen at de bygger kortsiktige og langsiktige strategier, for å ruste barn og unge til tiårene som kommer, og ruste et lokalsamfunn for større omstilling. Den samtidige satsingen mot, og med, barn og unge har som mål å bidra til fundamentale skifter i tiårene som kommer.

Attraktiv stedsutvikling

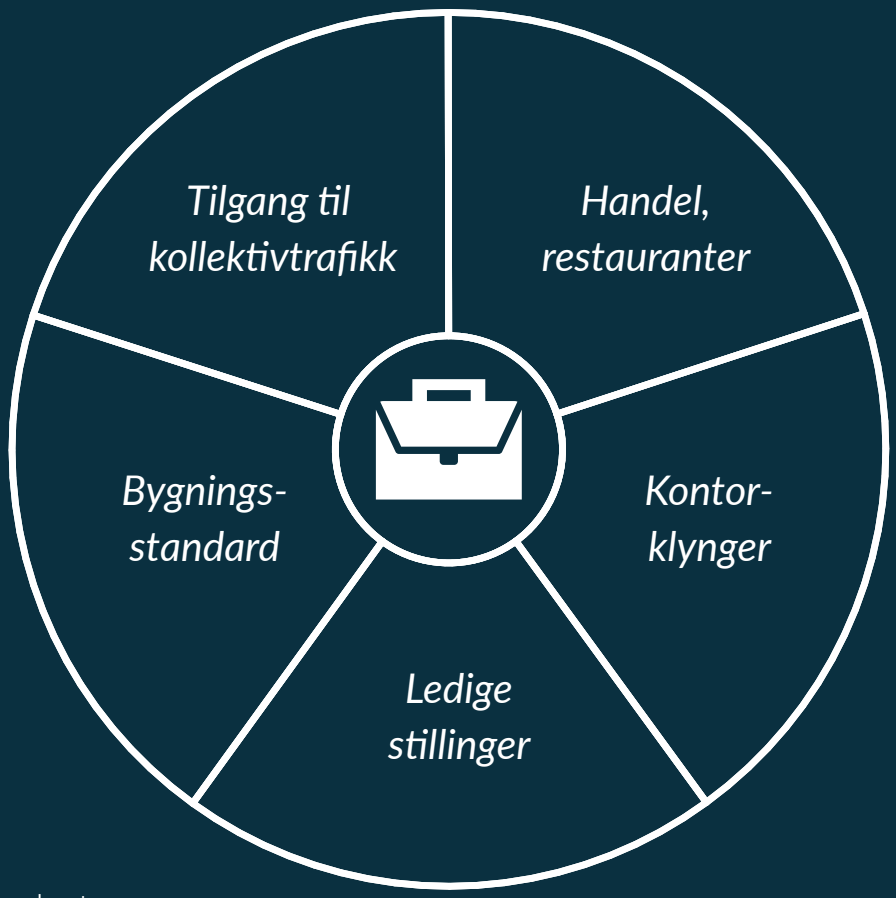

Attraktivitetsfaktorer kontor

Men hva er det folk vil ha da? Stedsutvikling handler for mange kommuner først og fremst om å skape attraktive steder og derigjennom skape tilflytning, eller hindre utflytting. Er bærekraft veien å gå i så måte?

De siste årene har fagfolk i mange land vært opptatt av hva som er viktig for hvor folk med høy kompetanse bosetter seg (se bl.a. Produktivitetskommisjonens første rapport, urbanist William H. Whyte beskrivelser av det offentlige rom, og Spacscape sin samtidsforsknin gi Sverige). De fleste studier understreker at tilgang til et mangfold av såkalte urbane goder er blitt viktigere for stadig flere. Urbane goder omfatter et mangfoldig tjenestetilbud, kulturliv, og rekreasjonsmuligheter.

For å være attraktivt som bosted er det viktig at omgivelsene oppleves både som spennende, trygge og pene på samme tid. Enkeltindivider legger ulike ting i slike begreper, men det er en klar tendens til at alle byer i vekst legger stor vekt på å gjøre sentrumsområdene både vakrere, enklere å bevege seg i og med god tilgang til arbeidsplasser i sentrum. Det er videre en klar tendens bort fra en regulering som planlegger for næringsvirksomhet ett sted og boliger et annet sted. I attraktive sentrumsområder er det blandingen som skaper følelsen av å være der det skjer.

For mellomstore byer kan den økte økonomiske betydningen av velfungerende og attraktive sentrumsområder være særlig viktige. For det første er det mange norske bysentra som framstår som lite næringstette. I stedet for å synliggjøre pulserende næringsaktivitet, kan bysentrumet risikere å se litt søvnige ut midt på dagen. Både kunnskapsbaserte virksomheter og deres ansatte, foretrekker normalt å være nær andre, både for å trygge oppfatningen av at her får de tak i gode folk, og at her kan idéer og kontakter utvikles.

Livfulle sentrumsområder er også viktig for byer som vil være attraktiv for innbyggere. Selv om det varierer mye hvor mennesker ønsker å bo og hva de foretrekker å bruke fritiden på, er det en del mønstre som går igjen. Yngre mennesker foretrekker å være «der det skjer». Flytteanalyser tyder på at aktivitet i byenes sentrum

Attraktivitetsfaktorer bolig

(urbane kvaliteter) er en kilde til opplevelser som ser ut til å bety mer for yngre voksne i dag enn tidligere. Spesielt ser det ut til at nærhet til urbane opplevelser er viktig for unge voksne som søker seg til kunnskapsbaserte arbeidsplasser. Eksempelvis øker andelen barn i sentrale bydeler i Oslo, mens andelen synker både i Oslos utkanter og i de fleste forstadskommuner. For byenes framtidige vekst er tilrettelegging for unge voksne med høy kompetanse trolig mer viktig enn noen gang. Tilrettelegging for både bolig og virksomhet i byenes sentrumsområder er i den sammenheng av særlig stor betydning for mellomstore byer.

Det svenske byanalyse firmaet Spacescape er en av vår samtids viktigste byforskningsmiljøer i Skandinavia. De har høstet internasjonal anerkjennelse for sitt arbeid og har blant annet utviklet en analysemodell som ved å undersøke en rekke faktorer kan forutse m2-pris på bolig (og kontor) med nær 90% sikkerhet i Stockholm. Parametrene målsetter på mange måter drivkreftene i en befolkning for kjøpe bolig og arbeide på en arbeidsplass og gjør den målbar. Sammen med Vill har Spacescape i tidligere prosjekt gjenskapt resultatene fra Sverige i Skien og Porsgrunn. Etter vår vurdering er parameterne i høyeste grad relevantpå Karmøy også.

Parameterne er også interessant fordi de handler om gatenett, sentralitet, nærhet til kultur, til park og grønt. Dette er planleggingstiltak som kan og bør styres gjennom offentlige planer. Det er altså bevist at elementene over øker attraktivitet på stedene. Samtidig øker nærhet til disse parameterne eiendomsverdi. Faktisk er det slik at i Göteborg innebærer en fordobling av urbane virksomheter innen gåavstand fra boligen at boligprisen stiger med hele 2200 kr/kvm. Dette er store og målbare verdier. Verdier som både bolig og næringsliv deler. Og verdiene man etterspør harmonerer godt med overliggende bærekraftige mål.

Vi ser her at det er mulig å måle økonomisk bærekraft, eiendomsutvikling, bærekraft og attraktivitet inn i samfunnsplanleggingen, og at vi kan se hvordan bærekraftige løsninger kan danne et rammeverk for kommunal planlegging.

Oversette SDG til planbestemmelser

Det er utfordrende å se hvordan overordnede mål og strategier gir direkte føringer for et steds utvikling. Vi har forsøkt å vise det overliggende bærekraftige målet for planlegging, og vi har vist at byens rolle er avgjørende for å nå disse målene. Vi har deretter pekt på ulike arbeidsmetoder for å komme dit, med eksempler fra norske kommuners virkelighet.

Men overliggende mål og arbeidsmetoder kan også gi direkte føringer for arkitektur, bestemmelser og utvikling. For det er forsket på byer nesten så lenge de har eksistert. Byutvikling har vært teorisert over, forsket på, utviklet og utprøvd i utallige former. Det finnes mye data om hva som gjør noen byrom bedre enn andre. Hvorfor vi liker Italia, hvorfor arkitektur kan virke åpen eller lukket, inkluderende eller skummel. De siste par tiårene er mye av denne forskningen hentet frem og samlet på ny. Under parolen bærekraftig byforskning har blant annet UN Habitat sett på hva som skal til for å skape bærekraftige byer verden over.

I følge UN Habitat er det særlig 5 parametre som må være tilstede for å utvikle bærekraftige byer (se illustrasjon over). De anbefaler minimum 15 mennesker / daa, boliger for alle brukergrupper og mangfoldige bydeler med flere funksjoner er vesentlig. De setter også et tydelig fokus på «gaten» og dens koblethet. Vi trenger et godt utviklet gatenett for å kunne oppnå bærekraftighet.

Det spennende med slike regnemetoder er at det er tallfestet, etterprøvbart og målbart. Parameterne er også bygget opp for å skape godt byliv. Gatenettverket og befolkningsgrunnlag er lagt inn som parameter for å vise muligheter for å skape gode handelsstrøk og spennende byområder. I følge FN skal disse fem parameterne være oppfylt i et bærekraftig område av enhver størrelse, også på Karmøy. Men måltallene oppleves for høye for mindre norske byer. Parameterne bør uansett være viktige kjørelinjer for utforming. Og det er interessant å se at tetthet i seg selv er et mål for bærekraft, ikke tetthet i form av bygg, men av folk. Og å legge tilrette for folk i sentrum av mindre norske byer,

DET OFFENTLIGE ROM

Min 15% av et sentrumsområde skal settes av til offentlig rom:
1/3 - 3/3 være offentlig park
1/3 - 2/3 være offentlig grønne areal
1/3 - være torg/allmenning
Alt kan altså være park, og maks 1/3 kan være torg

Det offentlige rom skal utvikles med et mangfold av verdier (biologiske og sosiale)

Max 200 meter fra bolig til grøntområder

Max 800 meter fra bolig til torgplass

Max 500 meter fra bolig til parkområde

Max 500 meter fra bolig til lekeplass

Max 1,5 km fra bolig til friluftsområde

Max 10% restareal av alt areal i sentrumsområdet

GATENE

20-30% av alt areal i et byområde skal settes av til offentlig gaterom

Min 150 gatekryss/km2 (kryss defineres som et punkt der minst tre veilinjer møtes)

Varierte, integrerte nabolag (Space Syntax)

Velintegrerte nabolag mellom bydeler (Space Syntax)

Max 10% motor eller hovedveg av alt byareal

Gatebredde 8-30 meter

Minimum 2,5 meter fortausbredde

BYGGENE

Alle bygg skal ha inngang fra gate med hovedstrøm av fotgjengere.

Alle bygg skal ligge i fortausgrense, eventuelt med forhage/møbleringsfelt.

Minimum 10% næringslokaler på gateplan i sentrumsbebyggelse

Minst 5 innganger per 100 meter gate

Minst 80% av tomtens innganger vender mot gaten

Max 40% bebygd areal på tomten

Min. 200% tomteutnyttelsesgrad

Min 75% områdeutnyttelsesgrad

40-60% av total BTA er ikke bolig

GÅRDSROMMENE

Min. 40% av tomtens areal skal være privat/felles uterom

Min 50% av uterommet solbelyst

Min 25% av tomtens areal grønt

Min 20m2 uterom/100m2 BTA

er et bærekraftig grep. Dette betyr mer boliger, mer å gjøre på, bedre offentlige rom, og derigjennom skape et bedre bærekraftig sentrum.

FN har i dette arbeidet sett at vi trenger kjøreregler for hvordan planleggingen faktisk skal gjennomføres. På dette nivået blander SDG målene seg med planbestemmelser, og vi får en planlegging som baserer seg på disse overordnede målene. Forskningsarbeidet Uterom i Tett by - Asplan Viak, Spacescape, PPS (Project for Public Space) m.fl. gikk gjennom denne type forskninger og sammenlignet hvordan ulike byer verden over, operasjonaliserte bærekraftige visjoner til regulering. Rapporten er på flere hundre sider, og går gjennom kunnskapsgrunnlaget, visjonene og selve reguleringskravene. Videre ligger det innbakt en verdioptimalisering (se side 18-19) der opplevd verdi, tilgang til verdifulle uteområder, tilgang til grønt og til vann kan danne rammeverket for planleggingen. Dette blir på mange måter en positiv planlegging, som forsøker å optimalisere tilgang på gode verdier, heller enn å sette krav som hindrer uønsket adferd og tiltak.

Uterom i tett by konkluderer med egne reguleringskrav som prøver å ta opp i seg ønsker om bærekraftighet, gode uterom og utviklingsbare eiendommer og sette de inn i et kvalitetskravregime tilpasset norsk overordnet plan.

I konklusjonen av denne rapporten gis en anbefaling til kommuner som lager nye kommunale planer, om et skifte i utforming av bestemmelsene. Oppsummeringen (gjengitt over) viser hovedkonklusjonene av dette arbeidet. Bestemmelsene er knyttet til det offentlige rommet, til gatenettet, til byggene og til uterommet på tomt.

Vi vil anbefale at disse kravene legges til grunn for videre offentlig og privat planlegging også på Karmøy. Og vi bruker disse kjøreregelene når vi utformer våre mulighetsstudier og lager våre forslag til arkitektur.

Stedsanalyse

Åkrehamn

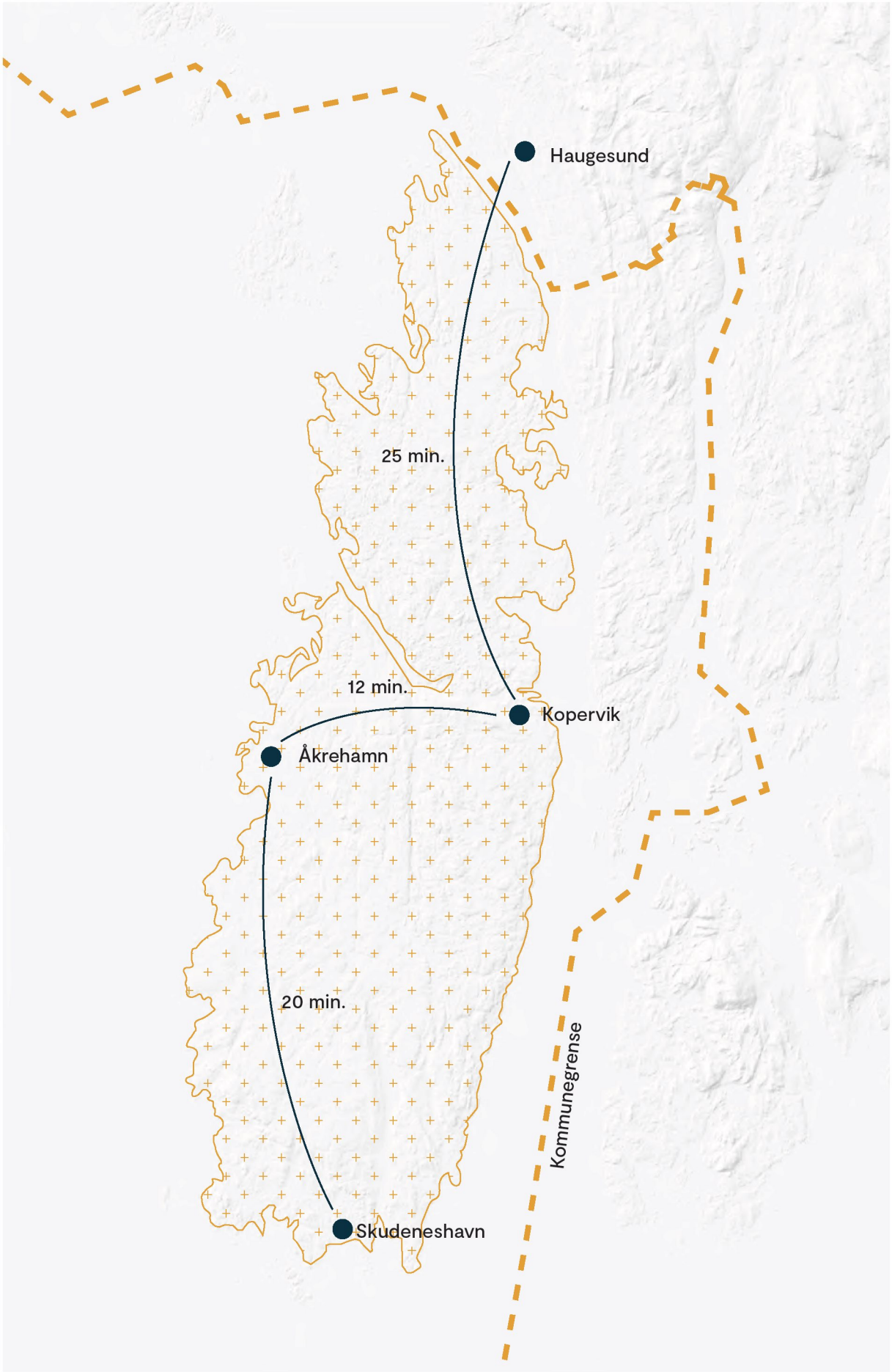
Haugesund
25 min.
12 min.
Kopervik
Åkrehamn
20 min.
Skudeneshavn
Kommunegrense

Regionen

Karmøy kommune er en langstrakt øykommune som ligger mellom Stavanger og Haugesund. Kommunen betsår av en fastlandsdel sør for Haugesund, og selve øyen, Karmøy.

Karmøy har tre byer; Kopervik, Åkrehamn og Skudeneshavn. Byene oppleves som vidt forskjellige både funksjons-, struktur- og arkitekturmessig. Byenes identitet blant dem som bor der er også forskjellig, og det er en viss grad av intern rivalisering mellom dem. I tillegg er det forskjeller i identitet mellom fastlandskarmøy og øykarmøy, og det er flere grender og bygder mellom og rundt byene med egen identitet. Nordre deler av Karmøy, samt fastlandsdelen orienterer seg i stor grad mot Haugesund, mens Skudeneshavn alltid har henvent seg mot Stavanger.

Boligmiksen på Karmøy består idag i stor grad av eneboliger. 40% av norges privathusholdninger en nå eneboende, men den stigende tendensen ser nå ut til å flate noe ut. Karmøy har i dag ikke en boligportefølje tilpasset de demografiske forandringene vi ser i verden.

Det er en betydelig handelslekkasje til Haugesund, og det lokale næringslivet er skadelidende i forhold til dette. Det finner også kjøpesenterområder utenfor og mellom byene på Karmøy, som heller ikke bygger opp under sentrumshandelen i byene.

Folketall 2020	**42 310**
	-154
Folketall 2030	**42 156**
	+835
Folketall 2050	**42 991**

Utpendlere	**8568**
Innpendlere	**4285**

Fossibiler	**19461**
Elbiler	**2197**

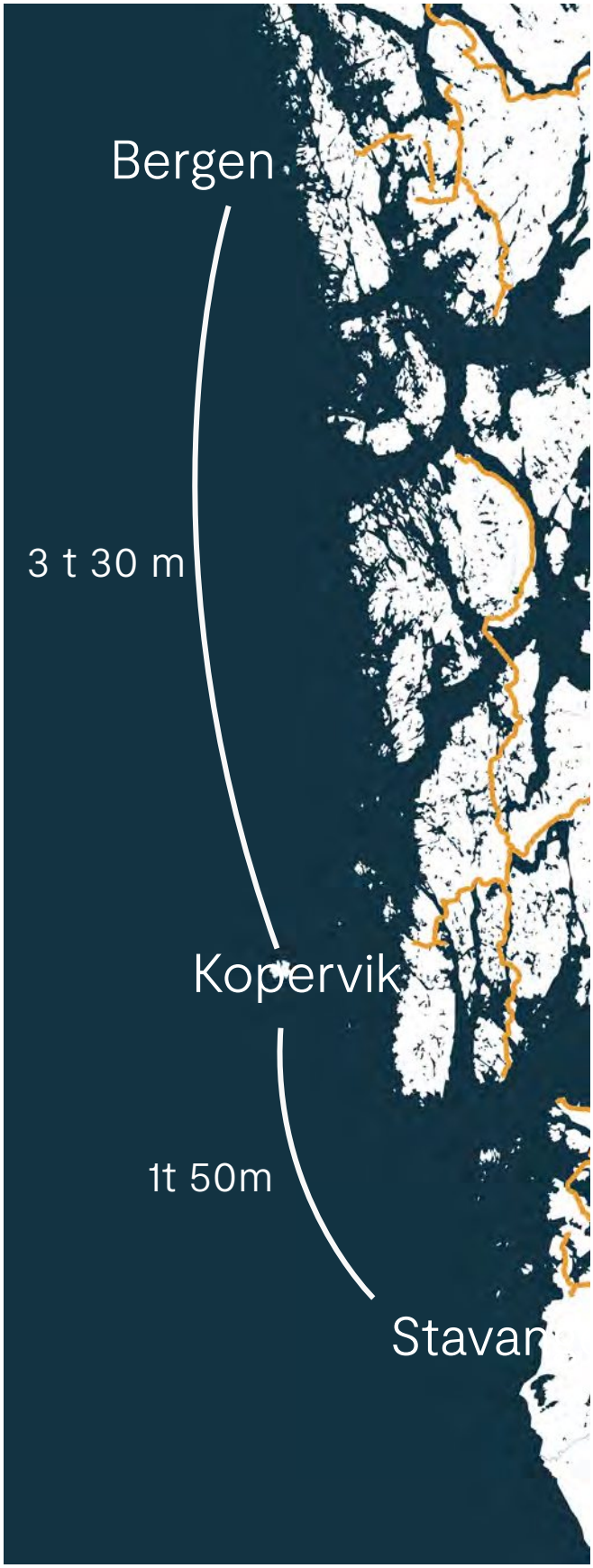

Historisk utvikling

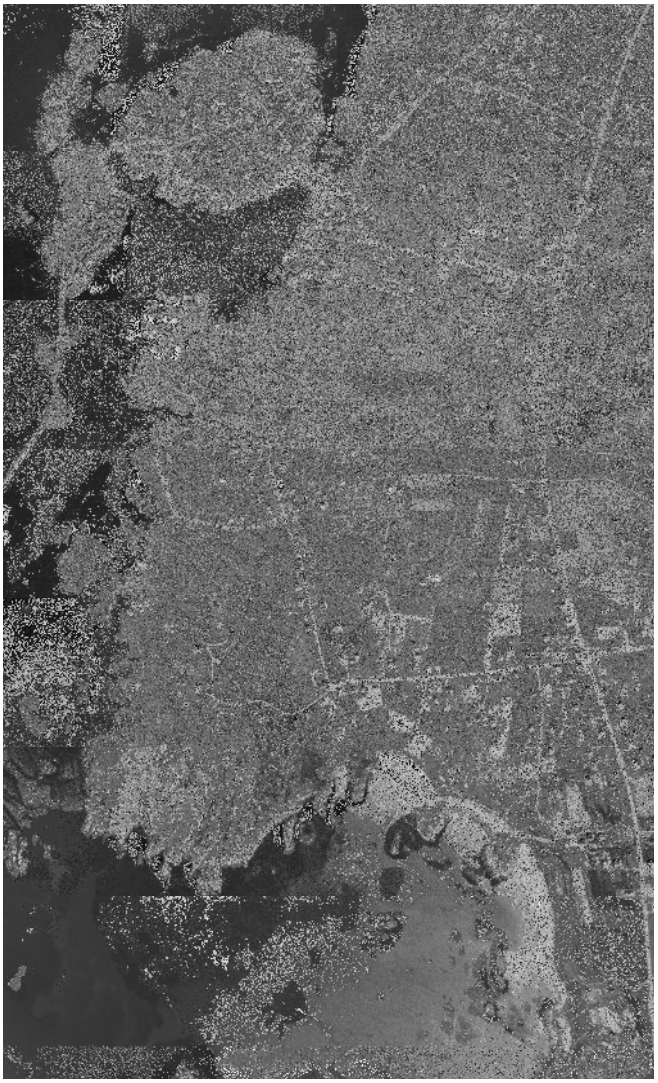

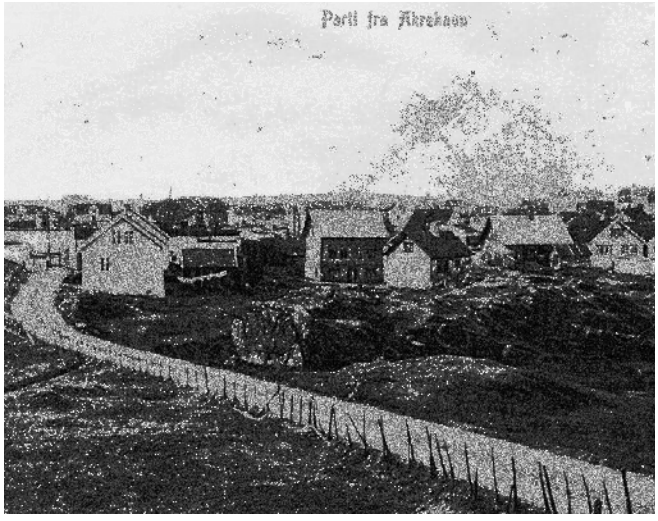

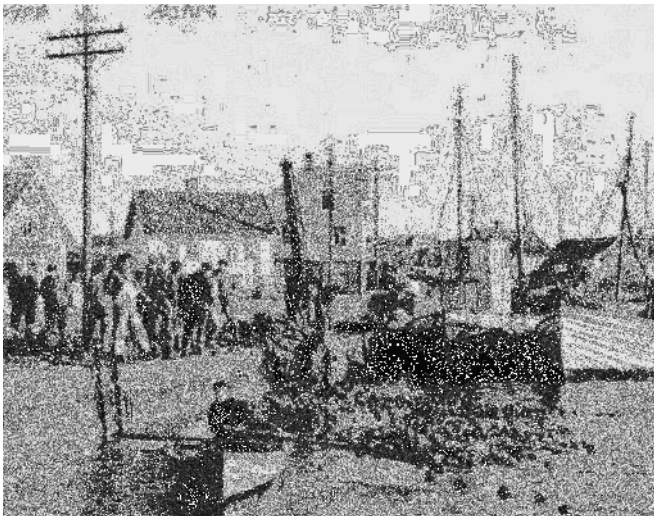

1864
I den geografiske oppmålingen fra 1864 ser vi hovedtrekkene ved landskapet og hovedvegen som går i retning nord syd. Havnen er en naturhavn og er ikke sikret med moloer og utfyllinger. Sentrum ligger på land og kirken er markert på kartet.

1964
Hovedtrekken fra bystrukturen slik vi kjenner den i dag er nå synlig. De to sentraene ved havne og Åkrakrossen er etablert og Rådhusevegen er en ny forbindelse ned til havnen. Havnebebyggelsen rundt indre havn samt moloer og utfyllinger er laget. Landskapet rundt er jordbruksareal.

2002
Sentrum rundt hovedvegen er vokst kraftig og det er bygget flere boliger på det tidligere jordbruksarealet øst og vest for hovedvegen. Store institusjoner som skole, barnehager er bygget sørøst for byen i et eget område.

2019
Flere områder med jordbruksareal er nå brukt til eneboliger. Idrettshall og idrettsanlegg er etablert i sørvest. Et stort område i sørvest er blitt tatt i bruk som en blanding av industribebyggelse og boligblokker. Byparken er etblert i ukanten av sentrum. Stadig flere områder er asfaltert og grønne areler er på vikende front.

Topografi

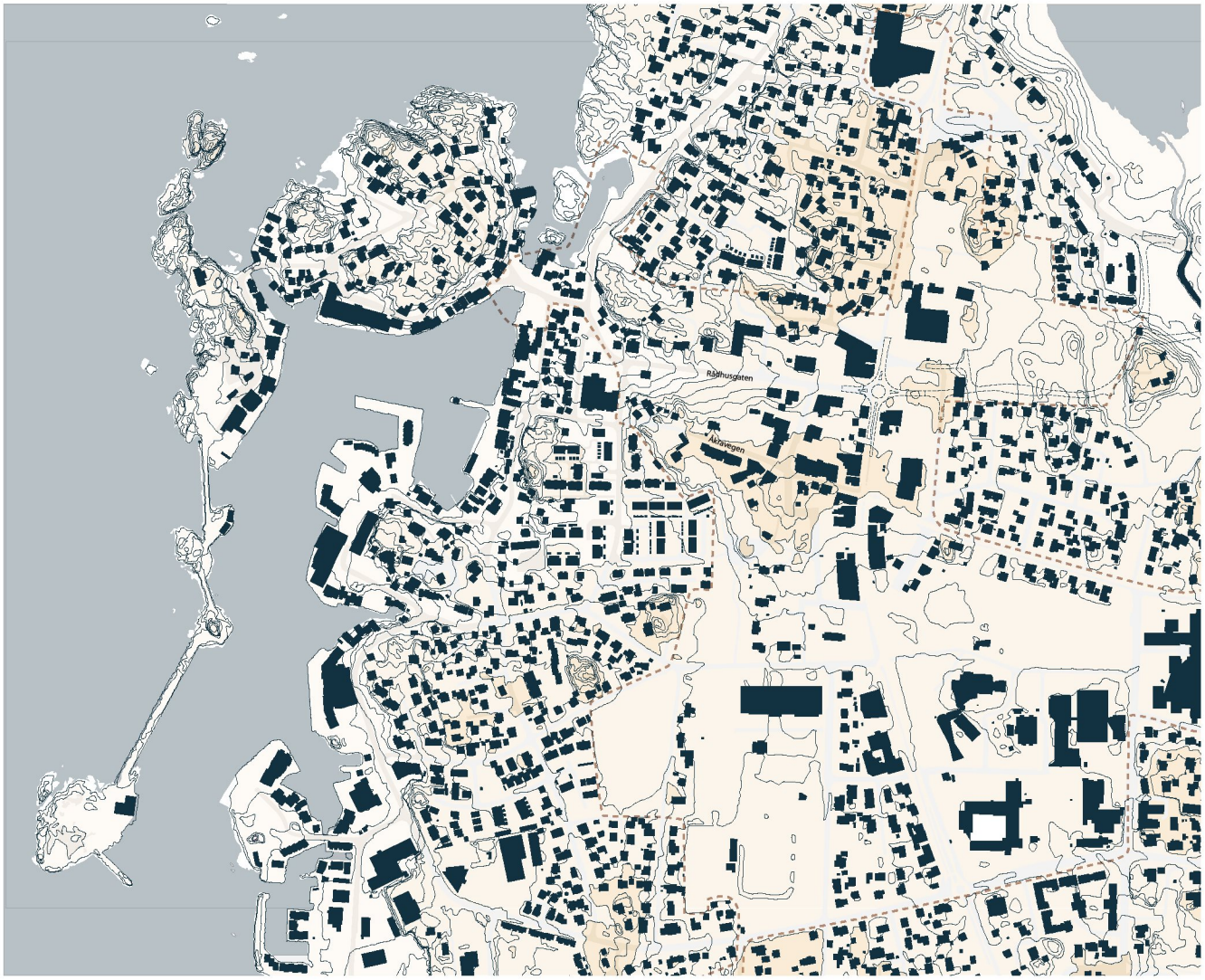

Topografien i Åkrehamn er preget av små høydeforskjeller og et småkupert kystlandskap der hvor dette er bevart. Forholdet mellom bebyggelsen og landskapet følger noen mønstre, men ikke konsekvent. Bebyggelsen er konsentrert rundt høydedrag, men nyere bebyggelse følger ikke dette mønsteret. Byggene ved sjøen følger kystlinjen, men det er også bygget på utfyllinger på holmer og skjær i havnen. Det høyeste punktet ligger i Åkrakrossen - kysset mellom Rv 549 og Åkravegen. Det er også her sentrum på Åkra utviklet seg fra, og Åkravegen var den opprinnelige vegen som ledet ned til havnen. Rådhusvegen ligger i et dalføre i motsetning til Åkravegen som ligger på en rygg. I et fuktig værhardt klima er det en fordel å legge uteområder og anlegge byrom på høydedrag med tanke på avrenning og drenering.

Hovedtrekket ved topografien i Åkra er skillet mellom hav og land og bebyggelse og ubebygde arealer.

5 høydemeter mellom hver valør

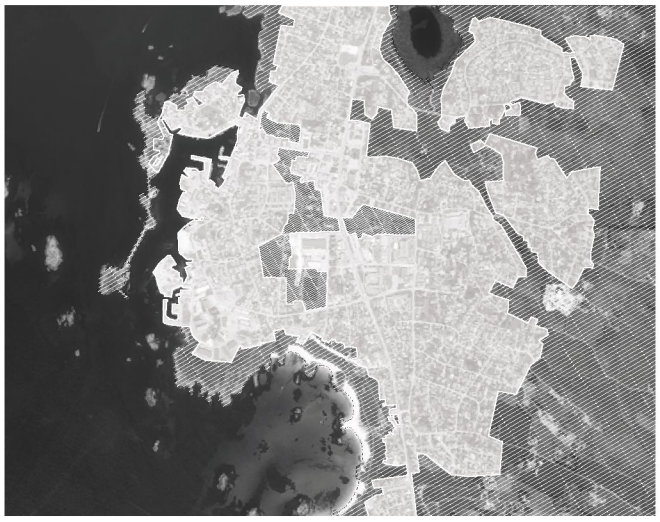

Utmark

Bebyggelse

Park/Inmark

Klima

Åkrehamn ligger ytterst på kysten av Vestlandet mot Nordsjøen med det dette medfører av vind og vær. Golfstrømmen gir oss et kystklima med mildere og våtere klima enn andre steder på samme breddegrad og temperaturen gjennom året er relativ stabil. Fremherskende vindretning for planområdet gjennom året er fra østsørøst, sørsørøst, sør og fra nord nordvest. Det kan også i korte perioder være sterk vind fra vest. De hyppigste og sterkeste vindene kommer fra sørsørøst i vinterhalvåret. Det er også sterke vindkast fra hele vestlig sektor og fra sør.

Samspillet mellom topografi og bebyggelse kan skape turbulens og vindtunneler. I Åkra er bebyggelsen såpass spredt og lav at dette ikke er et tema. Men ny bebyggelse vil kunne skap disse effektene og trange gateløp med høye bygg som vil kunne fungere som en trakt for dominerende vindretning bør unngås. Ingen av gateløpene peker seg ut i dette henseende.

Tatt de klimatiske utforingene i betraktning vil det være viktig å skape lune og skjermede byrom i bakgårder og i gatetun i en fremtidig bystruktur.

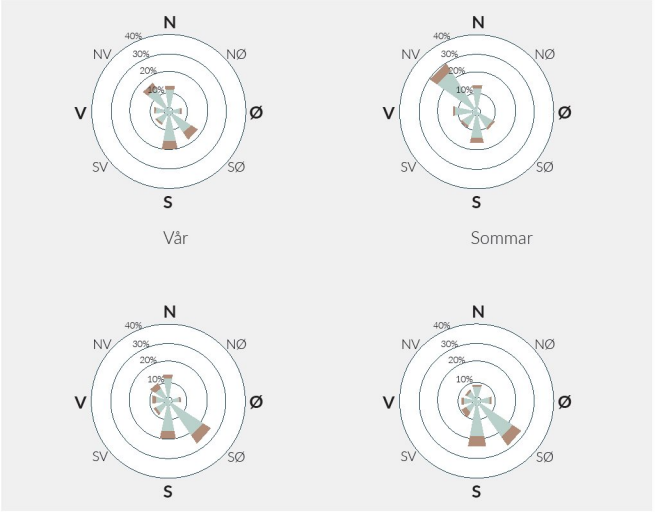

Sommervind

Vintervind

Mobilitet

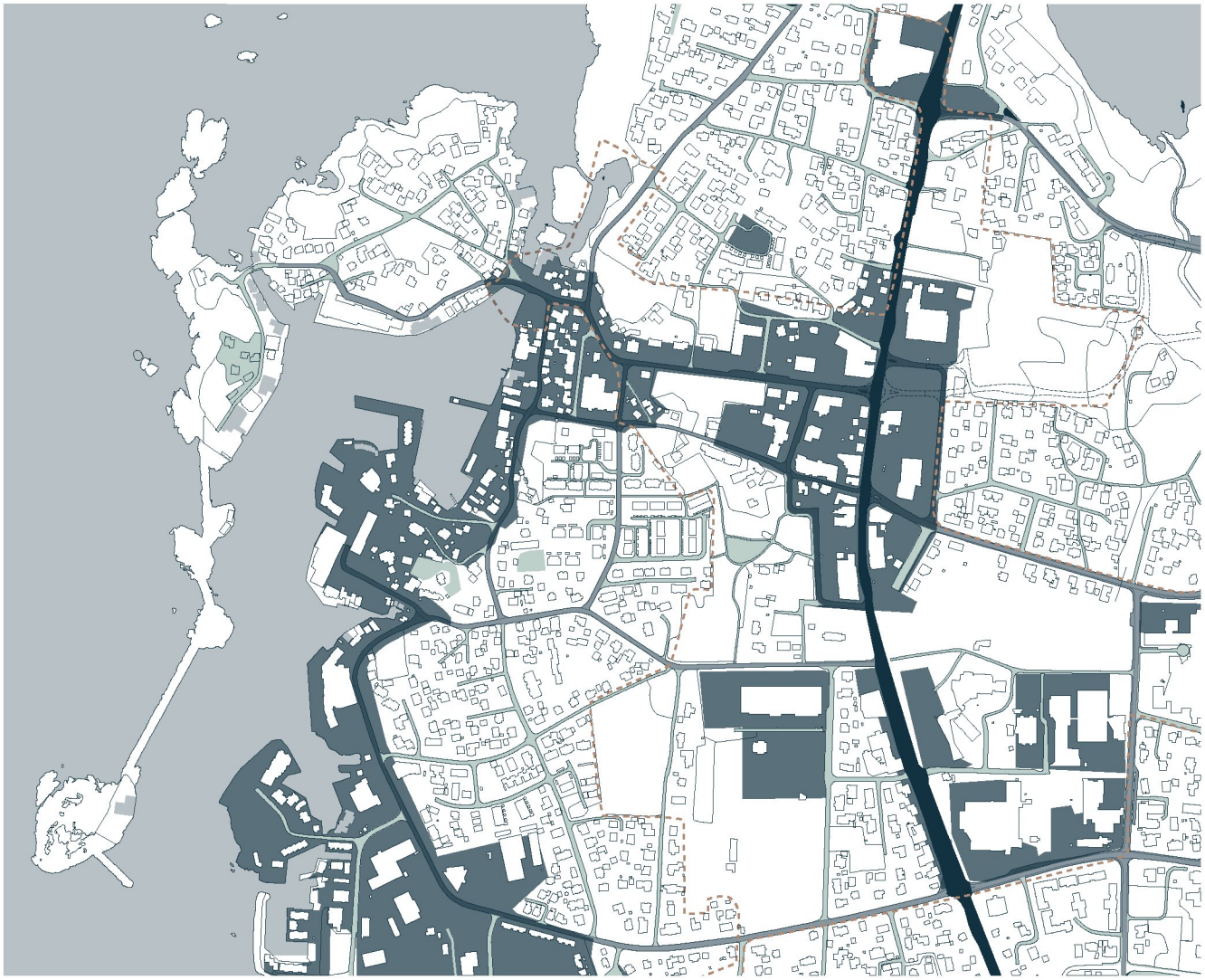

Det traffikale systemet innenfor sentrumsavgrensingen er delt i tre kategorier:
- lokal hovedåre
- oppsamlingsvei
- nabolagsvei

Hovedvegen (Fv 549) går gjennom sentrum av Åkra og knytter Åkrehamn til Skudneshamn i sør og til Kopervik og videre til Haugesund og E39 i nord. Da fergen gikk fra Skudeneshavn til Mekjarvik var denne vegen hovedtrafikkåren langs kysten mellom Bergen og Stavanger, og er dermed dimensjonert for denne typen trafikk. Selv om gjennomgangstrafikken nå er borte, er det problemer med kø i rushtiden og det er en høy ÅDT gjennom Åkra med de problemene dette medfører med støy og redusert opplevd trygghet for fotgjengere.

Det viktigste trekket ved vegsystemet i Åkrehamn er at det er en hovedferdselsåre i nord-sør retning med mindre tilkomstveger som forgreiner seg ut fra denne i øst-vestlig retning. Disse tilkomstvegene betjener nabolagene med småhusbebyggelse og forgreiner seg ytterligere ut i nabolagsveier som ender i blindveier. Dette vegsystemet av forgreninger som ender i blindveger gir rolige gater i ytterkanten, men belaster hovedvegnettet og oppsamlingsveien fordi all trafikk ledes inn i disse. Det er sykkelveg langs deler av hovedvegen og det er planlagt kombinerte gangfelt og sykkelveg. Utover dette har bilen forrang og det er ikke markerte sykkelfelt i sentrum av Åkra.

Lokal hovedåre
Oppsamlingsvei
Nabolagsvei
Planlagt veg
Parkering og harde flater
Sentrumsavgrensning

Med eget avkjøringsfelt, midtrabatt og kjørefelt gjennom sentrum er gatebredden i stor grad brukt opp og det er ikke plass til bredere fortau eller sykkelfelt. Vegen gjennom sentrum har en ÅDT på 12 00 og byrom som grenser til denne er støyutsatt.

Parallelt med bilvegen er det tilkomstvei og parkering. Her er det er ikke markert fotgjengerfelt eller sykkelfelt.

Fortauet langs hovedvegen er godt tilrettelagt for fotgjengere, men avstandene er store og det er langt mellom destinasjonene. Det er ikke dedikert sykkelfelt.

Struktur

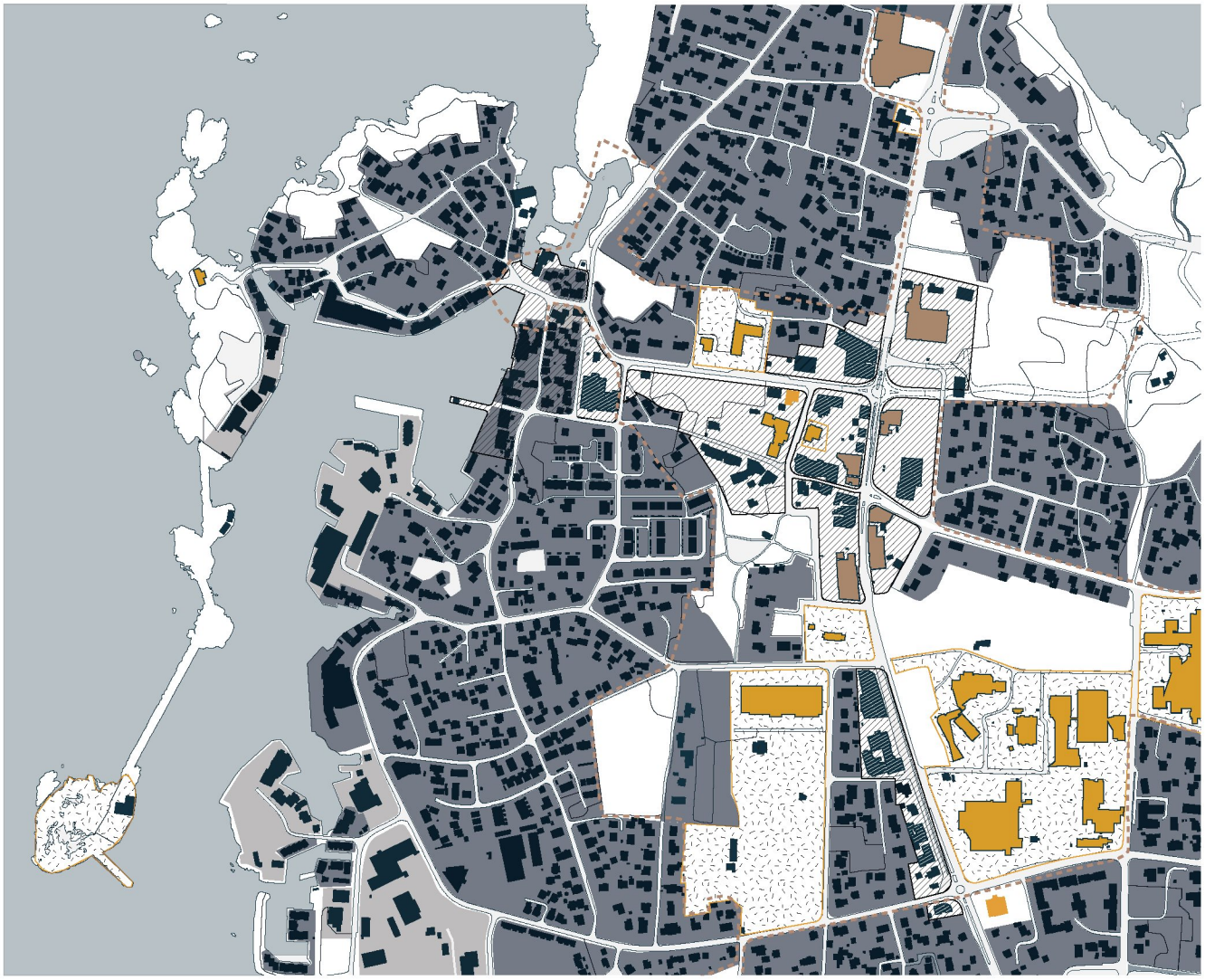

Bebyggelsesstrukturen i Åkrehamn er preget av at byen har utviklet seg i ulike faser hvor ulike økonomiske og teknologiske drivkrefter har rådet i de ulike epokene.

Ved havnen er bebyggelsen tett og orientert mot sjøen eller mot gater og torg. Denne bebyggelsen er 2-4 etasjes trehusbebyggelse og utgjør Åkrehamns historiske sentrum.

Langs Rv 549 er det et handelssentrum med sentrumsbebyggelse av kombinasjonsbygg med næring i første etasje som henvender seg mot gatene. Lengre sør er skole, barnehager, kirker og andre bygg knyttet til offentlig tjenesteytelser samlet i en klynge rett utenfor sentrum. Vest for hovedvegen er idrettsanlegg og idrettshall samlet i ett område, og grenser til byparken og gravplassene til kirken. Den øvrige bebyggelsen er hovedsakelig frittliggende eneboliger i en teppebebyggelse som strekker seg over et stort areal med tilhørende store avstander mellom disse.

Hovedtrekket ved bebyggelsesstrukturen i Åkrehamn er at det er lite funksjonsblanding fordi enkeltfunksjoner er spredt ut over et stort område. Sentrum er utydelig definert, og det er uklart hvilke gater som er prioritert og hvor det er viktig at nye bygg orienteres mot. Småhusbebyggelsen som hovedsakelig består av frittliggende eneboliger er spredt i et stort område på bekostning av dyrket mark og utmark. Videre fortetting innenfor den etablerte sentrumskjernen som forsterker sentrumsgater og nabolag bør prioriteres i den videre utviklingen av Åkrehamn.

Bolig

Kombinert bolig/næring

Sentrum

Industri/Produksjon

Handel/kultur/offentlig

Tjenesteyting

Næring

Sentrumsbebyggelse i Rådhusgaten

Gatebilde fra hovedvegen Rv 549

Eksempel på småhusbebyggelse i Åkrevegen

Eksempel på utdanningsinstitusjoner (Åkrehamn VGS)

Eksempel på nytt leiligehtsbygg langs Rv 549

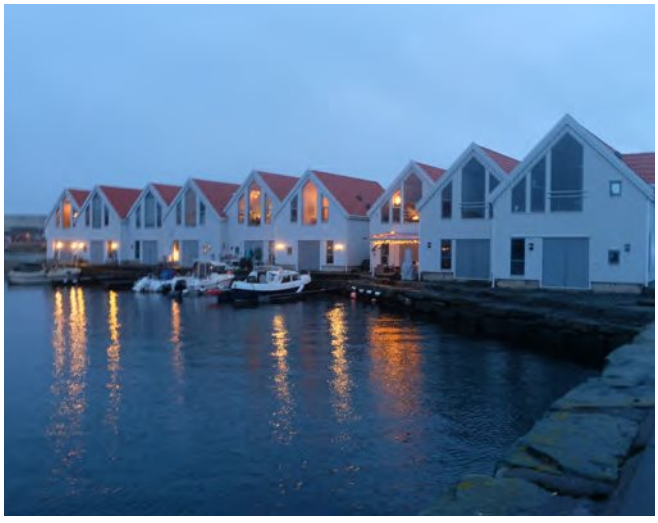

Eksempel på ny havnebebyggelse som er tilpasset eldre havnebebyggelse i form, skala og materialitet.

Offentlig rom

Åkrehamn fikk nylig bystatus og det har ikke vært en planlagt utvikling rundt et definert sentrum. I stedet har det vært en utvikling rundt havnen, hvertfall enn så lenge hovedaktiviteten var knyttet til fiske og havbruk. Etter at bilen fikk stadig større betydning, har fokuset flyttet seg fra havnen og til hele vegstrekningen lang Rv 549. Her har det etablert seg et langstrakt og utydelig sentrum fra Grindhaugvegen i sør til Amfi kjøpesentre i nord. En strekning på 1,4 km som det tar 15 min å forsere til fots.

Som følge av denne utviklingen har det etablert seg to sentra. Et historisk sentrum hvor identiteten til Åkrehamn knyttet til fiske og havbruk er å finne, og et handelssentrum, eller rettere sagt en handelstrekning, langs Rv 549. Langs denne er det meste av offentlige funksjoner som skole, kirker, barnehager og forsamlingshus plassert, og det er her de etablerte byrommene er å finne. Asfalterte flater dominerer og det som er regulert som torg og offentlig plass er brukt som parkeringsareal eller manøvreringsareal for biler. Det som peker seg ut som områder med urbant potensiale og et avgrenset sentrum, er byrommene langs Åkravegen som er en gammel ferdselsåre som krysser hovedvegen ved torget og som knytter de ytre områdene av Åkra sammen med havnen. Det samme gjelder rådhusvegen som i dag går fra krysset med hovedvegen og ned til havnen og den store plassen innerst i havnen. Den planlagte vegen og rundkjøringen vil styrke rollen til denne vegen og vil kunne fungere som hovedforbindelse mellom havnen og dagens sentrum.

Opparbeidet byrom

Handel/funksjonsmiks

Utvidet sentrum

Historiske gateløp

Torget i Åkrakrossen slik det fremstår i dag

Gatebilde fra hovedvegen Rv 549

Størsteparten av sentrum er asfalterte flater avsatt til parkering

Parken har nylig fått en musikkpaviljong og lekestativ

Strandvegen er en viktig historisk gate med potensiale

Byggene som omkranser havnetorget har butikklokaler i første etasje.

Grøntstruktur

Åkrehamn har store grønne arealer i form av hager, idrettsanlegg og parker. Byparken er sentralt plassert og ligger i forlengelsen av Åkresanden, den fantastiske stranden sør for sentrum. Gravplassen på øst- og vestsiden av hovedveien er det største sammenhengende grønne arealet, men med begrensete bruksmuligheter. Det spesielle med Åkrehamn er at det også er store jordbruksarealer som ligger mellom bebyggelsesfeltene. Dette er restene etter det som var innmark og dyrkede flater som gradvis er blitt spist opp av en by i vekst. Jorden er sandholdig og egner seg godt til grønnsaksdyrking. Tidligere var det skarp konkurranse mellom to bønder som hadde markene sine der idrettsanlegget ligger i dag om hvem som leverte årets første gulerøtter til slottet.

Med havet i vest og utmarken i øst ligger de grønne arealene som øyer av grønt inne i de bebygde områdene. Mindre grøntarealer inne i bebyggelsen er opparbeidet som lommeparker og lekeplasser. Områdene langs elven som munner ut i Tjøsvollsvannet er et viktig grøntareal i dag og det foreligger planer om sti langs deler av denne. Tursti mellom Åkresanden og Stonghamar er under bygging. Denne elven ligger som en grense for bebyggelsen mot øst med unntak av de to boligområdene som er etablert øst for denne.

Holmer, skjær og livet under vann utgjør en viktig del av naturmangfoldet og opplevelsesverdiene. Særlig Åkrasanden, som ble kåret til norges flotteste strand i 2014 er unikt område som tiltrekker seg folk fra hele landet.

Park

Innmark

Kirkegård

Utmark

De grønne arealene inne i bebyggelsen ligger som grønne øyer. Dyrkbar mark og gravplasser utgjør hoveddelen av disse.

Byparken har en sentral plassering og utgjør et verdifullt oppholdsareal for Åkra. Det er lekeplass, musikkpaviljong og sittegrupper i parkens nordøstre hjørne.

Utmarken som strekker seg østover, er beiteareal for landbruket. Bruken av dette området som turområde er sikret gjennom allemannsretten.

Tilgang til sjø

Det er varierende grad av tilgang til sjø langs kysten av Åkrehamn. Som navnet tilsier er byen anlagt nettopp på grunn av de naturgitte forutsetningene stedet hadde som havn. Den er blitt ytterligere forbedret ved å skjerme havnen fra havet og dønningen utenfor med moloer og kaianlegg. Aktiviteten rundt fiske og fiskeforedlingsindustrien har veket plass for boliger og fritidsboliger. Bebyggelsen rettet seg mot aktiviteten på sjøen er av den grunn begrensende for fri ferdsel langs kystlinjen, men det er tilgang til sjø flere steder og nye prosjekter som etableres legger opp til fri ferdsel på forsiden. Disse nyetablerte områdene er ikke altid koblet på noen eksisterende forbindelseslinjer like godt, og bidrar dermed ikke til å tilgjengeliggjøre sjøen fordi disse stedene må oppsøkes ens ærend og er ikke en del av en naturlig ferdselsåre. For å forsterke tilgangen til sjøen bør det vurderes å tydeliggjøre en gangveg som kobler disse ulike stykkene med kai- og kyststrekninger sammen i en sammenhengende rute som er godt merket og lett å følge.

Det tydeligste og mest verdifulle området som har god tilgang til sjø er Åkrasanden som ligger utenfor undersøkelsesområdet. Har er det også blitt lagt til rette for bevegelseshemmede å få tilgang ved at det er støpt ramper og underlag som egner seg for rulllestol. Allemannsretten sikrer tilgjengelighet i de fleste ubebygde områder ut mot kysten, og tilgjengeligheten her er dermed god, men tilrettelegging med turstier som er tilpasset bevegelseshemmede er gode tiltak som inviterer til bruk.

Tilgjengelig strandlinje

Delvis tilgjengelig strandlinje

Utilgjengelig strandlinje

Bebyggelse med privat brygge

Tiltak for å sikre universell tilgjengelighet til Åkrasanden.

Åkrasanden sett mot Rabinowitzplassen

Kulturminner

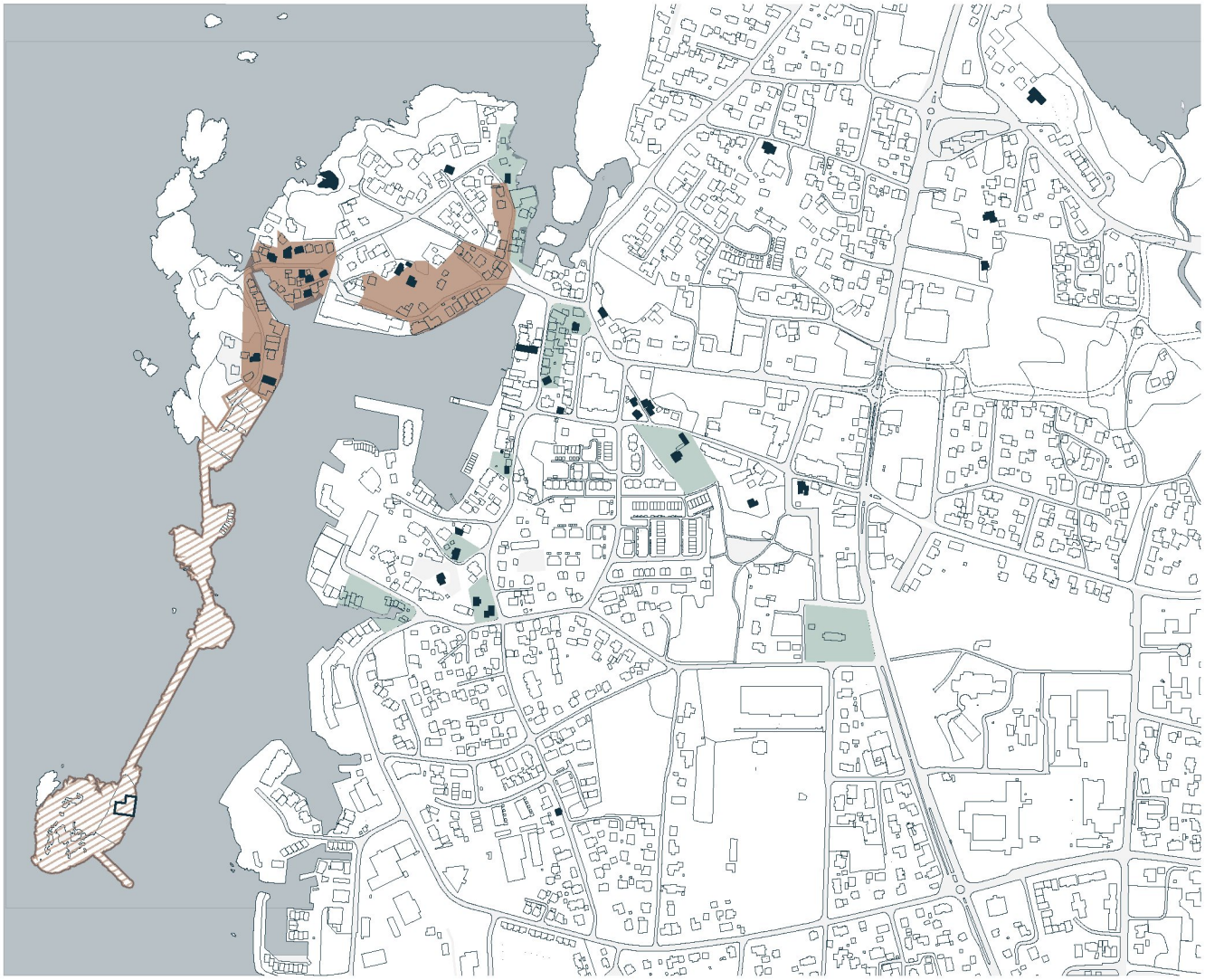

Åkrehamn er vokst frem med gårder og sjørettet bebyggelse med fiske som hovednæring. Aktiviteten rundt havnen i kombinasjon med jordbruket har vært selve eksistensgrunnlaget for folk her, og langs kysten ellers.

Siden den gang er gårdsbruk og fiskeindustri blitt erstattet med handel og industri, og markene er blitt byggetomter for en by i sterk vekst. Denne utviklingen legger stort press på kulturminner både i form av enkeltbygg og objekter og bygningsmiljø. For å sikre at historiske spor og miljøer blir bevart er det i kommunedelplanen satt av områder med ulike grader av vern. Disse er OBS-områder marker i brunt og vernede områder markert i grønt. (Mortholmen hvor det står et sildesalteri som i dag brukes som kulturarena er ikke en del av dette, og bør innlemmes i OBS-området slik det er vist i dette kartet). Ellers er det størst tetthet av verneområder konsentrert rundt den indre delen av havnen. Et historisk sentrum rundt indre havn og i strekningen ut til Mortholmen virker som en fornuftig og overkommelig strategi.

En bevissthet rundt estetikk og gode veiledere for god praksis i forbindelse med tilbygg, nybygg og rehabilitering av eksisterende bygg er også et godt tiltak. Ensidig oppmerksomhet rundt trehusbebyggelse fra 1800- og 1900-tallet uten bevissthet rundt hvordan bygningsmassen ellers forvaltes, er ikke å anbefale. Stedstypisk arkitektur og gode eksempler på tidstypiske uttrykk kan gå tapt hvis alt annet enn vernede bygg kan endres uhemmet.

Enkeltbygg uten vern

SEFRAK

Kulturminner uten vern

Bevaring

Foreslått utvidelse av OBS-områdere

Fra den historiske trehusbebyggelsen ved havnen

Prestegard ved Åkreavegen.

Eksempel på en av utallige jordkjellere på Karmøy. Disse regnes som kulturminner.

Historiske bilder

Parti

Åkrahuset

Åkrahuset

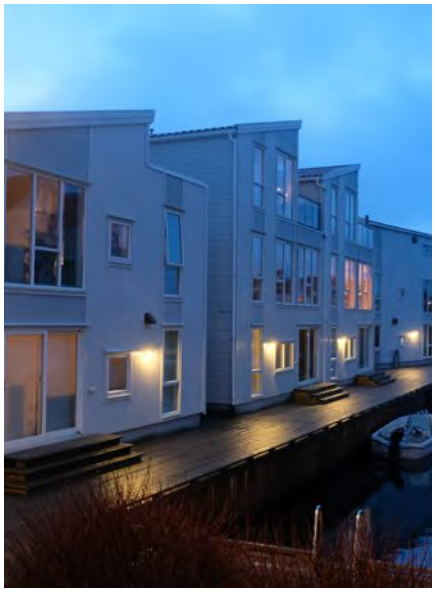

M=CA

SKADESERVICE
• LAKKERING
• BILSKADER
• BILGLASS
INNGANG

Særtrekk og typologier

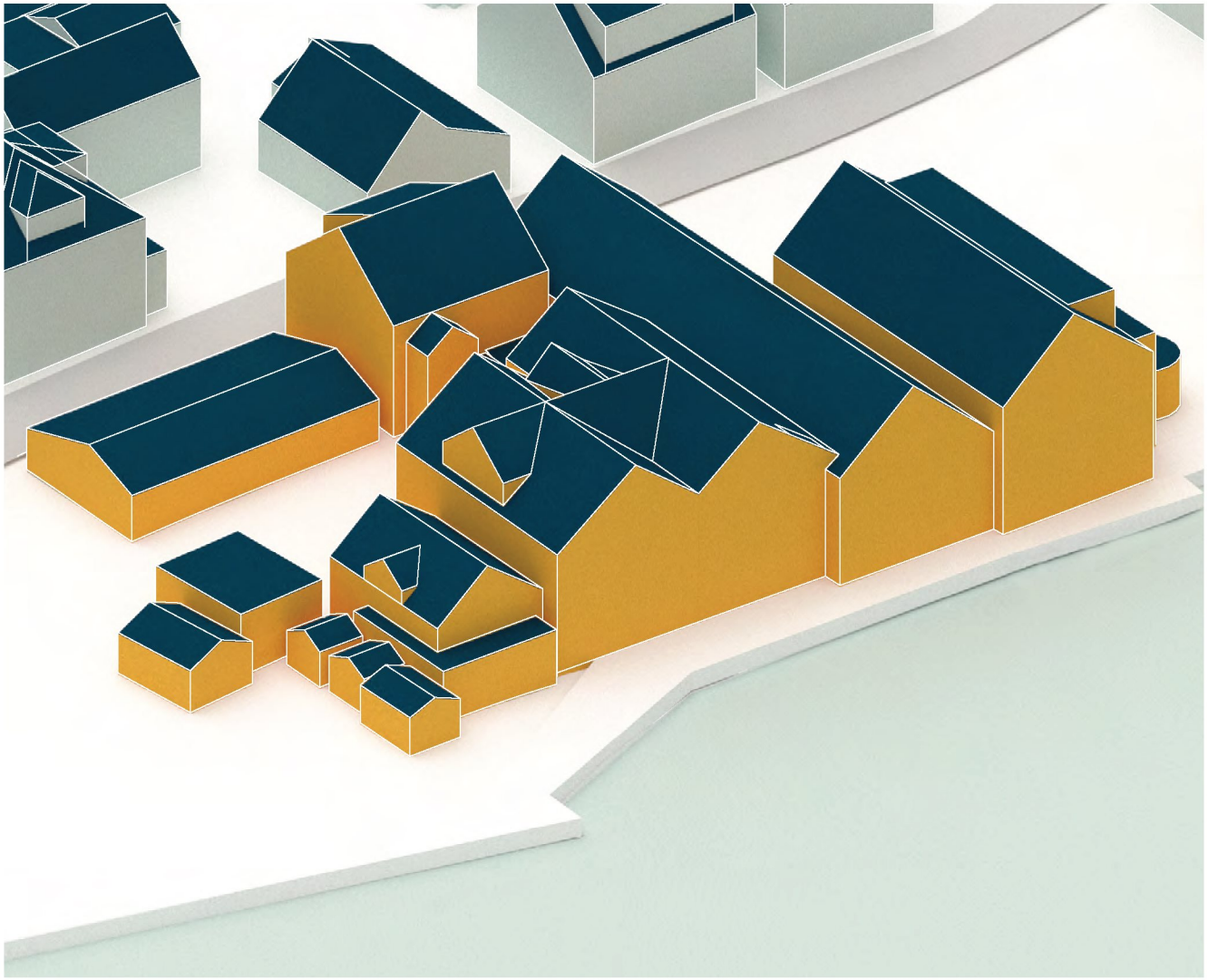

Eldre havnebebyggelse

Bebyggelsen som ligger innerst i havnen i Åkrehamn er en blanding av sjøboder, pakkhus, lagerbygg, fritidsboliger og boliger. De eldste er fra tidlig 1900-tall og stammer fra tiden da aktiviteten i havnen var knyttet til fiskeindustri og sildefisket. I skala og form skiller disse byggene seg fra den øvrige bebyggelsen ved at de er i 2-4 etasjer og vender seg mot sjøen. Enkelte av disse eldre byggene er blir erstattet av nye boliger som viderefører formspråket i sjøhusene. Bakenfor disse ligger frittliggende eneboliger i en tett struktur på små tomter med små mellomrom mellom husene. Bygg som vender seg mot torg og gater i Øyavegen og Strandvegen har butikklokaler i første etasje som er tomme eller brukes som en del av boligen. Samlet sett gir dette et spennende og autentisk miljø som er en attraksjon i seg selv, men bærer preg av lite aktivitet og store asfalterte flater.

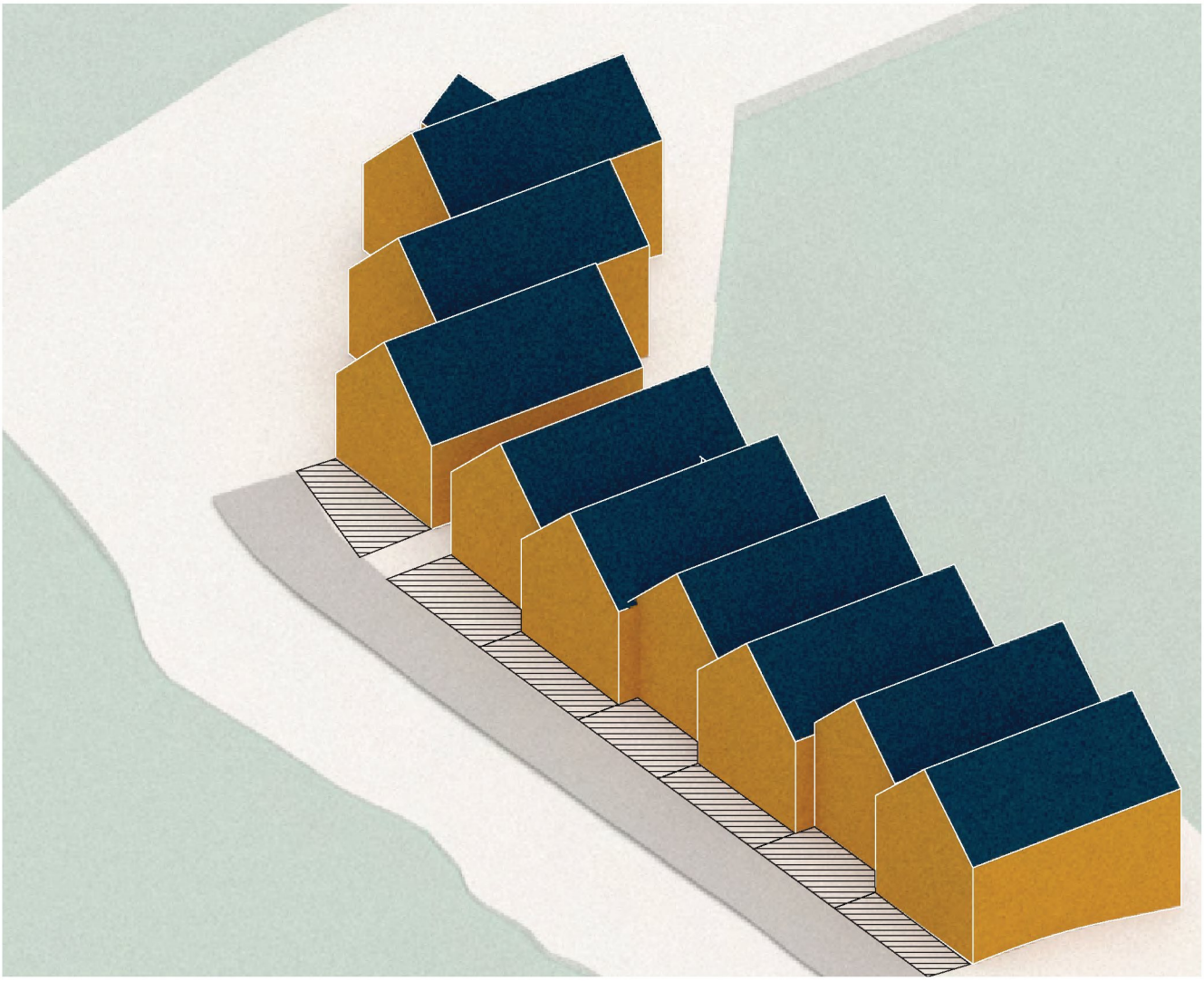

Nyere havnebebyggelse

I ytre deler av havnen er det etablert nye boliger og fritidsboliger som tilstøter industriområdene i Strongsvingene. I skala, materialitet og form er disse en nyfortolkning av den eldre historiske bebyggelsen, men stor grad av repetisjon og ensartethet gjør at disse områdene mangler variasjonen og det lett improviserte uttrykket bebyggelsen lengre inne i vågen har. De er bygget på nyetablerte utfyllinger og moloer på det som tidligere var grunn havbunn med holmer og skjær. Avstanden mellom dette området og indre havn er 1,2 km noe som utgjør en gåtur på 14 min. Mellom disse to punktene er det få adkomstmuligheter til sjøen og en eklektisk blanding av bygningstyper. Det nyeste tilskuddet som er under oppføring «Fryseriet Åkra» i Stongvegen skiller seg særlig ut i lengde, størrelse og utrykk.

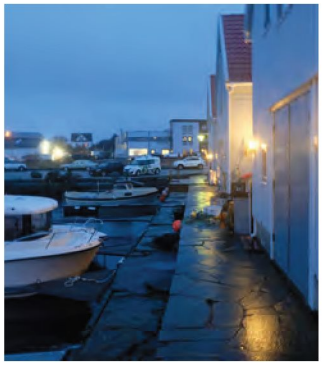

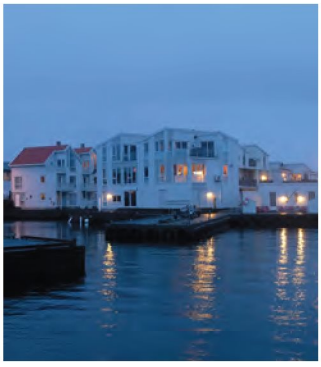

Særtrekk og typologier

Sentrumsbebyggelse

Langs Fylkesvei 547 igjennom Åkra fra Amfi Senter i nord til Grindhaugvegen ligger det som i KPA for Åkrehamn er definert som sentrum. Dette er en strekning på 1,1 km som det tar 13 min å forsere. Langs denne vegen er det en variasjon av enkelte eneboliger, kontor og næringslokaler og nybygg kombinert med næring i første etasje med leiligheter på toppen. De fleste av disse er disse 2-3 etasjer og nybyggene er 3-4 etasjer. Strekningen mellom krysset Fv 547 og Storamyr og Esebjør er det som kan kalles et sentrumspreg. Plassen som ligger i front av Kiwibutikken er delvis møblert som et offentlig rom og det er satt opp torgboder langs vegen. Det er verdt å merke seg at flere av byggene som tilsynelatende vender mot det som er hovedgaten har stengt inngangen mot gatesiden og valgt å prioritere inngangen fra parkeringsplassen på baksiden. Dette gjelder blant annet cafeen Vill og Ve og Gutenberg. Det er en forståelig strategi siden de fleste kommer med bil og fordi gaten er tungt trafikkert med en ÅDT på 12 000, men synd for gaten som byrom.

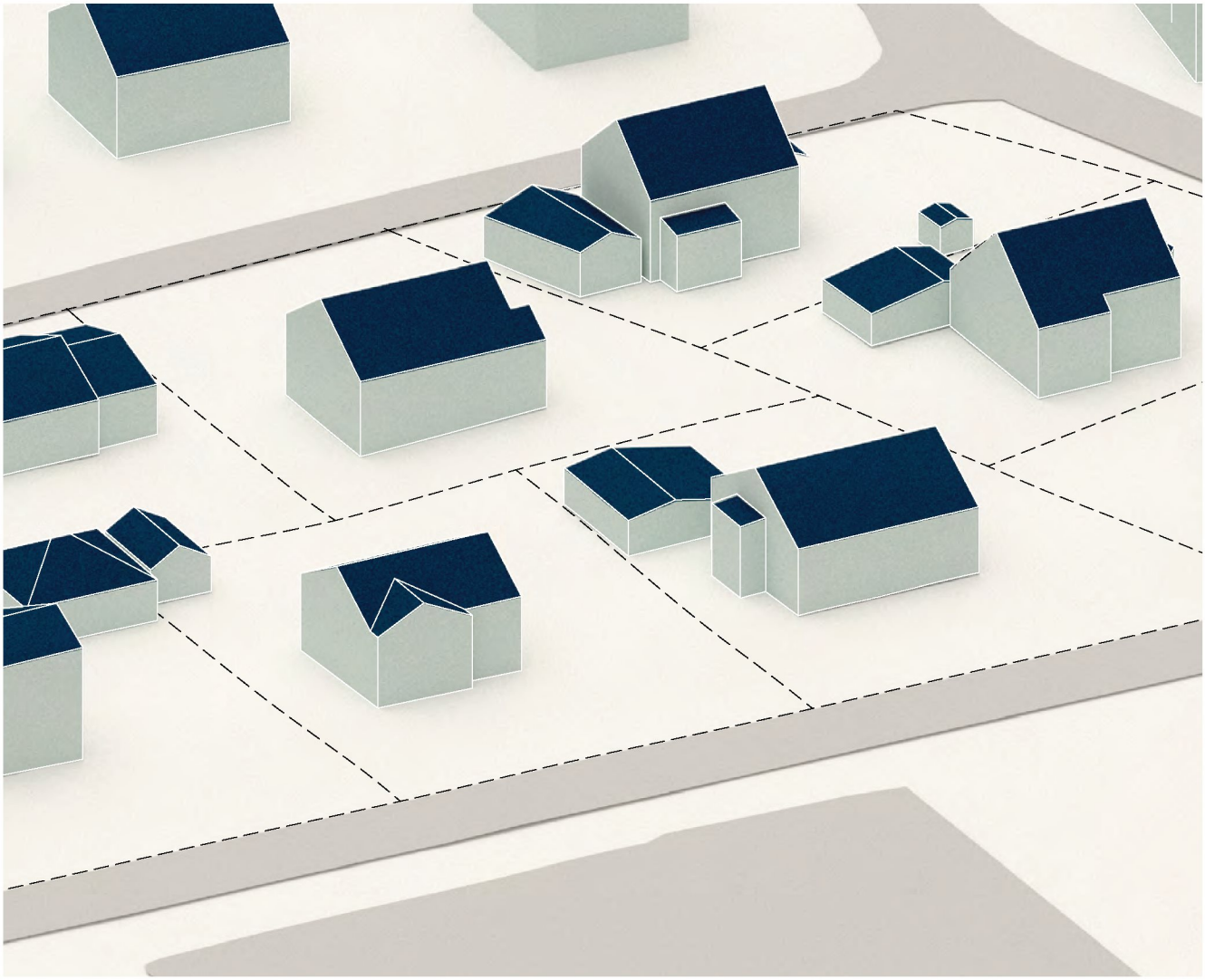

Boligbebyggelse

Bebyggelsesstrukturen i Åkrehamn er hovedsakelig frittliggende eneboliger av nyere og eldre dato. Disse ligger på relativt store tomter på 600-1100 m2. Dette er til forskjell fra bebyggelsen ved havnen hvor tomtene i noen tilfeller ikke er større enn husets fotavtrykk. Denne spredte boligbebyggelsen dekker et relativt stort område i et teppe med en utstrekning på ca 1 km i luftlinje på begge sider av Rv 547, avgrenset av havet mot vest og landbruksareal og utmark mot øst. Nye felt etableres i randsonen av dette ved å bygge ned dyrkbar jord og det er et uttalt mål at denne utviklingen skal videreføres og at tettstedene Kopervik, Veavågen og Åkrehamn på sikt skal vokse sammen i «Båndbyen».

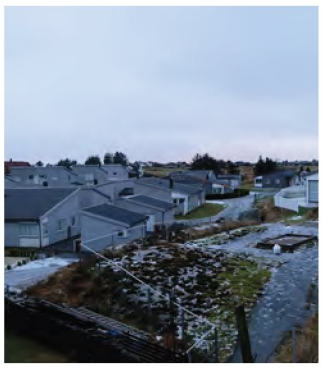

Åkrahuset katalog

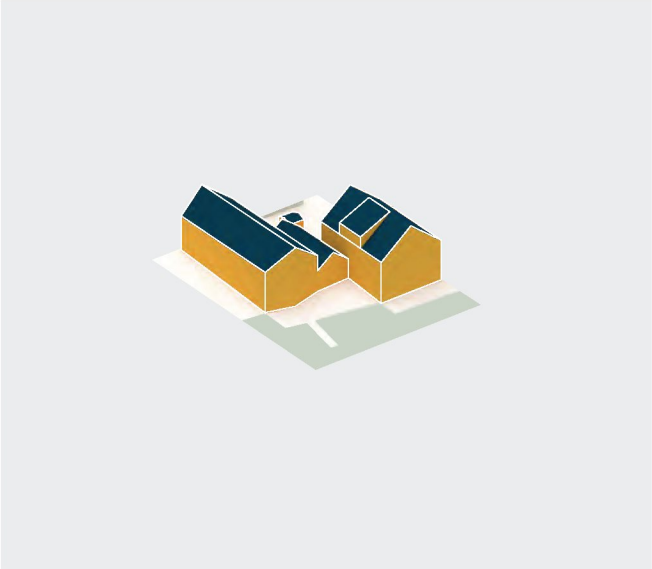

ELDRE HAVNEBEBYGGELSE

Den eldre havnebebyggelsen er bygg på 1-3 etasjer som er orientert mot havnen og i sin tid bygget som lagerbygg, overnattingssteder, butikker og lokaler for å huse næringsvirksomhet knyttet til fiske. Disse byggen har høy verdi som kulturminner og er populære som bolig og fritidsbolig. Liggende hvitmalt panel og nøktern funksjonalitet preger uttrykket.

NYERE HAVNEBEBYGGELSE

I ytre deler av havnen er det etablert enkelte områder med ny sjøhusbebyggelse på utfyllinger. Disse byggene er ofte en type bygg som er kopiert flere ganger på samme tomt. Til tross for samme materialbruk og detaljering som den eldre havnebebyggelsen mangler disse områdene den dynamiske variasjonen vi finner i den eldre havnebebyggelsen.

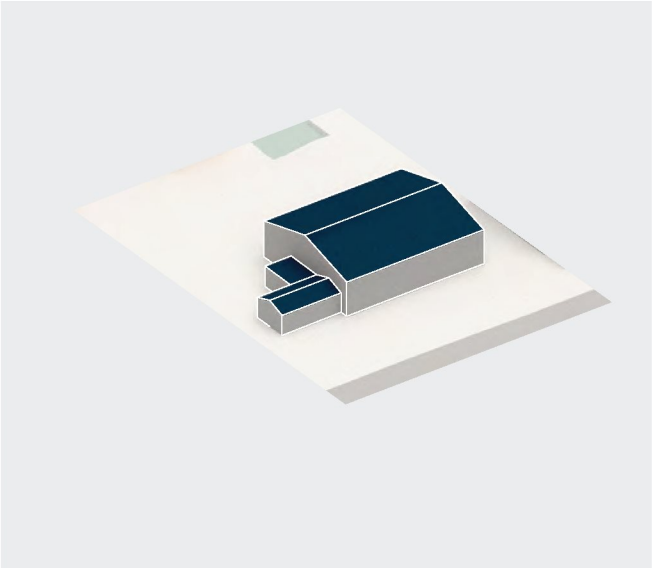

INDUSTRI

Enkle lagerhallller bygget av sandwich-elementer og rubbhaller i plast preger noen områder av havnen og langs hovedvegen i egne industriområder. Ofte ligger disse på steder med god plassering i forhold til havnen, utsikt og nærhet til natur. DIsse utgjør potensielt transformasjonsområder, men det er også viktig å verne om viktige arbeidsplasser. Ikke alt kan være bolig og frititd, men større grad av sammenblanding kan lykkes.

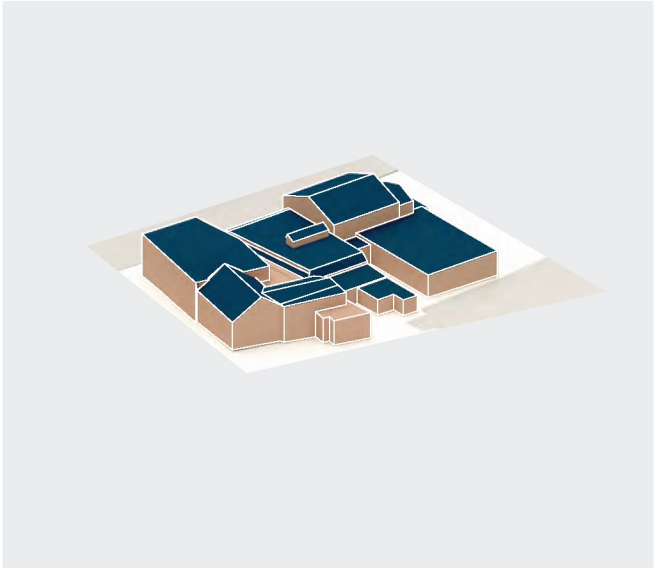

SENTRUMSBEBYGGELSE

Noen få eksempler på sentrumsbygg med variajson i uttrykk, høyde og materialitet er å finne langs hovedvegen og Rådhusgaten. I form og uttrykk er noen disse gode eksempler for bygg med en urban form som kan være et utgangspunkt for en videreutvikling av sentrumsbebyggelsen i det forseslåtte sentrumsområdet. Enkle bygg i tre og mur med nøktern bruk av ornamentikk og detaljering.

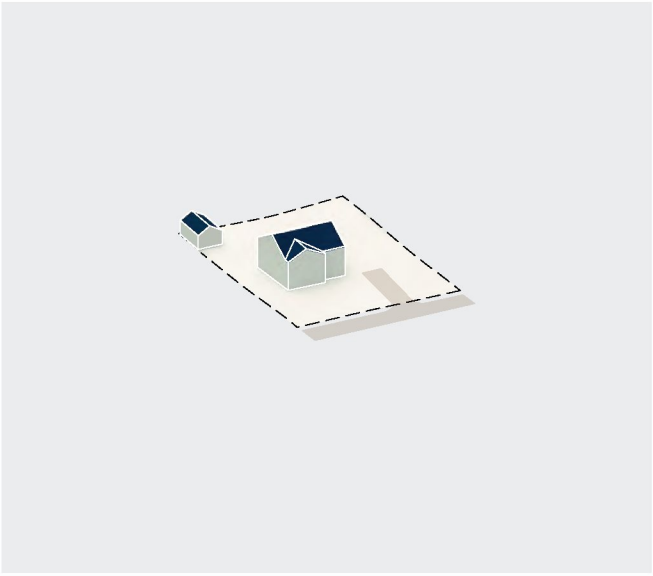

FRITTLIGGENDE ENEBOLIG

Denne typologien er mest utbredt og har størst variasjon i form og yttrykk. Hoveddelen av disse byggene har få eller ingen fellestrekk i utforming eller uttrykk. Det varierer mellom store hvitmalte eneboliger med søyler og referanser til klassisisme, til nøkterne Rødlandshus fra 50-tallet og nyere bygg med få eller ingen detaljer også kjent som folkefunkis.

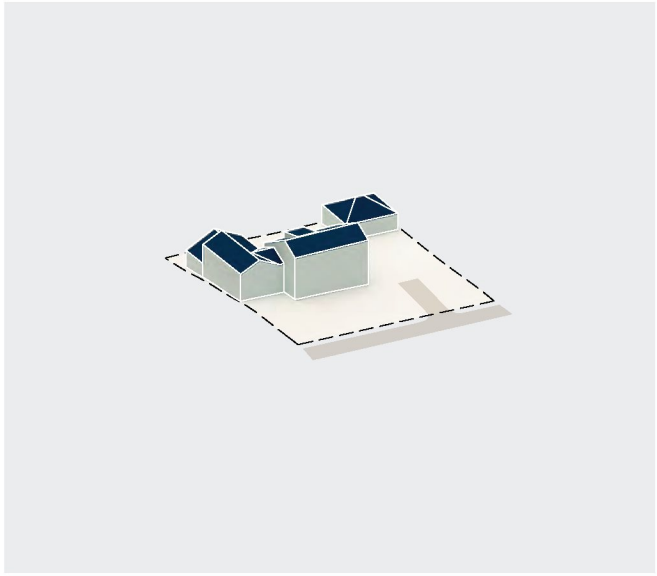

EPLEHAGEFORTETTING

Tomten de frittliggende eneboligene står på er ofte store og har utviklingspotensiale innenfor gjeldende regleverk og regulering. Noen har brukt dette potensialet til å bygge på eksisterende bolig eller bygget nye frittliggende boliger der det er mulig. Endret byggeforskrift ville kunne utløse et stort potensiale for ytterligere fortettning i disse områdene.

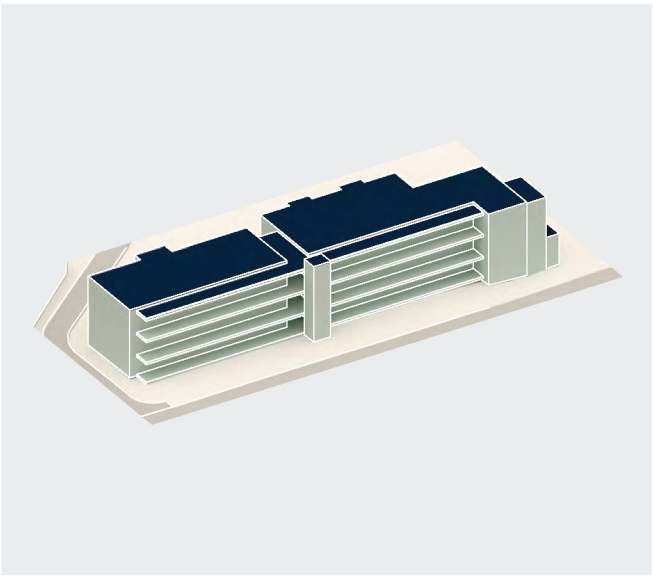

NY BLOKKBEBYGGELSE

Et fellestrekk for flere av de nye byggene er at det er valgt å bruke svalgangslløsning. Vi ser dette i tegninger over og på bildet på s. 47. Dette egner seg dårlig som byfasade mot gaten fordi den delen av bygget som har sikulasjonen ofte vender seg mot gaten og oppleves som en rygg eller en bakside. Værhardt vestlandsklima og innsyn gjør denne løsningen uheldig for beboerne, men utbyggere foretrekker svalgang fordi det sparer dem for heis- og trappeløp.

BLOKKBEBYGGELSE VED SJØEN

Et nytt prosjekt som går under navnet Fryseriet er under opppføring ved havnen skiller seg ut ved i formspråk, materialitet og størrelse. Det er 110 m langt og er brutt opp med to gjennomganger på første plan som ligger ca 50 meter fra hverandre. Ellers er fasaden sammenhengende og kun brutt opp i fasaden og i den øverste etasjen. |Bygget bryter med de fleste konvensjoner for hvordan bebyggelsen i havnen ellers er utformet og forholder seg til rommene rundt.

Mulighetsstudie

Åkrehamn

Innledning

Åkrehamns særpreg og identitet ligger i navnet. Åkre – åkeren og hamn – havnen. Når en ser på historiske bilder av Åkrehamn, er det nettopp dette man ser. En havn med tett trehusbebyggelse sentrert rundt denne og et sydende liv rundt fisket og industrien knyttet til dette. Rett bakenfor er det jordbrukslandskap og gårdsbruk. Åkrehamn har helt fra starten av hatt to sentra. Ett rundt havnen – Åkrahamn og ett i krysset mellom hovedvegen og Åkravegen – Åkra. Havnen ga tilgang til havet og ressursene der og hovedvegen (Fv 547) som knytter stedet sammen med resten av omverdenen på land. Det er i dette krysningspunktet byen ligger. Kystkulturen og fisket har gitt Åkrabuene et internasjonalt tilsnitt og det er sterke kulturelle bånd til Karmøyværinger som har utvandret i USA og Canada. Karmøy er en del av et sammenhengende kystlandskap som strekker seg fra Portugal i sør til Lofoten i nord hvor sambruk med jordbruk og fisket i havet har vært leveveien. Dette samspillet mellom livet på land og livet i havet og vår rolle i dette vil også være viktig i fremtiden og i den videre historien til Åkrehamn og ellers i kommunen.

Aktiviteten rundt fiske og industrien knyttet til dette er ikke lengre den viktigste leveveien for folk i Åkrehamn. Sildekokeriene og lukten som fulgte med disse er borte og havnen er blitt et populært sted å bo og ha fritidsbolig. Når en går rundt i de ulike område i Åkrehamn kan man avlese den historiske utviklingen som er skjedd fra fiske og havnevirksomhet til et mer bilbasert samfunn på land i byggene og sporene etter tidligere aktivitet. Det meste av nye boliger og institusjoner er blitt bygget langs og på østsiden av hovedvegen i et langstrakt og utydelig sentrum med store avstander. Området rundt Åkrakrossen har noen lyspunkt som caféen Vill og Ve, torget og små lommer av byrom langs Åkravegen, men er preget av støy fra Fv 547. Havnen og torget innerst er omkranset av sjarmerende trehusbebyggelse med næringslokaler som er tomme eller brukes som lager og man får følelsen av stedet ligger i dvale og kommet til å våkne til liv i noen korte intense sommermåneder.

Åkrehamn er en by i sterk vekst og det foreligger planer for nærmere 600 enheter av forskjellig slag fordelt på 70 000 m2 med bygg frem mot 2030 ifølge en oversikt vi har fått. Det ligger et stort ansvar i å styre denne veksten i riktig retning på en måte som bidrar til en positiv utvikling for Åkrahamn som sted. Åkrehamn står i et veiskille hvor dette potensialet enten kan føre til tilfeldig vekst, eller som en styrt utvikling i tråd med de overordnede målene til kommunen og FNs bærekraftsmål. I dette studiet har vi sett på, og tenkt rundt hva det vil si å reorientere seg mot bærekraftsmålene, og hvordan denne utviklingen kan styres i en mer bærekraftig retning som er i tråd med målene kommunen har valgt å tilslutte seg.

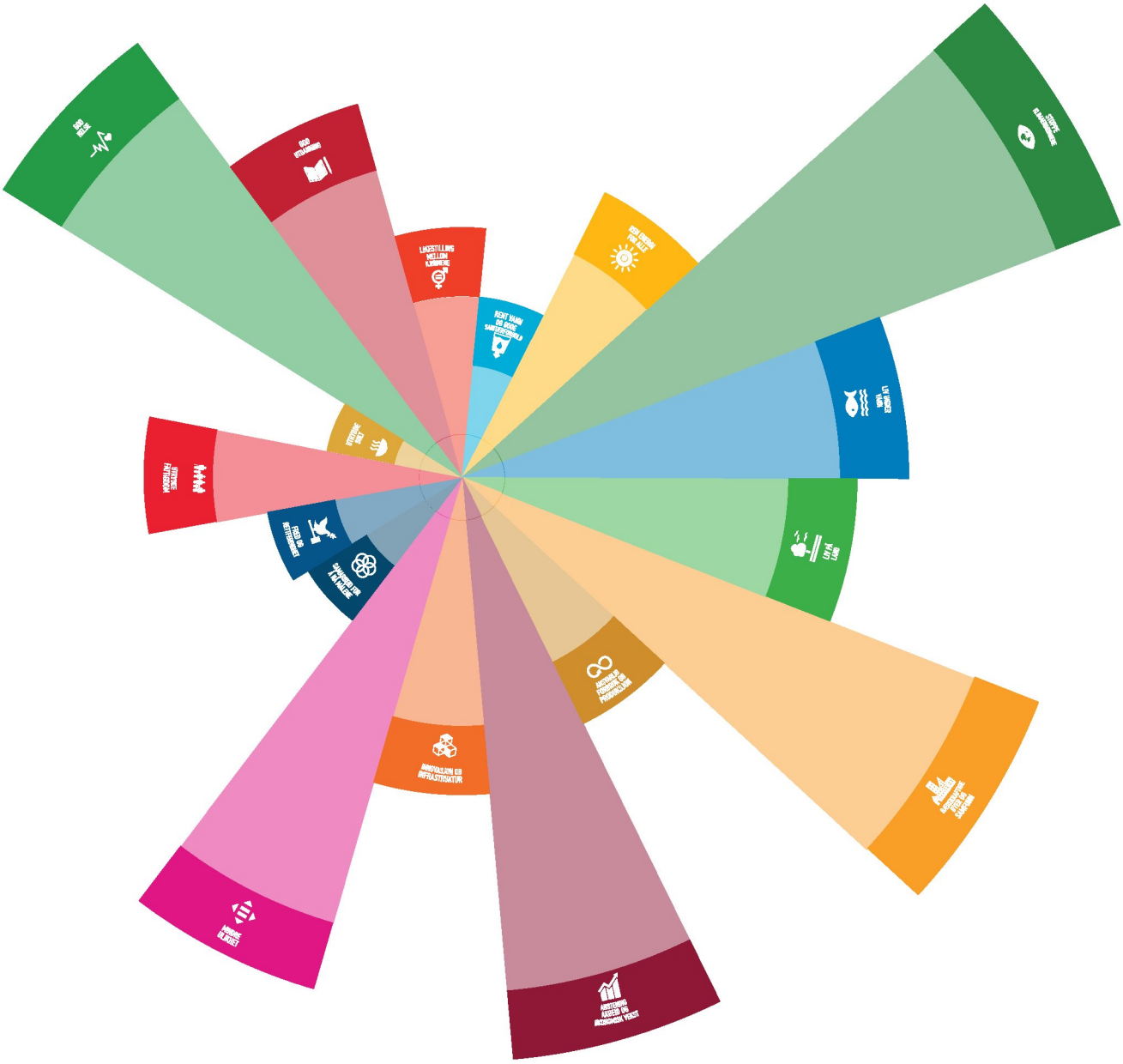

Dagens bærekraftsfokus i tiltak som gjennomføres i Karmøy kommune (planer og realisering). Det er flere områder der vi ikke finner bærekraftig fokus i kommunen i dag. Denne mulighetsstudien tar sikte på å vise hvordan en kan jobbe med flere av disse temaene.

Bærekraftige Åkrehamn

Karmøy kommune har høye ambisjoner for å nå klimamålene definert i FNs bærekraftsmål. For å lykkes med målsetningen om å nå disse må vi alle sørge for at alle mål blir jobbet med på alle nivåer. Det er summen av dette arbeidet som er en bærekraftig utvikling, ikke ensidig å jobbe med er par av dem. På kommunalt, regionalt og nasjonalt nivå må målsetningen være å ha et bevisst forhold til alle de 17 målene. 2030-agendaen blir dermed den politiske overbygningen for alt kommunen foretar seg på et overordnet nivå og helt ned i enkelthandlingene man gjør i hverdagen. For en by som Kopervik gjelder det samme, men det er naturlig vis noen mål som er mer relevant og lettere å finne mulige tiltak på enn andre. Derfor har vi gjort en utsiling som og valgt ut en liste med mål som vi mener er relevante og kan jobbes med i forbindelse med en revisjon av kommunedelplanen og arealplanleggingen ellers. Målene favner bredt og berører deler av livene våre som tradisjonelt ikke er tema som arealplaner befatter seg med og det er forslag til tiltak og arbeidsområder som ikke vanlig vis blir nevnt i slike sammenhenger. Dette viser hvordan en helhetlig tilnærming til bærekraft endrer måten vi ser verden på og hvordan hver og en av oss velger å knytte oss selv og livene våre opp mot målene. For til syvende og sist må planer og politiske ambisjoner resultere i konkrete handlinger som til sammen beveger oss i riktig retning mot et samfunn som er bærekraftig i ordets rette forstand.

Åkrehamn har fått et særlig ansvar for at følgende delmål skal oppfylles:

2 Utrydde sult
8 Anstendig arbeid og økonomisk vekst
11 Bærekraftige byer og lokalsamfunn
14 Livet under vann
15 Livet på land

I tillegg har både Kopervik, Skudeneshavn og Åkrahavn et særskilt ansvar for de målene som er jobbet minst med i dag. Dette gjelder altså mål om rent vann og gode sanitærforhold, ren energi og å stoppe klimaendringene.

Åkrehamn har særansvaret for mål 14 – Livet i vann og mål 15 – Livet på land. Grunnen til dette er at Åkrehamn har en kystlinje og en havn med utfordringer knyttet til forsøpling og utslipp i havet knyttet til gammel industri og landbruksarealer og utmark under press som følge av spredt utbygging.
Åkrehamn skiller seg ut fra de de to andre byene i studien ved at det er et bebyggelsesmønster som er svært spredt og hvor institusjoner ligger med store avstander mellom seg med et utydelig sentrum i midten. Dette er en etablert bebyggelse som medfører en avhengighet av bil eller andre transportmidler for å løse hverdagslogistikken og mobilitet. Det er ikke tilrådelig å gjøre noe drastisk med det etablerte bebyggelsesmønsteret, men det må en kraftig holdningsendring til for å å gå bort fra en utvikling hvor nye bolig-, handel- og industriområder etablerers i randsonene og fører til stadig større avstander i en smultring rundt et tomt sentrum. De rådene vi kommer med om sentrumsavgrensing og bebyggelse innenfor dette området må sees i lys av dette.

For å lykkes med å gi Åkrehamn et vitalt og fungerende sentrum som er godt å oppholde seg i og som gjør det lett å ta gode valg i hverdagen har vi valgt å komme med noen anbefalinger rundt den fremtidige byutviklingen i Åkrehamn og på Åkra:

1) Sentrum av Åkrehamn bør utvikles ved å knytte sammen området mellom Rådhusgaten og Åkravegen med en tett og fotgjengervennlig bydel med høy grad av funksjonsblanding og urbane kvaliteter.
2) Det må jobbes med et nettverk av offentlige plasser og møtesteder innenfor sentrumsavgrensingen.
3) Handel og byliv må fokuseres langs strekningen av Fv 547 og Rådhusvegen som er innenfor sentrumsavgrensingen ved å gi nye bygg en urban form. Det vil si at bygget har en fasade som møter gaten og fortauet. Restarealer, parkeringsplasser og andre steder overlatt til seg selv må brukes til midlertidige lekeplasser eller lignende.
4) Kollektive transportformer må fremmes og gis plass i byen ved å etablere mobilitetspunkter i nærheten av viktige byrom. Sykkelveger fra de omkringliggende boligområdene må merkes og arealet for bilen må reduseres til et minimum. Gange og sykkel bør få førsteprioritet og gis forrang foran bilen og privatbilisme.
5) Boligtetthet må økes sentralt. Åkrehamns urbane struktur trenger flere brukere. All fremtidig vekst og boligbygging bør fortrinnsvis skje innenfor sentrumsavgrensingen.
6) Grønne arealer som dyrket mark, rester av kystlandskap og utmark bør fredes og det bør vurderes å definere en «markagrense» som definerer en ytre grense for fremtidig utvikling.
7) Bærekraftstiltak må være synlig i bybildet og gode tiltak må fremsnakkes. Små seire må feires og tilbakeslag må møtes med pågangsmot. Entusiasme, samarbeid og god stemning er noe av det viktigste vi trenger for å lykkes med omstillingen som må til.

Byens dynamiske sammenhenger

Hovedtrekket ved gatenettverket i Åkrehamn er at det betjener et delt og langstrakt sentrum. Ett ved havnen og ett langs hovedvegen. Når en ser på utviklingen over tid ser en at det, etter hvert som aktiviteten i havnen er avtatt, er den delen av sentrum som er vokst frem langs vegen som gradvis har fått hovedrollen i Åkrehamn. Den bilbasert utviklingen har resultert i et langstrakt og utydelig sentrum som er spredt over så store avstander at det ikke er naturlig å velge å gå mellom stedene.

Fv 547 går gjennom sentrum, er sterkt traffikkert og vil også være det i fremtiden. De viktige ferdselsårene som peker seg ut utover denne er Åkravegen og Rådhusgaten. Åkravegen er et gammelt veifar som krysser Klæhaugvegen (Fv 547) i det som det historiske sentrum på Åkra. Den knytter de store boligområdene øst og vest for hovedvegen sammen, og leder ned til havnen. Vi anbefaler at denne opparbeidedes til en hovedforbindelse for gange og sykkel og som en sentral øst-vest akse i gatesystemet på i Åkrehamn. Den har stort potensiale som en vital beboergate med bygg som henvender seg mot denne. Den bør opparbeides som gatetun med mulighet for ballspill og lek og parkering bør reduseres til et minimum.

Etter at den planlagte rundkjøringen er etablert vil Rådhusgaten vil ha en viktigere rolle som gate og ferdselsvei enn den har i dag fordi den da vil knytte seg på flere av boligområdene øst for Fv 547. Rådhusgaten har allerede viktige bygg som Karmøy Kulturhus plassert langs kanten og næringslokaler på begge sider av vegen. Gaten er også hovedaksen som forbinder Åkra og Åkrehamn sammen, men dette kan styrkes. Vi anbefaler at denne gaten dyrkes frem som hjertet i et forgjengerbasert sentrum og som en styrket forbindelse mellom de to sentraene. Bebyggelse på begge sider av vegen med aktive første etasjer og kantsoner vil bidra positivt til dette hovedsakelig fordi vi skaper en større konsentrasjon av folk som bruke gatene og byrommene i sentrum. God gateutforming som prioriterer gående og syklende vil også gjøre det mer attraktivt å buke gaten.

Det offentlige rom

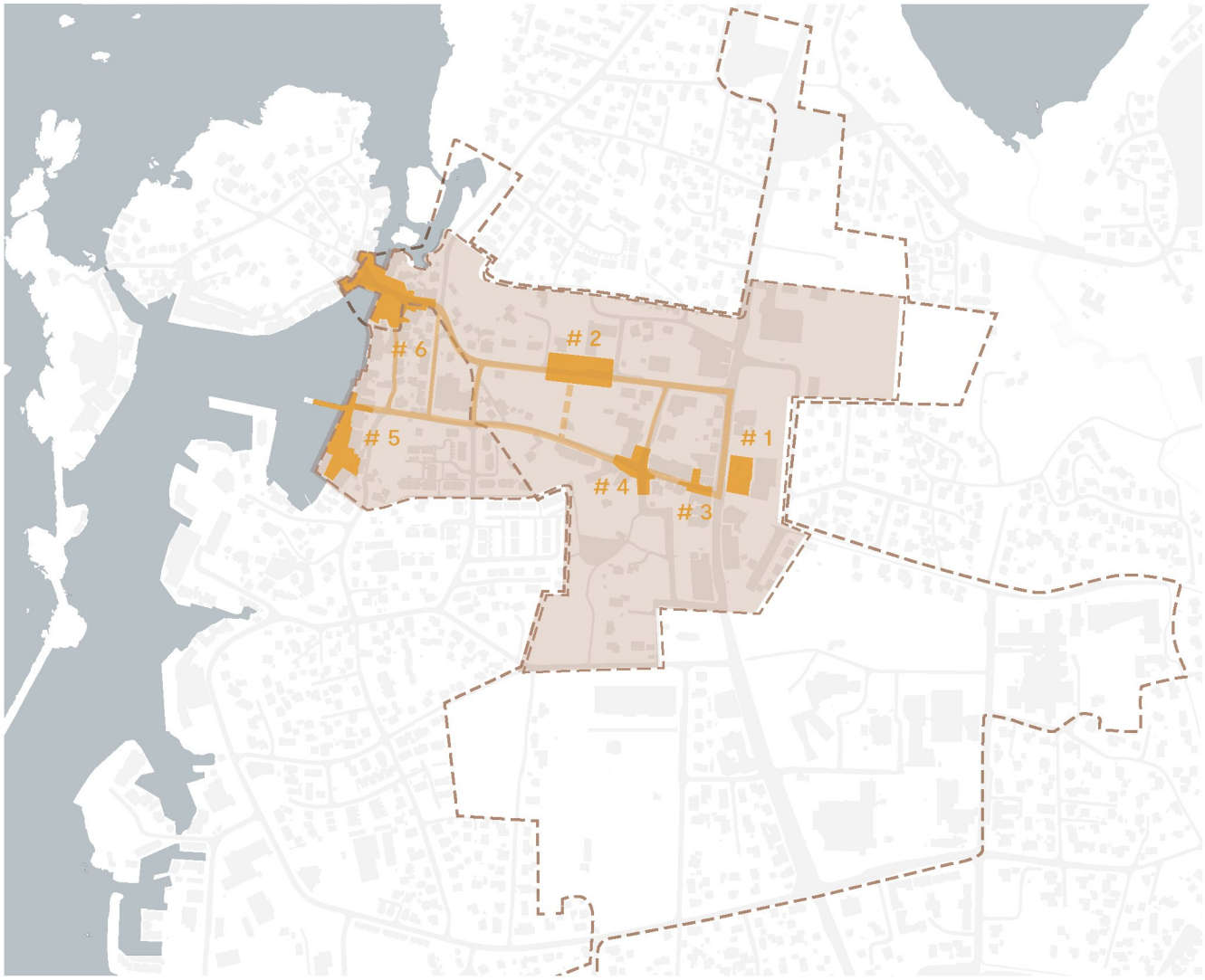

Vår anbefaling er å velge seg et mindre område som satsningsområde for sentrum enn det som er definert som i gjeldende kommunedelplan. Innenfor dette området bør det jobbes med et nettverk av byrom som bidrar til ulike former for byliv og møtesteder. Byrommene bør utformes med tanke på å skape gode boområder, rike og spennende bybilder og trygge omgivelser og møteplasser. Arbeidet som Jan Gehl og David Simms har gjort, og anbefalingene deres gir en god pekepinn på hvordan man oppnår dette.

Gatene vi har identifisert som viktige ferdselsårer og gangforbindelser i Åkrehamn berører en rekke etablerte byrom og enkelte steder som kan dyrkes frem som viktigere byrom enn de er i dag. På et overordnet nivå er det byrom knyttet til Åkravegen og Rådhusgaten og forbindelsene mellom disse vi mener det bør satses på. I tillegg kommer havnen og den strekningen av Fv 547 som er mellom disse to gatene. Nye gater mellom disse vegene bør plasseres slik at de bidrar til å definere en kvartalsstruktur som ny bebyggelse kan underordne seg.

I et hierarki mellom ulike grader av offentlige og private byrom er bytorget, Rådhuhsgaten og havnetorget viktigst som offentlige plasser. I nettverket av gater og bakgårder er det også plasser og offentlige rom av en mer privat karakter som egner seg som mindre møteplasser for de som bor der. Kantsonene som ligger i skillet mellom de private boligene og den offentlige gaten bidrar til å gi liv til gaten og gjør at gatene som har dette føles sikrerere på grunn av "øyne på gaten".

Resultatet er et nettverk av offentlige rom, gater, bakgårder og lokale torg som til sammen skaper et kompakt lokalt sentrum som kan utvikles over flere år. Enkle spilleregler for hvordan beyggelsen innenfor dette området skal utformes bør etableres. Disse handler om hvordan byggene møter gaten og hvordan de første 7 metrene av bygget utformes. Det er dette som til sammen er med på å danne et gatebilde slik at det beste bygget er det neste bygget og rommene mellom er med på å skape det livet man ønsker seg.

Vedtatte reguleringsplaner innenfor sentrum

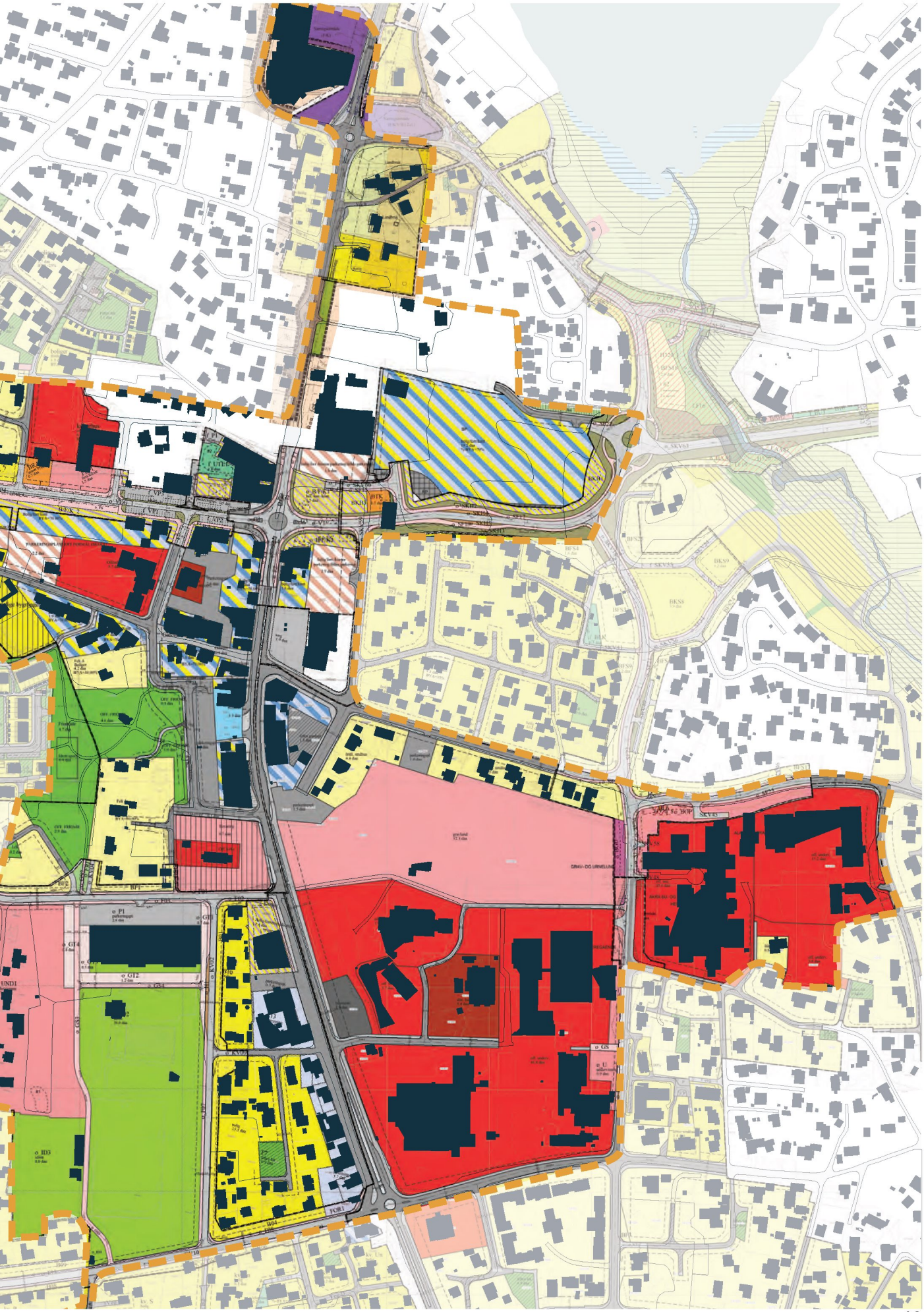

Overordnet plangrep

1:3000

Mobilitet

Mobilitet handler blant annet om hvordan vi som enkeltpersoner kommer oss mellom hjemmet, jobb, utdanning, barnehage, og fritidsaktiviteter. En stor andel av utslippene våre er knyttet til transport og må reduseres kraftig hvis vi skal nå SDG-målene. Elektrifisering bidrar positivt, men problemene knyttet til rushtrafikk og kødannelser er de samme. Derfor er det viktig å jobbe for at flere velger å sykle, gå og bruke kollektive reisemidler.

I Åkrahamn er det naturlig å snakke om et hierarki av nabolagsgater, oppsamlingsveger og hovedvegen. Det karakteristiske trekket i Åkrahamn er at det er en gatestruktur som forgrener seg ut fra hovedvegen til eneboligområder i veier som ender i blindgater. Denne strukturen gir rolige og trygge bomiljøer i tuppene, men belaster oppsamlingsgatene og hovedvegen med all trafikken fra disse smågatene fordi alle reiser går via dem. Å koble sammen denne gatestrukturen for fotgjengere og syklister slik at det er lettere å gå og sykle er et tiltak som vil bidra til å hjelpe folk å velge å gå eller sykle.

Et mobilitetspunkt er et fysisk sted hvor flere reisemidler er samlet på ett sted som kan dekke ulike behov for den reisende, og hvor man enkelt kan bytte mellom disse. Ved å sammenstille et busstopp, sykkelparkering, og innfartsparkeringssplass vil man kunne konsentrere aktiviteten knyttet til reising ett sted. Punktet kan utvides ved å legge til tilbud som parkering for delebiler, hentested for pakker og matleveransene, møtested for samkjøring og bysykler. Mobilitetspunkter generere mye aktivitet og bør plasseres i nærheten av offentlige plasser og andre viktige byrom for at de kan dra nytte av hverandre.

Shared Space eller Naked Street er et prinsipp for utforming av gater som baserer seg på å viske ut skillelinjer mellom ulike former for transportmidler som fortauskanter, veiskilt og fotgjengerfelt. Tanken er at gater og byrom som har denne utformingen vil gjøre at bilister, syklister og fotgjengere senker farten og tar hensyn til hverandre i et improvisert samspill. Prinsippet er prøvd ut flere steder i blant annet i Poynton i England og på deler av Broadway i New York med gode resultater. Prinsippet med Shared Space kan prøves ut i Rådhusgaten som et midlertidig prøveprosjekt med rimelige tiltak som flyttbare bymøbler og plantekasser og malte overflater på asfalt. På sikt kan hele sentrum utformes basert på disse prinsippene, hvis det viser seg å være en vellykket strategi.

Eksempler på tiltak

Dedikerte sykkelfelt i sentrum og viktige innfartsårer fra boligområdene rundt gjør at det føles tryggere å sykle. Der det er plass til det bør det legges et vegetasjonsfelt mellom kjørebanen og sykkelvegen for å øke tryggheten.

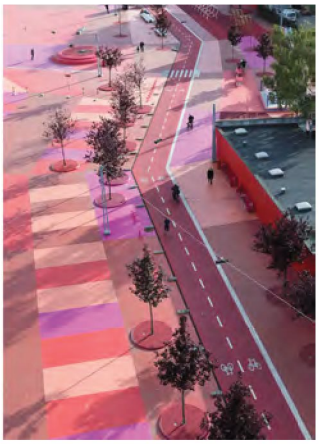

Som et midlertidig tiltak kan en vurdere å merke gater med maling for å teste ulike ideer for byrommene. Dette kan virke dempende på konflikter og usikkeret rundt hva for eksempel fjerning av parkering til fordel for sykkelfelt og større fortau har å si for omsetning.

Shared space /løftet kjørebane i viktige byrom. Dette kan gjennomføres enkelte steder for å teste dette ut i første omgang. Krysset mellom Åkravegen og Bedehusvegen et et sted som peker seg ut som et bra sted å begynne.

Belysningen i sentrum er viktig av flere årsaker. Riktig og jevn belysning gir godt opplyste gater og byrom som oppleves tryggere for kvinner og utsatte grupper. Unødvendig mye belysning reduserer lysforurensning som er et økende problem og er skadelig for dyr og innsekter.

Merking og wayfinding i form av merking på asfalt, skilting og ledelinjer i asfalt gjør det lettere for flere grupper med syns- og funksjonshemminger å orientere seg. Merkingen stafester ulike gruppes rett til å bruke gatene og bidrar til økt bruk.

Fortsette satningen på elbuss i Kolumbus. Vurdere muligheten for å tilby gratis internett og lading på bussen , hvis det ikke allerede er gjort, slik at pendlere kan jobbe på bussen. Alt som er med på å øke attraktivteten og status ved å velge kollektivt er en fordel.

Mobilitetspunkt med busstopp, sykkelparkering, ladepunkt for elbil og møtested for samkjøring plasseres i nærheten av viktige byrom. Disse gjør det lett å bytte mellom transportformer som passer din reise best og gjør det smidigere å velge kollektivt fremfor egen bil.

Vegstrukturen i de ytre delene av Åkrehamn ender i ofte i blindveger (Cul-de-sac). Ved å koble sammen tuppene enkelte steder kan nye forbindelser skapes, og det kan bli lettere å velge å gå og sykle hvis det er mer lettvint og fristende.

Mobilitet

Utfyllende forslag til tiltak for å dytte de overordnete mobilitetsvanene i en mer bærekraftig retning.

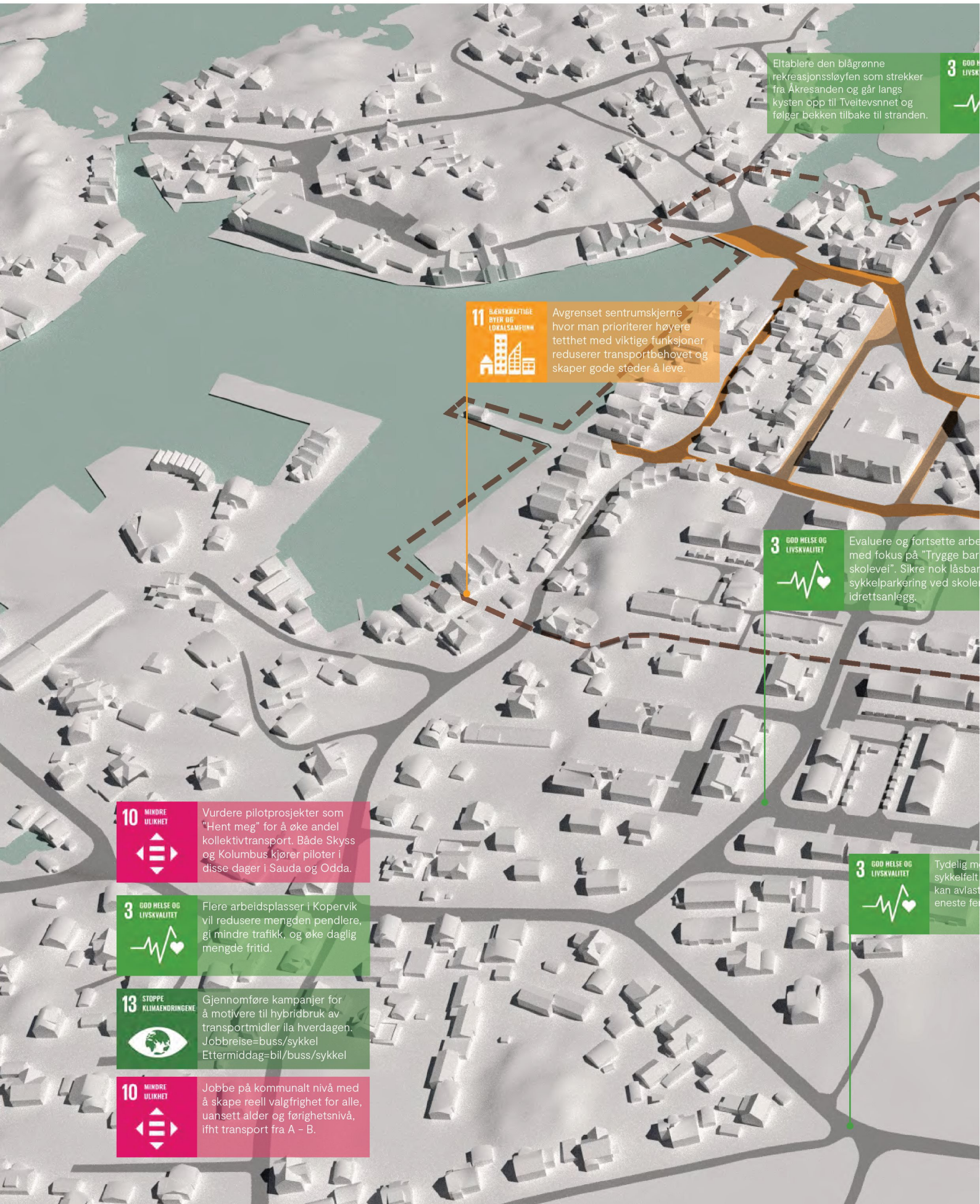

Busstopp i indre sentrum og gode, belyste busskur med transparente vegger på alle sider for å trygge opplevelsen av å reise med kollektiv.
5 LIKESTILLING MELLOM KJØNNENE
9 INDUSTRI, INNOVASJON OG INFRASTRUKTUR
Rådhusgaten er i dag stort sett tilrettelagt for bilen og det kan parkeres over alt. Denne foreslår vi at endres til en bygate basert på shared-space prinsipper.
Tydelig markerte sykkefelt med parkeringssone mellom syklist og kjørefelt. Dette oppleves sikrere for sykklister og fremmer miljøvennlig og helsefremmende transport
3 GOD HELSE OG LIVSKVALITET
Tydelig markering av overgangsfelt hvor det er naturlig å krysse vegen. Kryss kan markes med annet dekke for å bidra til økt sikkerhet og redusert fart.
10 MINDRE ULIKHET
Fortau krysser kjørefelt og skaper et sammenhengende fotgjengerprioritert område. Bilen har fortsatt sin plass men er underordnet i hierarkiet.
13 STOPPE KLIMAENDRINGENE
9 INDUSTRI, INNOVASJON OG INFRASTRUKTUR
Mobilitetspunkt hvor en samler busshildeplass, sykkelparkering, ladepunkt for elbil, elsykkler, delebil og møtested for samkjøring.
Hurtiladere for elbil ved innfartsparkering i yttenkantene av sentrum bidrar til reduserte utlipp og gjør det lettere å bruke miljøvennlig transport.
9 INDUSTRI, INNOVASJON OG INFRASTRUKTUR
11 BÆREKRAFTIGE BYER OG LOKALSAMFUNN
Legge tilrette for en mobilitethshub på det nye torget. Bruke transportbytte som generator for folk og aktivitet.

Byliv

Å skape byliv og legge til rette for er rikt og vitalt sentrum berører flere av bærekraftsmålene. Å legge til rette for tilbud som er åpne og gratis for alle virker utjevnende og kan bidra til å motvirke ulikhet i samfunnet. Møteplasser, foreninger og byrom som inviterer til samvær er nøytrale arenaer som kan bidra til at vi omgås og motvirker ensomhetsepidemien som utgjør en stor helseutfordring i samfunnet vårt. God belysning og utforming av bygg som gir «øyne på gaten» i form av aktive første etasjer og funksjonsblanding oppleves som tryggere for kvinner og utsatte grupper og bidrar til likestilling mellom kjønnene. Attraktive sentrum hvor det er gangavstand mellom stedene som er fristende steder å oppholde seg reduserer bilbruk som er knyttet til store utslipp som må reduseres.

Grønne byrom, parker og steder å dyrke grønnsaker er ikke bare tiltalende og vakre, men også bra for dyre og insekter på land og kan bidra til økt matsikkerhet og at vi lærer oss mer om samspillet i naturen. Samlet sett er det et sammenfall mellom det som regnes som gode byer og gode byområder med bra byliv og prinsipper som bidrar til å nå klimamålene. Byer som har funnet sin endelige form før bilen ble allemannseie som for eksempel Brügges i Belgia eller mange italienske landsbyer, skårer høyt på mange faktorer for det som regnes som god byform. En tematikk som Jan Gehl tar opp i sine bøker om en humanistisk orientert urbanisme. Det er ikke det totale fraværet av bilen i bybildet som er løsningen, men en reorientering mot mennesker som gående sansende vesener som er bør styre utformingen av bygg, gater og byrom. Byen skal dekke behovet vårt for å være for oss selv, for å være sammen i et fellesskap og for å være en iakttager av livet. Møblering og utforming av parker og byrom må utformes med dette i mente.

For å fremme byliv må vi jobbe målbevisst innenfor et avgrenset område som har en passelig størrelse i forhold til størrelsen på byen ellers. Det foreslåtte området i Åkrehamn tilsvarer avstanden mellom Festplassen og Sukkerhusbryggen i Bergen, til sammenligning, og er stort for en by med 8000 innbyggere. Utbyggingen bør skje gradvis og sikrer at mindre delområder ferdigstilles trinnvis. Det er naturlig at dette inndeles i kvartaler og at de mest sentrumsnære områdene ferdigstilles først.

Eksempler på tiltak

Tett funksjonsdelt bebyggelse i sentrum med stor varisjon i funksjon og inhold. Få eller ingen bygg som kun har en funksjon. Plassene som byggene er med på å definere bør være av ulik størrelse og være en del av et nettverk ulike steder.

Byutviklingsgruppe bestående av ulike alders-, inntekts- og interessegrupper som koordinerer og planlegger aktiviteter i løpet av året. - Årshjul med aktiviteter gjennom hele året som passer for alle

Torget brukes til salg av lokalproduserte produkter og torgbygget bør ha en lav leie og bør enkelt kunne leies av lokallag, foreninger og enkeltpersoner som har noe å selge. Terskelen for å kunne få tilgang og tillatelse til å bruke torget bør være så lav som mulig.

Organisere hele Åkra i et lappeteppe av grender/ velforeninger. Disse har ansvar for å bli arrangere en felles aktivitet i året og kan fungere som kanal for å fremme private initiavtiver. Mikrolakaldemokrati i praksis.

Havet og tilgangen til kysten er en viktig resurs for Åkrabuene, men tilgangen på dette avhenger av at man har båt eller tilganen på det. Mulighet for å være med i en båtdelering med rimelig eller gratis tilgang på båter er et tiltak som kan øke aktiviteten ved havnen og gi flere tilgang til sjøen.

Resterende arealer med dyrkbar mark bør brukes til dyrking og grønnsakshager. Dette gir flere mulighet til å opleve gleden ved å dyrke maten selv samtidig so det er bra for helsen, matsikkerhet og kunskapserføring mellom generasjoner.

Alternativ bruk av næringslokaler til understøttelse ov lokalforeninger og fritidsorganisasjoner. Eksempelvis innendørs lekerom, fikseverksted, e-sportrom, mekkeverksted og treverksted.

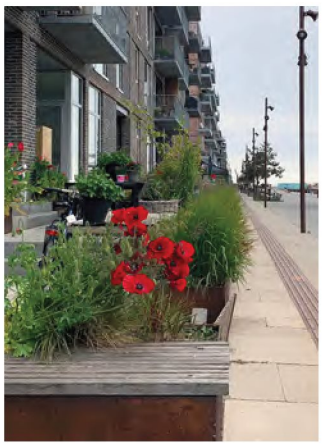

Byrom trenger mye sitbare flater. Flere steder å sitte øker bruken av et byrom og er en hyggelig gest. En kantsone som også er en sittebenk kan bidra til at nye møter og vennskap oppstår.

Byliv

Utfyllende forslag til tiltak for å sikre nok folk, nok handel og nok aktivitet i sentrum.

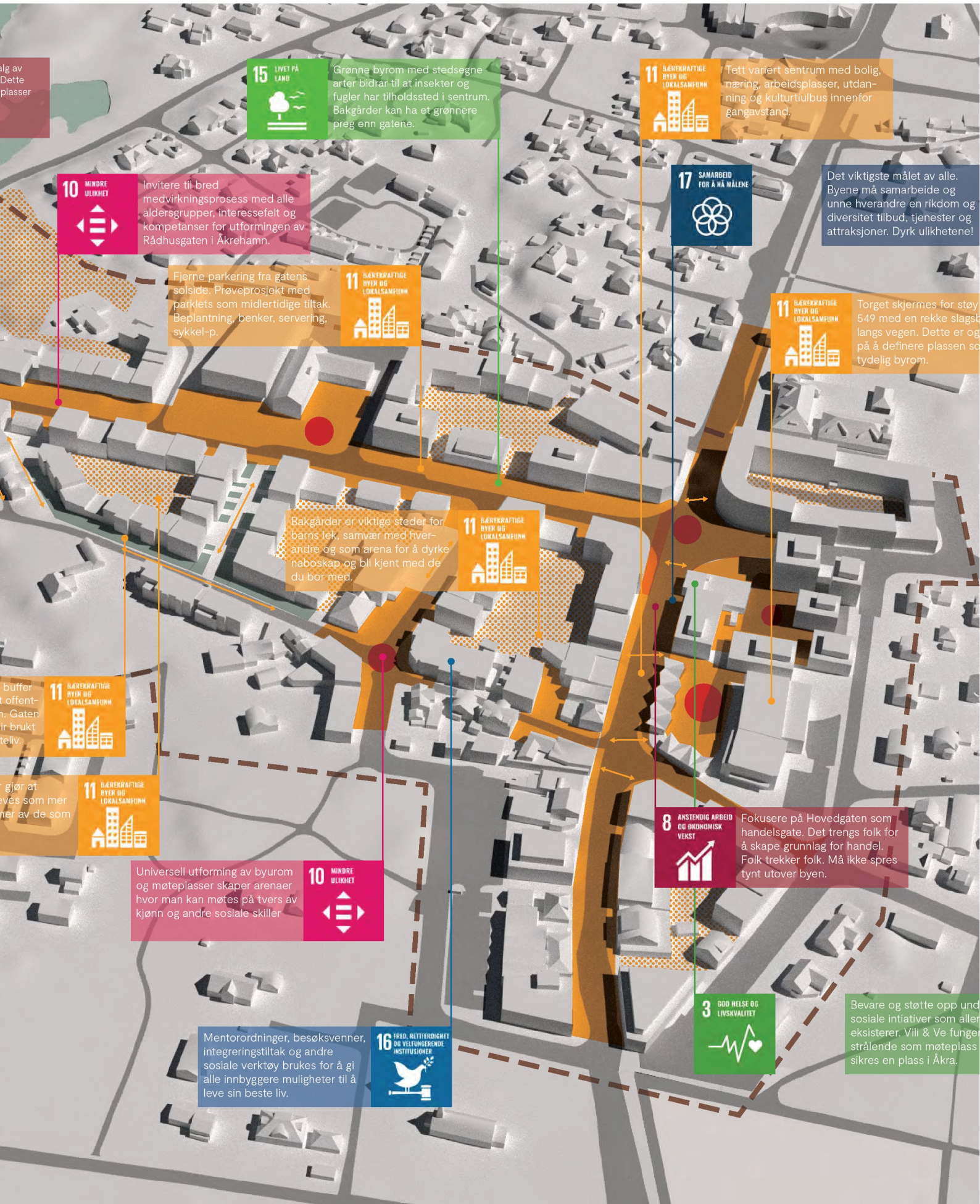
15 LIVET PÅ LAND
Grønne byrom med stedsegne arter bidrar til at insekter og fugler har tilholdssted i sentrum. Bakgårder kan ha et grønnere preg enn gatene.
11 BÆREKRAFTIGE BYER OG LOKALSAMFUNN
Tett variert sentrum med bolig, næring, arbeidsplasser, utdanning og kulturtiulbus innenfor gangavstand.
10 MINDRE ULIKHET
Invitere til bred medvirkningsprosess med alle aldersgrupper, interessefelt og kompetanser for utformingen av Rådhusgaten i Åkrehamn.
17 SAMARBEID FOR Å NÅ MÅLENE
Det viktigste målet av alle. Byene må samarbeide og unne hverandre en rikdom og diversitet tilbud, tjenester og attraksjoner. Dyrk ulikhetene!
Fjerne parkering fra gatens solside. Prøveprosjekt med parklets som midlertidige tiltak. Beplantning, benker, servering, sykkel-p.
11 BÆREKRAFTIGE BYER OG LOKALSAMFUNN
11 BÆREKRAFTIGE BYER OG LOKALSAMFUNN
Torget skjermes for støy 549 med en rekke slagsb langs vegen. Dette er og på å definere plassen so tydelig byrom.
Bakgårder er viktige steder for barns lek, samvær med hverandre og som arena for å dyrke naboskap og bli kjent med de du bor med.
11 BÆREKRAFTIGE BYER OG LOKALSAMFUNN
11 BÆREKRAFTIGE BYER OG LOKALSAMFUNN
11 BÆREKRAFTIGE BYER OG LOKALSAMFUNN
8 ANSTENDIG ARBEID OG ØKONOMISK VEKST
Fokusere på Hovedgaten som handelsgate. Det trengs folk for å skape grunnlag for handel. Folk trekker folk. Må ikke spres tynt utover byen.
Universell utforming av byurom og møteplasser skaper arenaer hvor man kan møtes på tvers av kjønn og andre sosiale skiller
10 MINDRE ULIKHET
3 GOD HELSE OG LIVSKVALITET
Bevare og støtte opp und sosiale intiativer som aller eksisterer. Vili & Ve funger strålende som møteplass sikres en plass i Åkra.
Mentorordninger, besøksvenner, integreringstiltak og andre sosiale verktøy brukes for å gi alle innbyggere muligheter til å leve sin beste liv.
16 FRED, RETTFERDIGHET OG VELFUNGERENDE INSTITUSJONER

Rekreasjon

Åkrehamn har fantastiske rekreasjonsmuligheter allerede. Det er løkkeparker i nabolagene. Det er turstier langs kysten og idrettsanleggene er av ypperste klasse. Det er lag og foreninger og velforeninger som understøtter fritidsaktiviteter for barn og unge. Sist, men ikke minst er det Åkresanden som tiltrekker seg besøkende langveis fra og som er sertifisert som en ren strand i det anerkjente sertifiseringen Blått Flagg som har svært høye krav til vannkvalitet og rene strender.

Å legge til rette for gode rekreasjonsmuligheter berører flere av bærekraftsmålene. Det åpenbare er at gode muligheter for en aktiv fritid handler om god helse og at fri tilgang på disse er et godt tiltak for å bidra til utjevning. Rekreasjon kan også knyttes til livet på land ved å sikre resterende landbruksområder og rester av urørt kystlandskap fra videre utbygging. En kolonihage er for eksempel både en møteplass på tvers av generasjoner, mulighet for å lære seg noe nytt og et bidrag til matsikkerhet. Et konsentrert tett sentrum avlaster omkringliggende områder for utbygging og vil være en kursendring for Åkrehamn hvor spredt utbygging i dyrkbar mark eller utmark har vært trenden.

Bedre tilrettelagte stier og gangveier legger mindre press på sårbare områder som i neste omgang reduserer erosjon og naturmangfold. Å tilby gratis eller utleie av idrettsutstyr kan redusere kjøpepress og bidra til ansvarlig forbruk. Lag og foreninger hvor ulike mennesker møtes på tvers av kjønn og sosiale skillelinjer bidrar til økt samarbeid om å målene. Kunnskap om ansvarlig og bærekraftig innhøsting fra havet handler om utdanning og om vårt forhold til naturen, livet i vann og å forstå det biologiske samspillet vi er en del av.

Tiltakene vi forslår går ut på å styrke kvaliteter og aktiviteter som allerede er der og koble disse sammen med strategiske tomteervervelser og skilting. Dette vil bidra til å knytte sammen ulike friområder i en sammenhengende rekreasjonssløyfe som følger kysten i vest og elven til Tveitevannet i øst. Vi har også kartlagt muligheter for å knytte sammen eksisterende gatenettverk i et nettverk av sykkel- og gangveier som vil bidra til at flere velger dette fremfor å kjøre.

Eksempler på tiltak

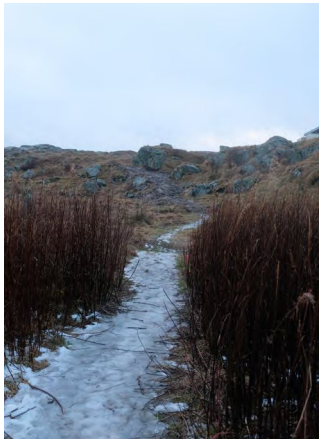

Ved å koble sammen eksisterende gangstier grønne områder og lekeplasser i et nettverk som er forbundt av godt merkede gang- og sykkelstier er det lettere å holde seg fysisk aktiv og ta gode sunne livsstilsvalg. Dette er gratis å bruke og tilgjengelig for alle.

For å skape destinasjoner som trekker folk ut på tur er det det godt tiltak å lage dagsturhyter og utkikkspunkter med muligheter for å sitte under tak. God design har vist seg å skape positiv oppmerksomhet og økt aktivitet.

Grønne byrom kan også være langs bilveger. Smart bruk av møblering og planter kan skape økt opplevd trygghet for forgjengere og syklister. Effekten av dette kan testes ut midlertidig ved å lage «parkletts» (park på størrelse med en parkeringsplass.

Barns rolle i byen og barns lek er ofte avgrenset til lekeplasser på skolegårder og i barnehager. Lekestativer og elementer som egner seg til barns lek kan integreres i byrommet og kombineres med overvannshåndtering.

Midlertidige tiltak kan gå ut på å legge til rette for sport og idrettsaktivitet på en parkeringsplass. Uorganisert idrett som rulebrett, prkour og gatebasket kan være et alternativ til ungdom som faller utenfor og ikke finer seg til rette i organisert idrett.

Utlån av utstyr til fritidsaktiviteter er et bra tiltak som motvikrer ulikhet, bidrar til å ta sunne livsstilsvalg og reduserer forbruk ved at man kan leie i stedet for å eie. Tilbudet som er i Kopervik bør utvides og etableres i Åkrehamn også.

Dyrking og beplantning som understøtter lokalt flora, fauna og insektliv. Å dyrke maten selv er bra for å øke kunnskapen om jorbruk og å produsere og preservere mat selv, en kunnskap som holder på å bli glemt. Det kan også være en arena for møter på tvers av generasjoner.

Tilbudet til barn over 6 år er ofte enten organisert idrett eller intet. Å gi aldergruppen mellom 6-18 år muligheten til å eksperimentere med gjenbrukte byggematerialer på byggelekplasser er et tiltak som kan fange opp ungdom som faller utenfor.

Rekreasjon

Utfyllende forslag til tiltak for å utvikle Kopervik i en grønnere og blåere retning.

Byggelekeplass gir større barn mulighetne til å utfolde seg og oppleve mestring og analoge opplevelser i en digital hverdag.
4 GOD UTDANNING
Næringslokaler i første etasje kan brukes til fellesverksted eller Makerspace. Dette gjør detlettere å reparere i stedet for å kjøpe nytt og det er bedre å dele på utstyr enn at alle har en av hver ting selv.
12 ANSVARLIG FORBRUK OG PRODUKSJON
3 GOD HELSE OG LIVSKVALITET
Dsgsturhytter og spektakulære overnattingssteder langs kysten får folk og spesielt barnefamiler ut opp av sofen og ut på tur. Dagsturhyttene bør ha peis.
15 LIVET PÅ LAND
Bakgårdene opparbeides som attraktive grønne byrom og lekepolasser rettet mot beboerne byggene som omkranser disse. Disse stedene er viktige møteplasser og oppholdrom og ksal ikke brukes til parkering.
11 BÆREKRAFTIGE BYER OG LOKALSAMFUNN
Torg og plasser bør kunne bookes til ulike aktiviteter av u interessegrupper og foreninge Terskelen bør være lav for å ku gjøre dette via en app.
Byparken er etablert og fungerer godt. Den kan med fordel utvides og programmeres ytterligere. Ballspill, lek pumptrack og parkour kan for eksempel.
3 GOD HELSE OG LIVSKVALITET
Regnbed og åpen overvannshånderting integrert i det nye torget filtrerer og sørger for rene vannmasser før det siver ned i grunnvannet.
6 RENT VANN OG GODE SANITÆRFORHOLD
11 BÆREKRAFTIGE BYER OG LOKALSAMFUNN
Gatetun, plasser og byrom er tilrettelagt for ulike aktivteter som lek, rullebrett, paradis og ballspill. Uttak for vann og strøm.
3 GOD HELSE OG LIVSKVALITET
Parken er i noen områder underprogramert og det er store flater med gress som ikke inviterer til bruk . Utendørs treninganlegg bør vurderes
3 GOD HELSE OG LIVSKVALITET
Skkleveger sikrer god fremkommelighet men handler også om god helse.

Bebyggelse

Bærekraftig byutvikling i Åkrehamn går ut på å vurdere nye prosjekter og tiltak opp mot bærekraftmålene og vurdere disse opp mot FNs bærekraftsmål. Bebyggelsen og tettheten i sentrum er viktig for å oppnå riktig blanding av bygg, funksjonsblanding, offentlige rom og gater og private arealer. UN Habitat har måltall for dette som kan være en god pekepinn på om man har den anbefalte tettheten og andelen park og byrom. Den overordnede målsetningen bør være å lykkes med å lage et sentrum hvor det er godt å oppholde seg som bidrar til mindre bilbruk fordi man kan gå mellom stedene. Viktige bygg som skoler, kirker, butikker og arbeidsplasser er spredt over et stort område og det er ikke realistisk å endre dette.

Bebyggelsen danner rammene rundt byrommene og kan brukes strategisk for å oppnå en ønsket kvalitet i en gate, i et gårdsrom og i et byrom. Vår anbefaling er å jobbe med en kvartalsstruktur innenfor den mørke stiplede linjen. Tilstøetend boligområder innenfor orange stiplet linje kan ha noe høyere tetthet med mulighet for eplehageutbygging. Havnebebyggelsen innenfor grønn stiplet linje bør bevares og kun tillates bebyggelse som styrker rollen til dette området som et historisk sentrum. Gjennomlyste leiligheter, hyppighet av inngangsdører, utforming av kantsoner og forbud mot svalgangsløsninger, krav til dagslys og sol i byrommene og estetiske krav til byggenes første etasje er eksempler på spilleregler for ny bebyggelse innenfor sentrum som bør vurderes. Det er er et heldig sammenfall mellom attraktivitet og spennende bymiljøer og flere av bærekraftsmålene som er oppløftende.

Energieffektive bygg, bærekraftige og kortreiste materialer ligger til grunn i alle nye prosjekter som følger dagens og fremtidig regelverk for bygg. Ytterligere tiltak som solceller og solfangere på tak og fasade bidrar til redusert strømforbruk og er en viktig faktor for å nå målet om reduserte utslipp. Nybygg bør bygges basert på sirkulære prinsipper. Åkrehamn har en stor andel eneboliger som vil komme til å ha behov for oppgradering for å nå fremtidens krav til energi- og arealeffektivitet. Veiledning og rådgivning for å søke støtte og prinsipper for hvordan dette best gjøres er et godt tiltak som kommunen kan tilby.
I prosjektet er det tegnet inn 38.700m2 BTA bolig som tilsvarer ca 475 enhetet á 75m2, og 23.7500m2 BTA andre funksjoner som handel, næring, kultur og kontorer.

Eksempler på tiltak

Å kunne samle gode krefter i et bygg er et godt utgangspunkt for å lykkes med frivillighet og bærekraftige nabolag. Bærekraftig Liv på Landås samles i dette lysthuset hvor de avholder kurs og møter. Barneskolen kunne utfylt samme rolle i Åkrehamn.

Kantsoner og forhager er små private hager hvor det er plass til par stoler og litt beplantning mot gater og gårdsrom. Ved å gi litt av gaten til beboerne på første etasje skjermes disse fra innsyn, gaten blir triveligere fordi det er varisjon og idividuelle uttrykk langs gaten oppleves som sikrere.

For å gi flere tilgang til boligmarkedet og mulighet til å kunne bidra med egen innsats for å nå boligdrømmen kan ett tiltak være å selge halferdige bygg. Boliger som kan sluttføres eller bygges ut på et senere tidspunkt av eieren når de har råd til det.

Møte mellom bygget og gaten og utforming av dette møtet er viktig for å skape et rikt gatebilde. Mennesket er et gående vesener og det er særlig de første 7 meterne av fasade vi opplever av et bygg. Denne delen av bygget bør derfor få ekstra oppmerksomhet og omtanke.

Noen næringslokaler på gateplan kan brukes til felles lekerom og møteplass for foreldre. Disse stedene kan bruke som åpen barnehage på dagtid, møtelokaler og lokaler for å avholde konfirmasjoner, fester og barnebursdager på kveldstid.

Shared Space er et utformingsprisipp for gater og byrom som baserer seg på at forgjengere, biler, syklister skal dele på gaten på ett felles dekke. Uklare skillelinjer og vertikale linjer virker gjør at trafikantene reduserer farten får øyenkontakt med hverandre og tar hensyn.

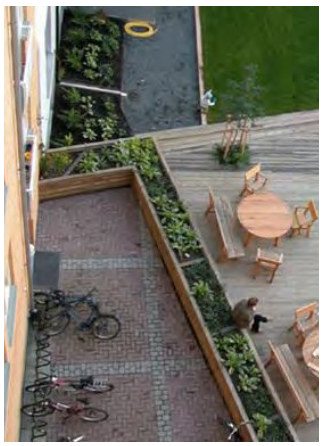

Bakgårder og gårdsrom er viktige møteplasser og skal ikke brukes til parkering. Sluttede kvartaler som omkranser ett felles gårdsrom, bidrar til at det føles mer privat og brukes dermed mer av beboerne. Bebyggelsen må ha en høyde som ikke skyggelegger rommet.

Synlige bærekraftstiltak; store som små, øker bevistheten rundt vår tids utfordringer og er viktig for å skape aksept for nye tiltak.

Bebyggelse

Utfyllende forslag til tiltak for å strukturere innsatsen rundt arkitektur og byform.

Bolig | Næring/Kutur | Næring/Kontor

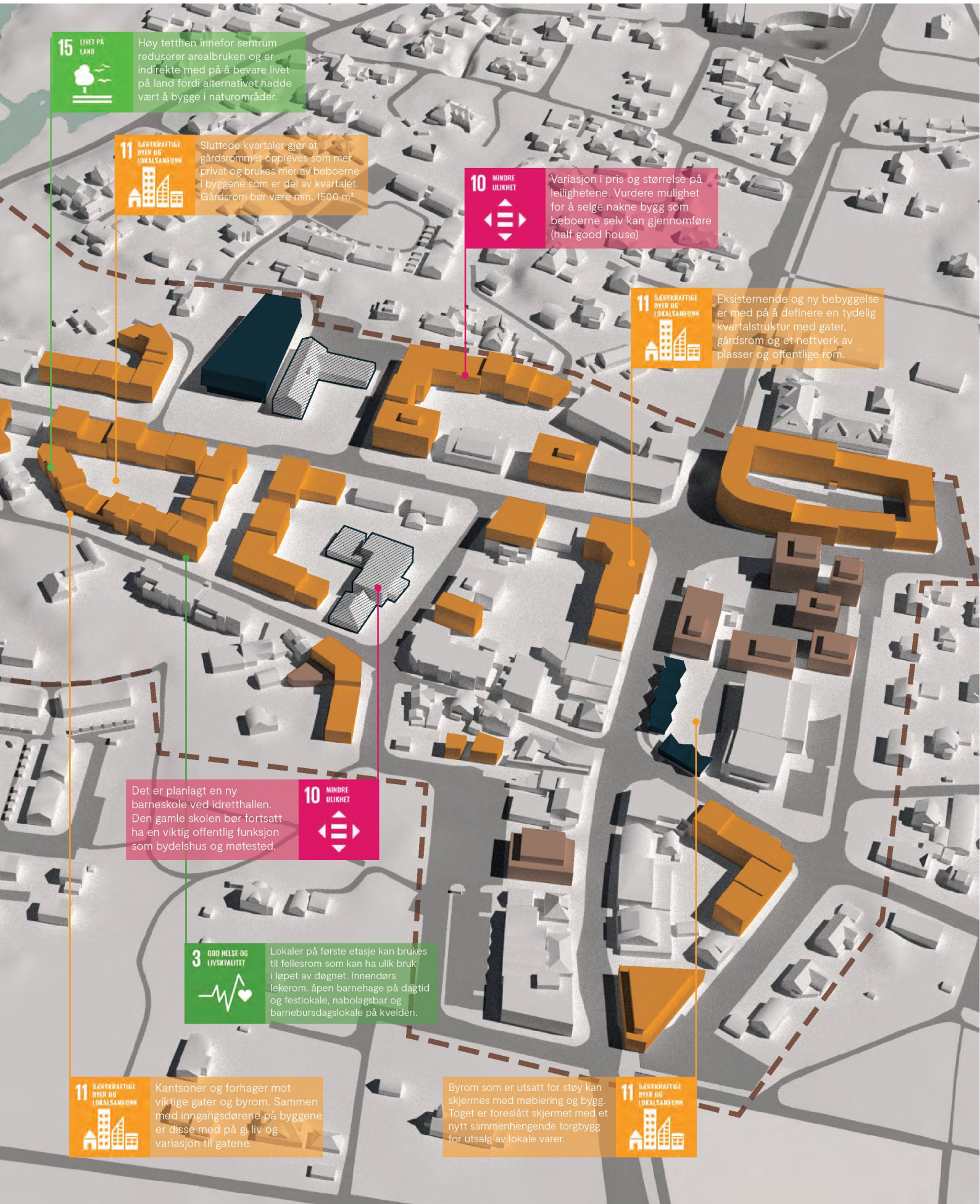
15 LIVET PÅ LAND
Høy tetthen innefor sentrum reduserer arealbruken og er indirekte med på å bevare livet på land fordi alternativet hadde vært å bygge i naturområder.
11 BÆREKRAFTIGE BYER OG LOKALSAMFUNN
Sluttede kvartaler gjør at gårdsrommet oppleves som mer privat og brukes mer av beboerne i byggene som er del av kvartalet. Gårdsrom bør være min. 1500 m²
10 MINDRE ULIKHET
Variasjon i pris og størrelse på leilighetene. Vurdere mulighet for å selge nakne bygg som beboerne selv kan gjennomføre (half good house)
11 BÆREKRAFTIGE BYER OG LOKALSAMFUNN
Eksisterende og ny bebyggelse er med på å definere en tydelig kvartalstruktur med gater, gårdsrom og et nettverk av plasser og offentlige rom.
Det er planlagt en ny barneskole ved idretthallen. Den gamle skolen bør fortsatt ha en viktig offentlig funksjon som bydelshus og møtested.
10 MINDRE ULIKHET
3 GOD HELSE OG LIVSKVALITET
Lokaler på første etasje kan brukes til fellesrom som kan ha ulik bruk i løpet av døgnet. Innendørs lekerom. åpen barnehage på dagtid og festlokale, nabolagsbar og barnebursdagslokale på kvelden.
11 BÆREKRAFTIGE BYER OG LOKALSAMFUNN
Kantsoner og forhager mot viktige gater og byrom. Sammen med inngangsdørene på byggene er disse med på gi liv og variasjon til gatene.
Byrom som er utsatt for støy kan skjermes med møblering og bygg. Toget er foreslått skjermet med et nytt sammenhengende torgbygg for utsalg av lokale varer.
11 BÆREKRAFTIGE BYER OG LOKALSAMFUNN

Eplehagefortetting

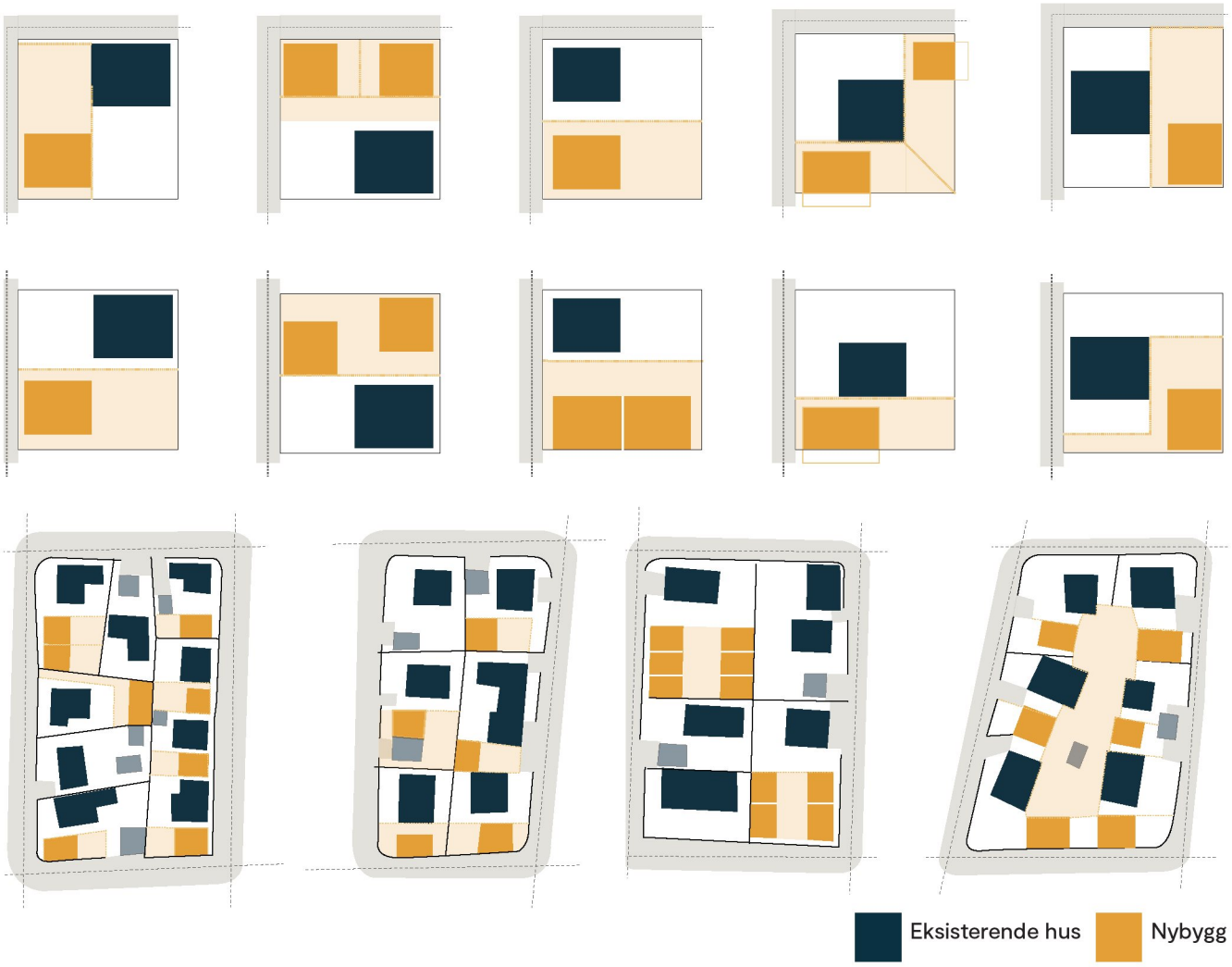

Å fortette i tett by krever spesielle strategier. Det gjør også "eplehagefortetting". Få ting skaper større lokal motstand og motvilje enn oppkjøp av eiendom, for så å rive eksisterende småhusbebyggelse og bygge leiligheter.

Men det er mulig å skape positiv fortetting også i småhusområder, og det er en del positive aspekter ved det også. Sentrumsleiligheter blir ofte dyre, og særlig småbarnsfamiler presses ut av sentrum til områder hvor de kan finne rimelig nok bolig. Selv om mange småbarnsfamilier også ønsker å flytte til sentrum har man ikke råd, og boligene en finner i selve sentrum passer dårlig til livssituasjonen. Det er her småhusområdene kommer inn.

I både Kopervik, Åkra og Skudeneshavn ligger flere av småhusområdene tett opp mot sentrum, og fortetting i disse kan gi urbane boliger i gangavtsand til sentrum.
Men for å få til en fortetting i et småhusområde må man skape lokal velvilje. Man må synliggjøre verdi for dem som skal fortette, og dem som skal flytte inn. For noen er verdi kun koblet til økonomi, de vil sjelden ha motforestillinger mot å rive eksisterende bygg og bygge nytt så lenge den økonomiske oppsiden er stor nok. I småhusområder ser man ofte at så ikke er tilfelle. De fleste tomteeiere bor selv på tomten, og de har planer om å gjøre det fremover. I slike situasjoner handler verdimaksimalisering ofte om en kombinasjon av ting.

Fortetting fører til mindre uteareal, men som i fortetting i tett by kan man øke verdien på det utearealet som blir igjen. Dersom man velger å fortette vil man tjene noe penger (ikke like mye som ved riving og bygging), man vil få mindre hage, men av høyere kvalitet, og man vil få en rekke tilleggselement av mer urban karakter, kanskje i sambruk med den nye familien som flytter inn i nybygget. Det er hele denne pakken som må vektes opp mot dagens situasjon, og det er hele denne pakken som må være mer forlokkende enn å bare ha det slik som det er i dag.

Dette er en prosess kommunen kan og bør ta en koordinerende rolle for å kunne gjennomføre.

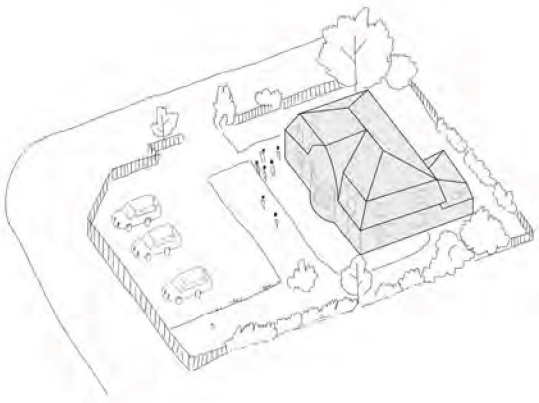

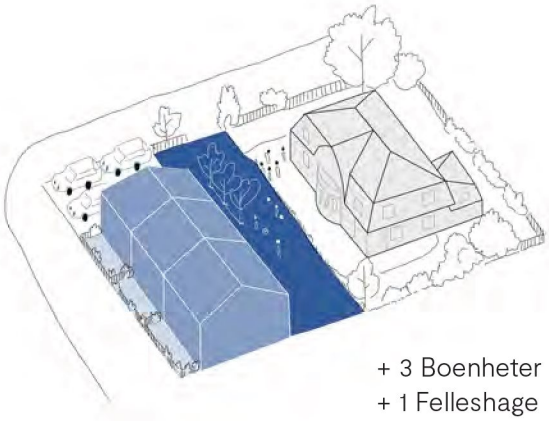

+ 3 Boenheter
+ 1 Felleshage

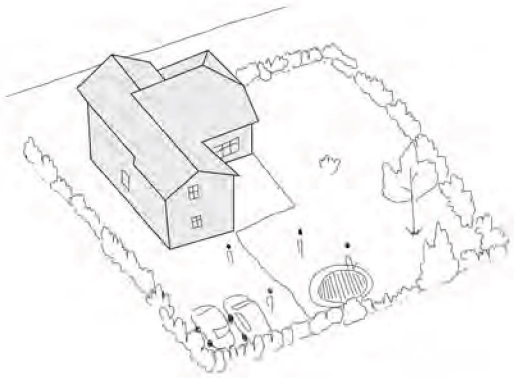

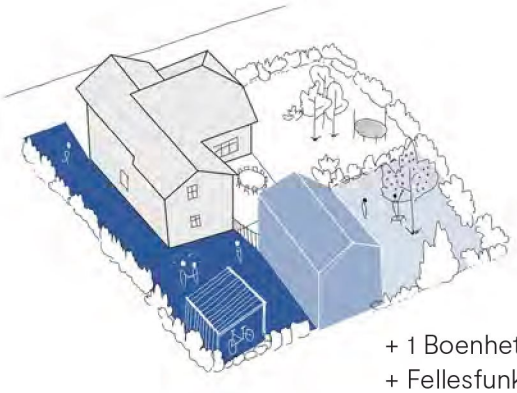

+ 1 Boenheter
+ Fellesfunksjoner

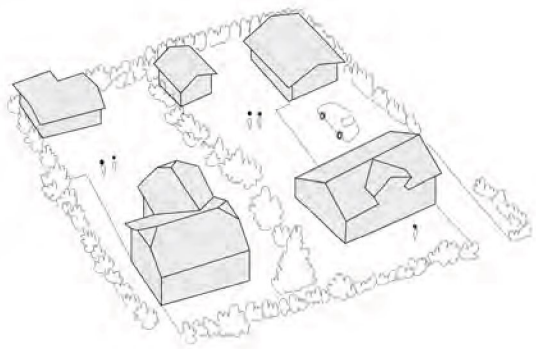

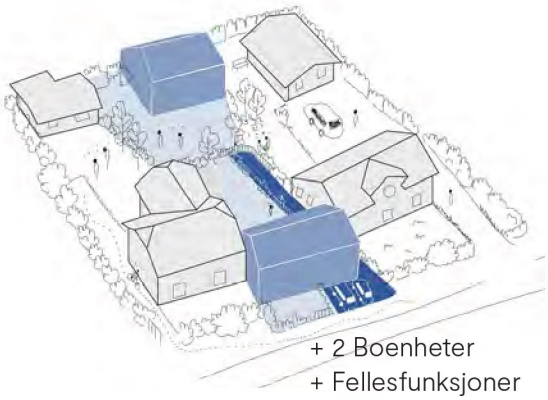

+ 2 Boenheter
+ Fellesfunksjoner

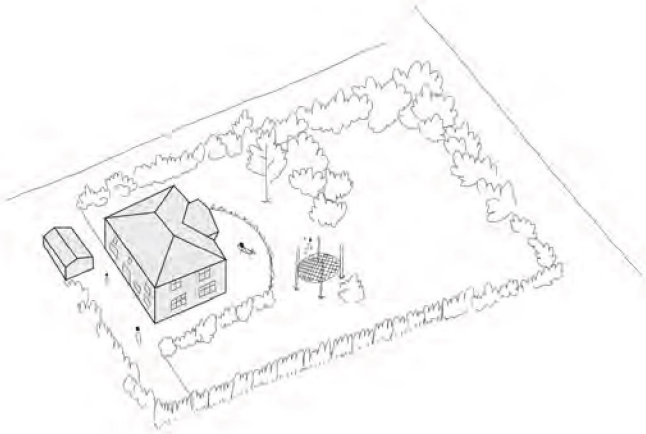

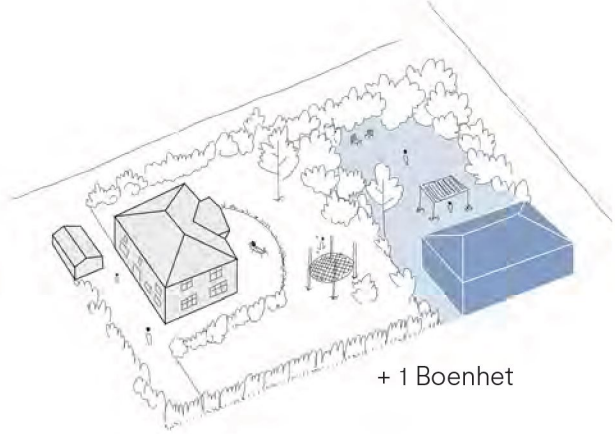

+ 1 Boenhet

Felles bakgård
Lekeplass
Møblert shared space gate
RÅDHUSGATEN
Parkering
Uteservering
Uteservering
Felles bakgård
Lekeplass
RÅDHUSVEIEN
Felles takhage
Felles bakgård
Kjørebane

Rådhusgaten

RÅDHUSGATEN – ÅKREHAMNS "MAIN STREET"

Rådhusgaten vekker assosiasjoner til amerikanske småbyer med sin lave, spredte bebyggelse og gateparkering. Kanskje ikke helt tilfeldig siden kontakten mellom USA og Åkrehamn er viktig, og den kulturelle forbindelsen vestover lever i beste velgående. Det foreligger en plan om å etablere en rundkjøring i krysset mellom hovedveien og Rådhusgaten. Denne er planlagt med en tradisjonell utforming av gatesnittet hvor hver enkelt aktør får hvert sitt tildelte felt adskilt av fortauskanter og merking på asfalt. Denne løsningen sørger for at bilisten, syklisten og forgjengeren har sin avmålte plass i gaten og at man kan holde høy fart fordi hindringer er fjernet. Et felt til hver trafikkanttype gir ikke nødvendigvis de beste løsningene eller gode gater som fremmer byliv og prioritet til gående. En tankegang tuftet på segregering fører til at gatene blir brede og vanskelige å krysse. Segregering av bilister, syklister og fotgjengere gir som regel forrang til bilen og fremmer høyere fart. Med rundkjøringer er dette spesielt tydelig fordi fotgjengerovergangene havner langt fra hverandre. Vi vil i stedet foreslå at de viktige gatene i sentrum utformes som sambruksgater – også kjent som Woonerf eller Shared Space. Dette er et planleggingsprinsipp som legger til grunn at sammenblanding og sambruk er et gode og ikke et problem.

Basert på disse prisnippene kunne Rådhusgaten fått en utforming som et sammenhengende byrom hvor alle har lik rett til å bruke gaten. Tanken er at ved å fjerne de tradisjonelle inndelingene vil man som bruker senke farten, få øyekontakt og ta hensyn til hverandre. Prinsippet er prøvd ut flere steder med hell. Blant annet i Poynton i England. Det som er overraskende er at kapasisteten ikke reduseres fordi ingen stopper helt opp.

Bebyggelsen vi forslår langs Rådhusgaten er utformet med tanke på å understøtte gaten som en viktig forbindelse mellom havnen og Åkra. Byggene som ligger langs Rådhusgaten må henvende seg mot denne og bør være en kombinasjon av leilighetsbygg med næringslokaler i første etasje, påbygg på eksisterende bygg, rekkehus med forhager og kulturhus. Bakgårdene skal brukes til lek og opphold for beboere og overflateparkering bør holdes til et minimum.

Vi vil anbefale at den planlagte rundkjøringen i sentrum av Åkrehamn revurderes og at man bør se på utformingsstrategier som tydeligere prioriterer gående og syklende. Dette vil ikke medføre en total omkalfatring av den planlagte veien, men en kursendring som vi tror vil påvirke måten den planlagte veien er utformet på.

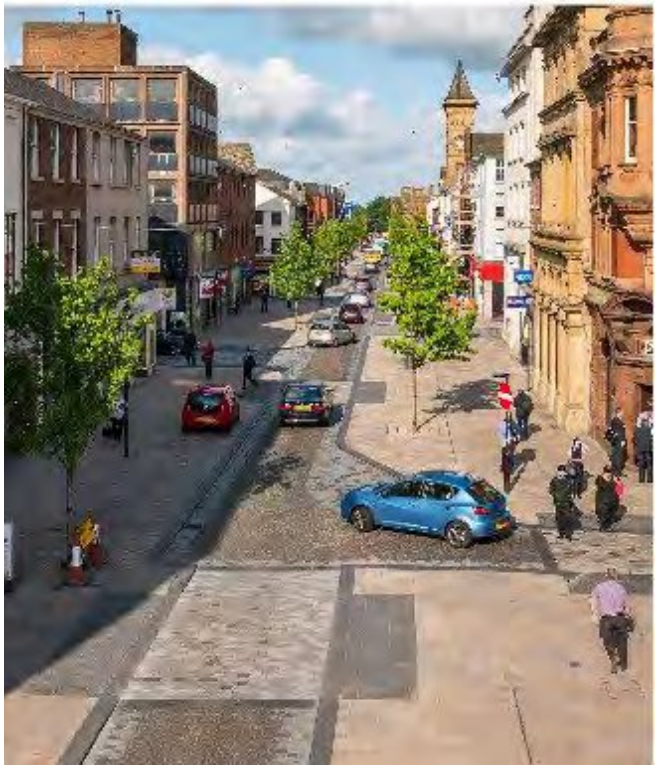

BEAR STREET I BANFF, CANADA
Før og etter bilde. Til venstre; gaten slik den så ut før. Til høyre; gaten slik den er ut etter at den er blitt en Woonerff (det nederlandske ordet for Shared Space).

Rådhusgaten

Rådhusgaten sett fra den nye rundkjøringen mot vest.

Bytorget

BYTORGET – ÅKREHAMNS HJERTE

Åkrehamn har et torg i dag. Vi har valgt å ikke foreslå en ny plassering av et nytt byrom fordi vi mener det er en god ide å bygge videre på det som er der i dag. Torget har en god plassering i krysset mellom hovedvegen i nord-sør retning og Åkravegen som går øst-vest retning. Slik det fremstår i dag er det et støyutsatt, utflytende byrom som ikke er rammet inn og tydelig definert. Vårt forslag til å forbedre torget og skape mer liv og aktivitet går derfor ut på å ta grep om problemer knyttet til støy fra Rv 547 og at det ikke er et definert byrom.

Ett av tiltakene vi foreslår er å skjerme torget for støy fra vegen med å bygge en smal rekke med torghaller langs Rv 547 og Åkravegen. Disse bør være lyse og åpne bygg fortrinnsvis bygget i glass og kunne åpnes både ut mot torget og mot fortauet på motsatt side. Disse kan ha en kombinasjon av faste og midlertidige leietakere som bør ha et lokalt tilsnitt med salg av varer som bidrar til aktivitet på torget. Lokalt fiskeutsalg, grønnsakshandler og blomsterbutikk er eksempler på dette. Selve bygulvet og torget er åpent og kan brukes til frittstående torgboder og uteservering. Terskelen for å kunne invitere til gatemarked, bruktsalg eller politiske møter bør være lav her!

Bebyggelsen rundt torget inkludert torghallene er med på å ramme det tydeligere inn som et byrom enn det er i dag. Ved å plassere byggene slik at man ser fra ett byrom til det neste, vekkes nysgjerrigheten og man får lyst til å gå rundt neste hjørne for å se hva som skjer der. På denne måten kan et forløp av byrom av ulik karakter og viktighet til sammen bli et nettverk av plasser, torg og gater som vil gi Åkrehamn et urbant tett sentrum det er lett og fristende å gå rundt i.

Broens Gadekjøkken, København
Et eksempel på et vellykket midlertidig byrom med salg av ulike matretter fra Food Truck rundt en åpen plass med løse sittebenker og bord.

TORVHALLERNE KBH
Et eksempel på hvordan et relativt enkelt byggeri skaper en positiv aktivitet og arena for lokal næringsvirksomhet i et offentlig byrom. Det er også med på å skjerme for støy fra Frederiksbergs Gade.

LOKALE VARER
Åkrehamn har sterke tradisjoner knyttet til fiske og landbruk, men det er ikke synlig i bybildet. Å selge lokale varer her er bokstavelig talt en lavthengende frukt.

Torget

Torget med dagens Kiwibygg på høyresiden og nye torgbygg som støybarriere mot hovedveien til venstre.

HOT DOG

Gjennom arbeidet med mulighetsstudien har vi generert et stort antall forslag til nye tiltak i de tre byene Kopervik, Åkrehamn og Skudeneshavn. Vi har klassifisert tiltakene etter hvilke bærekraftsmål de hører hjemme under. Et tiltak teller 10 poeng, som kan deles på ulike mål tiltaket påvirker. Slik sett kan et tiltak gi poeng til mange mål, eller ti poeng til ett mål. I bærekraftsrosen over viser vi bærekraftig fokus i arbeidet (dagens markert i svart strek). Den svakeste fargen viser summen av alle de foreslåtte tiltakene i kommunen. Den sterke fargen viser tiltakene som er spesifikke for Åkrehamn.
Åkrehamn hadde særskilt ansvar for målene 2, Utrydde sult, 8, anstendig arbeid og økonomisk vekst, 11, Bærekraftig byutvikling, 14, Livet under vann, og 15, livet på land.

For målene 6,7 og 13 som alle byene har felles ansvar for er det vist en jevn fordeling i de tre rapportene.

Bærekraftig byutvikling har fått totalt 139 poeng, god helse får 134 poeng. Rent vann får derimot bare 18 poeng. Det er en økning fra 6 poeng som var status quo, men det mangler fortsatt en del for fullverdig fokus. For oss betyr dette en anbefaling til kommunen om å ta særskilt tak i denne type problemstillinger. Arranger kommunale verksteder med VA avdelingen. Koble på naturvernere som jobber for elvekvalitet. Lag et opplegg for hvordan Karmøy skal jobbe med vann og hav. Bærekraftsrosen og VILL-metoden er ingen eksakt vitenskap. Men den viser huller i bærekraftig arbeid. Disse hullene kan man arbeide for å tette.

Oppsummering

Å utvikle en kommune i en bærekraftig retning tar tid, og det viktigste arbeidet vil skje lokalt, over tid. Denne mulighetsstudien viser kanskje en vei og en retning for et slikt arbeid. Vi mener kommunen trenger prosesser, medvirkning, initiering og igangsetting. Kommunen må legge tilrette for endring av folks adferd i en mer bærekraftig retning. Ellers kommer vi ikke i mål.

Og her kommer arkitektur og stedsutvikling til kort alene. Arkitektur kan være et av flere parallelle virkemidler. Steds- og byutvikling kan legge rammeverket for den bærekraftige endringen. Men endringen i seg selv er nødt til å skje lokalt.

Ethvert sted trenger folk og folk tiltrekker handel, liv, kreativitet og identitet. Uten innbyggere som trives og ønsker å satse, arbeider enhver kommune og næringsforening i motbakke. Dette er en kraft det er krevende å fange. Jo hardere vi prøver å presse ildsjelkraften inn i styrte former, jo svakere synes den å bli. Hvordan kan vi unngå å hindre enkeltmenneskers vei fra idé og brennende kraft til handling og å våge å satse?

Svært mye av det folk drømmer om, er sammenfallende med samfunnsvisjoner og -mål fastsatt av kommuner og fylkeskommuner over hele landet. Svært mye er likelydende med de bærekraftige tiltakene vi har foreslått i denne studien. En kommune kan og bør lene seg på en befolkning som ønsker å skape bærekraftig forandring. Kommunen kan da ta rollen som tilrettelegger heller en gjennomfører.

Samfunnet setter mål om levende lokalsamfunn, høy grad av trivsel, mangfold, inkludering og verdige liv. Kan dette «bestilles» eller må det skapes og utvikles i et lyttende samspill? Vi drømmer om levende tettsteder, med lokalt næringsliv som genererer handel, gir en unik identitet til stedet og tiltrekker seg folk i alle aldre og med ulik bakgrunn. Vi har mål knyttet til folkehelse, gå-byer, 1000 års mål og bærekraftmål. Få er bedre egnet til å løse disse oppgavene enn menneskene som bor på stedet, som bærer på en drøm om at etterkommerne også skal bosette seg der. Kommunens største utfordring i møte med ildsjelens kraft, er å ikke presse den inn i for stramme formkrav og derigjennom stoppe den.

Som ansvarlige for å operasjonalisere politiske målsettinger, er det fort gjort å kvele ildsjelkraften i byråkratiske irrganger og skjemavelder – alt gjort i beste mening for å kvalitetssikre sluttresultatet på vegne av fellesskapet. Avgjørelser får konsekvenser for generasjoner og man forvalter store verdier på samfunnets vegne. Er det mulig å forene systemets krav om kontroll, med ildsjelens og gründerens iboende trang til å handle? Vil det bringe oss raskere og mer effektivt i retning drømmen om livskraftige små og store steder i hele regionen?

Samfunnet har en rekke oppgaver som må løses, og en rekke som bør løses. Mye kan best løses i samspill med de menneskene som vil noe mer enn det de må. Ildsjelene og gründerne er byens mest fornybare energikilde, gitt de rette vekstvilkår. Den levende byen blir først unik når underskogen av kreativitet og skaperkraft får slippe til.

Ildsjeler jobber mot alle odds, mot mål som de – og samfunnet – definerer som viktige, uavhengig av økonomiske, sosiale og strukturelle hindringer. De er ofte innovative gründere som tar høy risiko og gjør det andre ser på som umulig. De er visjonære og drives av troen på muligheter og radikal endring til det bedre. Ildsjeler som får handlingsrom, tiltrekker seg engasjement og entusiasme – begge vanskelig å bestille. Gjennom lidenskap og forpliktelse, kombinert med personlige kvaliteter og evne til lederskap, skaper mange ildsjeler håndfaste tiltak som fører til målbare resultat. De etablerer restauranter, cafeer, festivaler, teater, utstillinger, kunst, musikk, klesbutikker, ølbryggerier, sterkere nabolag og høyner folks livskvalitet. De er store bidragsytere i verdiskapningen i bybildet på gateplan, men de trenger ofte hjelp til å komme gjennom systemet på best mulig måte. Hvordan kan det offentlige bidra til å koble denne kraften med tomme sentrale lokaler, og virkemidler ment for å stimulere ny næringsvirksomhet samt regional og lokal stedsutvikling?

I de tre sentrumsområdene denne rapporten omhandler, er virkelighetsbildet at de lokale sentra utfordres av fraflytting og funksjonstap. Næringslokaler står tomme på gateplan, også i noen av de viktigste fellesgatene. Når alt som kan telles er talt, og alt som kan måles er målt, står vi likevel uten mange av de gode svarene. Hva ser vi etter på jakt etter løsningene, hvem spør vi om råd? Tegner vi opp nye visjoner, men støtter oss tungt til gårsdagens strategier? Hva ville stedets mennesker ha etablert om de kunne velge? Hvordan svarer kommunen og de lokale næringsdrivende på innbyggernes reelle behov og drømmer? Blir de spurt? Og blir de lyttet til?

På neste side kommer vi med noen tips om hvordan en ildsjelbasert utvikling kan jobbes med. Vi mener ikke det skal være å lov å gjøre akkurat som man vil, eller bygge akkurat som en vil, men vi må finne nye modeller for hvordan dem med gode initiativ som tar sikte på å løse utfordringer på en bærekraftig måte til fellesskapets beste blir møtt på, og hvordan en kommune kan legge tilrette for den typen innitiativ.

Prinsipper for sosial lokal stedsutvikling

1 – Slipp ildsjelene fri!

Det offentlige må anerkjenne og omfavne potensialet til problemforståelse, kreativitet, endring og etablering, som bor i den enkelte innbygger. Bygg strukturer som muliggjør at folk kan melde inn det de drømmer om å starte. Jobb aktivt med å redusere hindrene fra tanke til handling. Fellesskapet har mye å vinne på at uutnyttet samfunnskraft får en enklere vei til realisering. Hvis noen vil starte kafé, bistå med det nødvendige uavhengig av etat. Bryt ned siloer. Dersom noen vil dyrke, la dem dyrke, men still gjerne krav om tilgang for alle gjennom åpne arrangement. Spre kultur, modne åpenheten for endring og gjør bygatene til et sted for læring, samtidig som mat vokser i byrommene.

Senk terskelen for økonomisk starthjelp. Prøv ut lokale, lavterskel midler som folk med gode, lokale idéer kan søke på. Gjør søknadsprosessen så enkel som overhodet mulig og hold kravet om rapportering enkel. Med små summer på opp til 10.000kr har mange steder vist stor effekt og aktivering av lokale krefter som ønsker å få til tiltak som preger byen. Folk bygger katedral når de ser ut som de flytter stein.

Drammen kommune har i flere år prøvd ut en ordning knyttet til nærmiljøintiativ, der gode idéer kunne få inntil 10 000 kr «over bordet» uten omfattende søknad og rapporteringsplikt. Tiltakene kunne være lokale lekeplasser, tverrkulturelle arrangement, en benk, noen epletrær eller lignende. Alt var innrettet på at gode intiativ måtte bli møtt når entusiasmen var der og innsatsviljen på topp. For det offentlige er kvalitetssikring og kontroll et sunt krav, som kan bli utfordret i møte med slike idéer. Man må veie opp det absolutte kravet om organisasjonsnummer for å gi fra seg kontroll mot effekten og kraften i at enkeltinnbyggere får fart og et samfunnstjenlig sted å kanalisere personlig energi og skaperkraft.

Også gjennom arbeidet med metoden Asset Based Community Development (ABCD) har man årelang positiv erfaring ved lavterskel tildeling av svært små midler, fra £250-£1000. Samfunnet får tilbake langt mer enn det størrelsen på tildelingene skulle tilsi, og lokalsamfunn blir aktivert og preget av nye stemmer.
Bidra til at ildsjeler får tilgang til tomme, sentrale lokaler som de ser potensiale i. Bistå med enkle kontrakter og let etter muligheter for å bidra, med forutsigbare vilkår og trygghet for å kunne trekke seg raskt ut for både gründer og huseier. Kan de lykkes, vil fellesskapet lykkes.

Flere gode eksempler på midlertidig bruk av lokaler har vokst frem de senere år. Et av dem er Vollebekk fabrikker i Oslo, som samler et kreativt mylder av sosiale samfunnsentreprenører under et tak, før lokalene skulle transformeres til andre, mer varige formål. I mellomrommet mellom ubrukt og ny tid, gav de små entreprenørene mer til området i form av aktivitet og identitet, enn de noen gang krevde tilbake.

I Bergen er flere aktører i gang med å eksperimentere med kartlegging av ledige lokaler og hvordan disse kan kobles mot folks uforløste drømmer. Byarkitekten har gjort et viktig arbeid med kartlegging i sentrumskjernen, som bidrar til å synliggjøre behovet for tiltak og byens nye muligheter. «Rom som oppfyller drømmer. Drømmer som fyller opp rom.»

Still krav om åpenhet for alle, for å stimulere felles møteplasser på tvers av tradisjonelle skillelinjer. Århus kommune gav byggetillatelse til 21 badehus midt i sentrum, mot at alle som fikk kjøpe forpliktet seg til å invitere til 10 åpne arrangement i året. Slik sikrer kommunen et mangfold av 210 åpne arrangement hvert år, uten annet enn smart tilrettelegging og aktiv, innovativ regulering fra det offentlige. Ved mislighold kan eierne av badehusene bli tvunget til å selge.

2 - Zoom ut og inn

Ikke undervurder sprengkraften i at innbyggere finner sammen på tvers av skillelinjer, over små, hverdagslige tema. Jo større mylderet og bredden er, jo flere kan finne sin plass. Smått kan være veldig stort. Handling fører til holdning raskere enn motsatt, noe som bør gi grunnlag for en rausere prøve-og-feile-kultur. Vi vet ikke alle svarene, så vi trenger en aksept for å prøve oss frem.

På Landås i Bergen har man sett nærmere på hvordan nye møteplasser mellom mennesker kan skapes på eksisterende steder. Hva skjer når barnehagebarn dyrker mat sammen med beboerne på bydelens eldresenter? Hvilken utveksling av kompetanse, livskraft og glede skjer da? Glemmer hendene dyrking, når hodet glemmer ord? Blir et lite barn tryggere i møte med ulikhet, når møtet med en eldre mann uten ord blir dagligdags? Hvordan kan slike småskala eksperimenter styrke endringskompetansen vår og understøtte større endringer i årene som kommer?

Mange av de største globale utfordringene må løses nært oss, samtidig som vi endrer systemene. De neste tiårene må vi endre måten vi lever på, måten vi betrakter ressurser og energi på, og hvem vi ser på som ressurser i fellesskapet. Lineære modeller fungerer ikke i en sirkulær verden. Endringskompetanse er sentralt. Uten sterke velfungerende lokalsamfunn, fungerer storsamfunnet svakere. Stort kan være veldig smått, og smått kan være forbausende stort.

KONTAKTINFO

Prosjekteier

Karmøy Kommune
Vigleik Winje
viwi@karmoy.kommune.no

Prosjektleder Vill

Fredrik Barth
464 26 330
fredrik@vill.no